

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Právo jednotlivce znát svůj genetický původ

Zpracovala: Tereza Lošonská

Plzeň 2023

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Tereza LOŠONSKÁ**
Osobní číslo: **R18M0228P**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Téma práce: **Právo jednotlivce znát svůj genetický původ**
Zadávající katedra: **Katedra občanského práva**

Zásady pro vypracování

1. Úvod
2. Osobnostní práva jednotlivce
3. Právní úprava práva jednotlivce znát svůj genetický původ
4. Mezinárodní úmluva o právech dítěte
5. Určování rodičovství
6. Osvojení a jeho anonymita
7. Dárcovství a jeho anonymita
8. Náhradní mateřství
9. Asistovaná reprodukce
10. Utajený a anonymní porod
11. Odložení dítěte do babyboxu
12. Judikatura ČR
13. Judikatura ESLP
14. Závěr

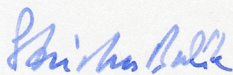
Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **Doc. JUDr. Jindřich Psutka, Ph.D.**
Katedra občanského práva

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2022**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2023**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
vedoucí katedry

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen, 2023

.....

Tereza Lošonská

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. JUDr. Jindřichu Psutkovi, Ph. D. za cenné připomínky a rady při zpracování této práce. Také bych chtěla poděkovat své rodině a přítelovi za podporu během celého studia.

Obsah

Úvod.....	1
1. Pojem genetický původ.....	3
2. Osobnostní práva jednotlivce.....	4
3. Právní úprava práva jednotlivce znát svůj genetický původ.....	6
4. Úmluva o právech dítěte.....	8
4.1 Obecná charakteristika.....	8
4.2 Článek 7 Úmluvy o právech dítěte.	10
4.2.1 Právo na registraci ihned po narození	10
4.2.2 Právo na jméno	10
4.2.3 Právo na státní příslušnost.....	11
4.2.4 Právo znát své rodiče a právo na jejich péči.....	12
4.2.5 Výhrada České republiky k článku 7.....	13
5. Určování rodičovství.....	14
5.1 Určování a popírání mateřství.....	14
5.1.1 Procesní aspekty	16
5.2 Určování a popírání otcovství.....	17
5.2.1 První domněnka otcovství	17
5.2.1.1 Problematika běhu času	18
5.2.1.2 Konverze první domněnky v druhou domněnku otcovství.....	19
5.2.1.3 Popírání první domněnky otcovství	21
5.2.2 Druhá domněnka otcovství.....	21
5.2.2.1 Souhlasné prohlášení rodičů	22
5.2.2.2 Popírání druhé domněnky otcovství	23
5.2.3 Třetí domněnka otcovství.....	24
5.2.4 Domněnka v případě umělého oplodnění neprovdané matky	26
5.2.4.1 Popírání domněnky v případě umělého neprovdané matky	27
5.3 Určování rodičovství a právo dítěte znát svůj genetický původ.....	28
6. Osvojení.....	29
6.1 Obecně k osvojení.....	30
6.2 Podmínky osvojení	31
6.2.1 Preadopční péče.....	31
6.3 Souhlas s osvojením	32
6.3.1 Souhlas osvojence	32

6.3.2	Souhlas rodičů osvojeníce	34
6.3.3	Souhlas osvojitele	35
6.4	Následky osvojení	36
6.5	Utajení osvojení	38
6.6	Osvojení a právo jednotlivce znát svůj genetický původ	39
7.	Asistovaná reprodukce	41
7.1	Obecně k asistované reprodukci a platná právní úprava	41
7.2	Neplodnost	42
7.3	Metody asistované reprodukce	43
7.4	Náležitosti k provedení asistované reprodukce	44
7.5	Dárcovství	45
7.5.1	Darování mužských zárodečných buněk	45
7.5.2	Darování ženských zárodečných buněk	47
7.5.3	Anonymita dárcovství a právo jednotlivce znát svůj genetický původ	48
7.6	Náhradní mateřství	49
7.6.1	Náhradní mateřství a právo jednotlivce znát svůj genetický původ	52
8.	Anonymní porod, porod s utajenou totožností matky, diskrétní porod..	53
8.1	Anonymní porod	53
8.2	Porod s utajenou totožností matky	54
8.2.1	Porod s utajenou totožností matky a právo jednotlivce znát svůj genetický původ	56
8.3	Diskrétní porod	57
9.	Baby-boxy	58
9.1	Historický exkurz	59
9.2	Jak baby-boxy fungují	60
9.3	Baby-boxy v České republice	60
9.4	Baby-boxy a trestněprávní odpovědnost	62
9.5	Baby-boxy a právo jednotlivce znát svůj genetický původ	63
10.	Exkurz do judikatury vztahující se k problematice práva jednotlivce znát svůj genetický původ	64
10.1	Judikatura Evropského soudu pro lidská práva	64
10.1.1	Odièvre proti Francii	64
10.1.2	Jäggi proti Švýcarsku	65
10.1.3	Novotný proti České republice	67

10.1.4	Ahrens proti Německu.....	69
10.2	Judikatura českých soudů	71
10.2.1	Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3122/16	71
10.2.2	Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 4795/2010.....	73
	Závěr.....	76
	Seznam použitých zdrojů.....	80
	Seznam použitých zkratk.....	88
	Cizojazyčné resumé.....	90

Tato změna zásad pro vypracování (obsahu) byla schválena vedoucím diplomové práce doc. JUDr. Jindřichem Psutkou, Ph.D.

Úvod

Právo jednotlivce znát svůj genetický původ je nejen v současné době velmi diskutovaným tématem. Cílem této diplomové práce je analyzovat právní aspekty s tím spojené a zamyslet se nad tím, zda je toto právo dostatečně zajištěno v právním řádu České republiky.

Úmluva o právech dítěte stanovuje široký katalog práv dítěte. Česká republika, jako jedna ze smluvních stran Úmluvy, by ji měla dodržovat a začlenit do svého právního systému práva a povinnosti z ní vyplývající. Katalog práv v Úmluvě obsažený, zahrnuje i právo dítěte znát své rodiče, pokud je to možné. Každý jedinec by tak měl znát odkud pochází a měl by znát odpovědi na otázky z jeho minulosti, které jsou zásadní pro formování jeho identity. Vždyť každý se minimálně jednou za svůj život zamyslí nad tím, odkud pochází. Diplomová práce je systematicky rozčleněna do deseti kapitol.

V první kapitole se zabývám pojmem genetický původ. Tento pojem představuji jak z jeho obecné stránky, tak ze stránky právní. Tedy jakých oblastí práva se pojem genetický původ může dotýkat.

Druhá kapitola obsahuje výčet osobnostních práv jednotlivce a osobnostních práv dítěte, pod která právo jednotlivce znát svůj genetický původ spadá. Osobnostní práva jsou hodna nejvyšší ochrany ze strany státu.

Třetí kapitola má název právní úprava práva jednotlivce znát svůj genetický původ. V této kapitole přibližuji, dle mého názoru, nejdůležitější prameny, které se tohoto práva týkají. Právo jednotlivce znát svůj genetický původ není v právním řádu České republiky přímo zakotveno a vyzdvihuji proto dokumenty na mezinárodní úrovni, které jsou pro Českou republiku závazné.

Čtvrtá kapitola se týká nejvýznamnějšího pramenu v oblasti práv dítěte – Úmluvy o právech dítěte. Kapitola je rozdělena do několika podkapitol, v nichž se soustředím na obecnou charakteristiku Úmluvy a pozornost věnuji především článku 7 Úmluvy, který považuji za nejdůležitější z pohledu mé diplomové práce.

Pátá kapitola je věnována určování a případnému popírání rodičovství. Zákonodárce vytvořil pro určování otcovství právní domněnky. Je ovšem nutné podotknout, že ani jedna z domněnek nepracuje s genetickým původem, jako

s podmínkou pro jejich uplatnění a je tedy řada případů, kdy právní rodičovství neodpovídá biologickému. V poslední podkapitole porovnávám určování rodičovství a právo jednotlivce znát svůj genetický původ.

Následující šestá kapitola přibližuje problematiku osvojení. Zvláštní pozornost věnuji institutu utajení osvojení, který by se mohl jevit jako kolidující s právem dítěte znát svůj genetický původ. Zákonodávce se ohledně osvojení dotýká tohoto práva pouze určením povinnosti rodičů sdělit dítěti, že bylo osvojeno. Za porušení této povinnosti však nenáleží žádná sankce a jedná se o normu, která je svou povahou imperfektní. Kapitulu opět zakončuji porovnáním osvojení a práva jednotlivce znát svůj genetický původ.

Sedmá kapitola se zabývá asistovanou reprodukcí, kde se zaměřuji především na dárcovství, jeho anonymitu a pozastavuji se nad kolizí této anonymity s právem dítěte znát svůj genetický původ. Soustředím se i na speciální formu asistované reprodukce – náhradní mateřství. Přibližuji problematiku náhradního mateřství a jeho roli v kontextu práva jednotlivce znát svůj genetický původ.

V osmé kapitole se věnuji nejprve anonymním porodům. Následně se věnuji porodům s utajenou totožností matky, jejich porovnáním s právem jednotlivce znát svůj genetický původ a v poslední podkapitole krátce přibližuji diskrétní porody.

Devátá kapitola se týká asi nejkontroverznějšího institutu z pohledu práva jednotlivce znát svůj genetický původ – Baby boxu. Dovolila jsem si pozastavit se nad historií fungování dětských schránek a nad otázkami souvisejícími s užíváním baby boxů v dnešní době. Poslední podkapitola je věnována porovnání baby-boxů a práva jednotlivce znát svůj genetický původ.

V poslední, desáté kapitole přibližuji judikaturu ESLP a českých soudů, která se práva jednotlivce znát svůj genetický původ přímo dotýká. ESLP ve své judikatuře několikrát dovedl důležitost práva na znalost svého původu. Nicméně zdůraznil, že je třeba v kolizi s tímto právem posuzovat i práva jiných osob a veřejný zájem.

1. Pojem genetický původ

Pro účely mé diplomové práce je dle mého názoru důležité vymezit pojem genetický původ, a to jak z obecného hlediska, tak z hlediska právního.

Obecně pojem genetický původ odkazuje na pocházení nebo původ organismu nebo jedince z hlediska genetických informací. Tento pojem může být aplikován na různé úrovně biologické organizace, od jednotlivých genů až po celé druhy. Na nejnižší úrovni se genetický původ vztahuje k dědičnosti genů jedince od jeho rodičů a předků. Každý organismus nese v DNA své vlastní genetické informace, které určují jeho vzhled, chování a další charakteristiky. Genetický původ může být použit jako prostředek k určení příbuznosti mezi jedinci a ke sledování rodokmenu. Na vyšší úrovni se genetický původ může vztahovat k původu druhů nebo populací. V takovém případě se používá genetická analýza k určení podobnosti mezi jednotlivými druhy a jejich příbuzností.¹

V oblasti genetického původu se používají různé metody a techniky, včetně analýzy DNA, a RNA. Tyto metody mohou být použity k určení evoluční historie a rozmanitosti organismů a k určení podobnosti mezi jedinci. V dnešní době se genetický původ stal také důležitým faktorem v oblasti medicíny a výzkumu, protože může pomoci při diagnostice, prognóze a léčbě genetických poruch a chorob.²

Pojem genetický původ z právního hlediska se týká především otázky, jaké jsou právní důsledky vztahující se k osobě na základě jejího genetického profilu, tedy dědičného materiálu, který každý jedinec nese v buněčném jádře. V České republice má genetický původ několik významů v různých oblastech práva:

V rámci rodinného práva má genetický původ důležitou roli při určování rodičovství. Pokud je například dítě narozeno v manželství, předpokládá se, že biologickým otcem je manžel matky. Pokud dítě není narozeno v manželství, může být biologické otcovství potvrzeno dobrovolným prohlášením otce nebo soudním rozhodnutím.

¹ VAN BAREN-NAWROCKA, Jan. The bioinformatics of genetic origins: how identities become embedded in the tools and practices of bioinformatics. [online]. [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4513030/>.

² Genomia: Genealogické DNA testy. [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.genomia.cz/cz/humans/genealogy/>.

V kontextu osvojení hraje genetický původ roli při rozhodování o osvojení dítěte. Pokud jsou biologičtí rodiče známi a souhlasí s osvojením, může být osvojení usnadněno. V některých případech mohou být biologičtí rodiče vyloučeni z procesu osvojení, pokud nebyli schopni poskytnout dítěti potřebnou péči a nejeví o něj zájem.

V rámci trestního práva může být genetický původ použit jako důkaz v trestním řízení. Analýza DNA může například pomoci identifikovat pachatele trestného činu nebo potvrdit či vyvrátit alibi obviněné osoby.

2. Osobnostní práva jednotlivce

Osobnostní práva jednotlivce jsou chráněna především Listinou základních práv a svobod a dále jsou rozvedena zvláštními zákony. Tato práva jsou hodna nejvyšší ochrany ze strany státu. Pod osobnostní práva jednotlivce lze zařadit například:

1. Právo na život – jednotlivec má právo na život a nesmí ho být zbaven, život člověka požívá ochrany již před narozením.³
2. Právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu jména.⁴
3. Právo na ochranu soukromí a rodinného života - jednotlivec má právo na ochranu svého soukromí a osobních údajů a také věcí spojených s jeho rodinným životem. To zahrnuje například právo na nedotknutelnost bydliště, právo na ochranu osobních údajů a právo na utajení svého korespondenčního soukromí.⁵
4. Právo vlastnit majetek – každý jednotlivec má právo vlastnit majetek. Vlastnictví zavazuje a lze ho omezit pouze ve veřejném zájmu.⁶
5. Právo na nedotknutelnost obydlí – nikdo nesmí vstoupit do obydlí jednotlivce bez jeho souhlasu.⁷
6. Právo na svobodu pohybu a pobytu – jednotlivec má právo svobodně opustit Českou republiku.⁸

³ Čl. 6 LZPS.

⁴ Čl. 10 odst. 1 LZPS.

⁵ Čl. 10 odst. 2 LZPS.

⁶ Čl. 11 LZPS.

⁷ Čl. 12 LZPS.

⁸ Čl. 14 LZPS.

7. Právo na svobodu projevu - jednotlivec má právo svobodně vyjadřovat své názory a přesvědčení, a to jak slovně, tak písemně nebo jiným způsobem. Toto právo je však omezeno v případě, že by projev narušoval práva a svobody jiných osob.⁹
8. Právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství - jednotlivec má právo svobodně vyjadřovat své náboženské a filozofické přesvědčení a praktikovat svou víru.¹⁰
9. Právo na ochranu proti diskriminaci - jednotlivec má právo být chráněn proti diskriminaci z důvodu svého pohlaví, rasy, národnosti, jazyka, náboženství, politického nebo jiného přesvědčení, věku, postižení, sexuální orientace nebo jiného znaku.¹¹

Z pohledu mé diplomové práce je nejdůležitějším osobnostním právem jednotlivce právo na soukromí a rodinný život. Toto právo je považováno za jedno ze základních práv každého člověka. S ohledem na ustálenou judikaturu ESLP lze pod právo na soukromí podřadit právo znát své rodiče a svůj genetický původ a okolnosti narození.¹² Obecně lze říci, že právo znát své rodiče se ale spíše řadí k právům dítěte než k osobnostním právům jednotlivce. Práva dítěte jsou důležitou součástí ochrany dětí a zahrnují především následující:

1. Právo na život a zdraví - dítě má právo na život a zdraví a na ochranu proti jakémukoliv násilí, zneužívání nebo špatnému zacházení. Toto právo zahrnuje i právo na zdravotní péči, včetně prevence a léčby nemocí.¹³
2. Právo na vzdělání - dítě má právo na vzdělání a na přístup ke vzdělání bez diskriminace. Toto právo zahrnuje i právo na volbu vzdělání a možnost rozvíjet své schopnosti a dovednosti.¹⁴
3. Právo na vztah s oběma rodiči - dítě má právo na vztah s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmy.¹⁵
4. Právo na svobodu myšlení, svědomí, náboženství – dítě má právo na svobodu myšlení, náboženství a svědomí. Rodiče případně zákonní

⁹ Čl. 16 LZPS.

¹⁰ Čl. 15 LZPS.

¹¹ Čl. 1 LZPS.

¹² Např. rozsudek ESLP ze dne 7.2. 2002, stížnost č. 53176/99, věc Mikulić proti Chorvatsku nebo rozsudek ESLP ze dne 10.10. 2006, stížnost č. 10699/05, věc Paulík proti Slovensku a další.

¹³ Čl. 6 Úmluvy o právech dítěte.

¹⁴ Čl. 13 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹⁵ Čl. 24 odst. 3 Listiny základních práv Evropské Unie.

zástupci mají právo dítě usměrňovat při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem.¹⁶

5. Právo na svobodu projevu - dítě má právo na svobodu projevu a na vyjadřování svých názorů a přesvědčení.¹⁷
6. Právo na soukromí - dítě má právo na soukromí a na ochranu svých osobních údajů.¹⁸
7. Právo na ochranu proti diskriminaci - dítě má právo být chráněno proti diskriminaci z důvodu svého věku, pohlaví, rasy, národnosti, náboženství, postižení, sexuální orientace nebo jiného znaku.¹⁹
8. Právo znát své rodiče – dítě má právo znát své rodiče, pokud je to možné. Toto právo je důležité pro ochranu a rozvoj osobnosti dítěte.²⁰

Tato práva jsou zahrnuta v různých mezinárodních smlouvách a dokumentech, jako je například Úmluva o právech dítěte či Listina základních práv Evropské Unie.

3. Právní úprava práva jednotlivce znát svůj genetický původ

Právo jednotlivce znát svůj genetický původ není v právním řádu České republiky výslovně upraveno a je tedy potřeba hledat právní úpravu na úrovni mezinárodního práva a práva Evropské unie. Dovolila bych si tedy uvést několik dokumentů, které jsou závazné pro Českou republiku a mají vliv na právo jednotlivce znát své rodiče a potažmo svůj genetický původ:

Úmluva o právech dítěte, která ve svém čl. 7 odst. 1 stanoví, že: „*Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.*“ Úmluva o právech dítěte byla přijata dne 20.11.1989 Valným shromážděním OSN a je považována za Magnu Chartu práv dětí.²¹ Úmluva o právech dítěte zakotvila nejen právo znát své rodiče a právo na jejich péči, ale také ve svém čl. 7 odst.

¹⁶ Čl. 14 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte.

¹⁷ Čl. 13 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

¹⁸ Čl. 16 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

¹⁹ Čl. 2 Úmluvy o právech dítěte.

²⁰ Čl. 7 odst. Úmluvy o právech dítěte.

²¹ Čl. 7 Úmluvy o právech dítěte.

2 ustanovila pozitivní povinnost smluvních států zajistit dodržování těchto práv dítěte v souladu se svým vnitrostátním právem a mezinárodními dokumenty.

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který v čl. 17 říká: „*Nikdo nesmí být vystaven svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence ani útokům na svou čest a pověst.*“²² Jak je zřejmé, tento mezinárodní pakt právo jednotlivce znát svůj původ výslovně nezakotvuje. Toto právo lze však odvodit z výše uvedeného článku, jelikož je součástí práva na soukromí. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech v čl. 24 odst. 2 a odst. 3 stanovuje, stejně jako Úmluva o právech dítěte, povinnost registrace dítěte ihned po narození a jeho právo na jméno a státní příslušnost. Právo na registraci je důležitým právem z pohledu práva jednotlivce znát svůj genetický původ. Bez registrace by se dítě nemohlo informovat o svém původu, jelikož by informace nebyly ze strany smluvního státu uchovány.

Deklarace práv dítěte z 20.11.1959 stanovila zásadu č. 6, kde uvedla, že „*Dítě potřebuje k plnému harmonickému vývoji své osobnosti lásku a porozumění. Pokud je to možné, má vyrůstat v péči svých rodičů, kteří jsou za ně odpovědní, a to v ovzduší přízně, morálního i materiálního zabezpečení; dítě v útlém věku může být odloučeno od své matky pouze za výjimečných okolností. Společnost i úřady jsou povinny poskytovat zvláštní péči dětem bez rodičů a dětem bez přiměřených prostředků k životu.*“²³

Úmluva o styku s dětmi ustanovila v čl. 4 právo na styk mezi dítětem a jeho rodiči, když řekla: „*Dítě a jeho rodiče mají právo navázat a udržovat vzájemný pravidelný styk. Tento styk lze omezit nebo vyloučit pouze tam, kde je to nezbytné v nejlepším zájmu dítěte*“²⁴ Tento článek tak přímo zdůrazňuje právo jednotlivce znát své rodiče a právo na to se se svými rodiči stýkat.

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení ve své preambuli zdůraznila: „*Státy, signatáři této Úmluvy, uznávají, že pro plný a harmonický rozvoj své osobnosti by dítě mělo vyrůstat v rodinném prostředí a v atmosféře štěstí, lásky a porozumění; připomínají, že každý stát by měl přednostně přijímat opatření umožňující dítěti vyrůstat v péči své původní rodiny;*

²² Čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

²³ Zásada č. 6 Deklarace práv dítěte, přijaté dne 20. listopadu 1959 v New Yorku.

²⁴ Čl. 4 Úmluvy o styku s dětmi, přijaté dne 15.5.2003 ve Štrasburku, publikované ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv pod č. 91/2005 Sb.

(...)“²⁵ Právo znát svůj genetický původ je obsaženo také v čl. 30, který zavazuje smluvní státy k zajištění ochrany informací, které mají o původu dítěte a především informace o totožnosti rodičů a také údaje o jejich zdravotním stavu. Toto ustanovení zaručuje osvojovanému dítěti, že pokud by se rozhodlo získat informace o svém původu, bude mu to ze strany státu umožněno.

Výše zmíněné prameny jsou samozřejmě pouze zlomkem úpravy dotýkající se práva jednotlivce znát svůj genetický původ. Existuje nespočet dalších mezinárodních dokumentů tohoto práva se týkajících, jako například Všeobecná deklarace lidských práv, Listina základních práv Evropské Unie či Úmluva o ochraně lidských práv a svobod.

4. Úmluva o právech dítěte

4.1 Obecná charakteristika

Úmluva o právech dítěte je jednou z nejdříve ratifikovaných mezinárodních smluv o lidských právech. Byla přijata dne 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN, a to jednomyslně. 26. ledna byla otevřena k podpisu a hned první den Úmluvu o právech dítěte podepsalo 61 zemí, k dnešnímu dni ji ratifikovalo, s výjimkou Spojených států amerických, všech 196 zemí světa. Úmluva o právech dítěte nabyla účinnosti sedm měsíců poté, co ji podepsal 20. stát, dne 2. září 1990, což lze považovat za poměrně rekordní rychlost.

Jedinečnost Úmluvy o právech dítěte pramení především ze skutečnosti, že je prvním právně závazným mezinárodním prostředkem, který založil celý soubor lidských práv (občanská a politická práva) spolu s právy hospodářskými, kulturními a sociálními. Tímto se v době svého přijetí odlišovala od předchozích mezinárodních dokumentů, které lidská práva specifikovaly odděleně. Úmluva o právech dítěte je tak klíčovým dokumentem v režimu mezinárodněprávní ochrany dítěte a je také důležitou součástí celkové mezinárodní ochrany týkající se lidských práv i když se ve své podstatě zabývá pouze minimálními právními standardy ochrany práv dětí. V praxi tento fakt znamená, že pokud jsou práva chráněna a uskutečňována smluvním státem lépe,

²⁵ Preambule Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, přijaté dne 29. května 1993 Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého, publikované ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv pod č. 43/2000 Sb.

než stanoví Úmluva o právech dítěte, bude platit vnitřní právní úprava příslušného státu, což stanovuje i čl. 41 Úmluvy o právech dítěte.²⁶ Tímto článkem a také praxí Výboru OSN pro práva dítěte bylo dáno jasně najevo, že Úmluva o právech dítěte nemá nahradit stávající katalog práv dětí, ale má za účel ho doplnit.

Preambule Úmluvy o právech dítěte v sobě upravuje základní hodnoty, na kterých je Úmluva o právech dítěte vystavěna. Za základní hodnoty považuje přirozenou důstojnost dítěte jako lidské osobnosti, které přísluší všechna práva bez jakéhokoli rozlišování na základě diskriminačních důvodů a zvláštní důležitost spatřuje v rodině, jako základní jednotce společnosti a přirozeném prostředí pro růst a blaho dítěte.

K Úmluvě o právech dítěte byly přijaty tři opční protokoly, z nichž dva byly přijaty v roce 2000 – Opční protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů a Opční protokol o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii a třetí v roce 2011 (platný od roku 2014) – Opční protokol zavádějící postup předkládání oznámení.²⁷

Státy, které jsou signatáři Úmluvy o právech dítěte mají stanovenou povinnost uskutečňovat co nejlépe práva dítěte v ní obsažená, která je realizována přijímáním zákonných a jiných opatření.²⁸

Úmluva o právech dítěte má celkem 54 článků, 41 z nich obsahuje materiální ustanovení týkající se práv dítěte, články 42 až 45 se týkají implementace, článek 43 zřizuje Výbor OSN pro práva dítěte, článek 44 stanovuje postup hodnocení státu před Výborem, článek 45 pak upravuje spolupráci orgánů OSN pro zajištění účinného provádění Úmluvy o právech dítěte a články 46 až 54 pak upravují závěrečná ustanovení.²⁹

²⁶ DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 stran. ISBN 80-7182-076-8. str. 10-11.

²⁷ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2. str. 27-28.

²⁸ DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 stran. ISBN 80-7182-076-8. str. 11.

²⁹ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2. str. 34.

4.2 Článek 7 Úmluvy o právech dítěte.

Vzhledem k tématu mé diplomové práce bych si dovolila vyzdvihnout článek 7 Úmluvy o právech dítěte, který se týká práva dítěte znát své rodiče.

Článek 7 Úmluvy o právech dítěte zní takto – „*Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují provádění těchto práv v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím a v souladu se svými závazky vyplývajícími z příslušných mezinárodněprávních dokumentů v této oblasti se zvláštním důrazem na to, aby dítě nezůstalo bez státní příslušnosti.*“

4.2.1 Právo na registraci ihned po narození

Registrace dítěte je jedním z projevů uznání jeho právní osobnosti ze strany státu. Úkolem takové registrace je ochrana dítěte před špatným zacházením, a především umožňuje přístup dítěte k jeho dalším právům, jako je například zajištění dostatečné zdravotní péče a potřebného vzdělání. Dalším úkolem je také prokázání data, kdy se dítě narodilo a že díky tomu se na něj vztahují ustanovení, která jsou obsažena v Úmluvě o právech dítěte.

Tomuto právu se věnoval i obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 11, který se vyjádřil tak, že „*Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte mají povinnost zajistit, aby všechny děti byly zaregistrovány ihned po narození, a aby získaly národnost, registrace by měla být bezplatná a dostupná všem*“.³⁰

4.2.2 Právo na jméno

Jméno a příjmení člověka představuje hlavní identifikační znak člověka a je možné jej zařadit pod právo na soukromý život. Právě jméno je takové, které má osoba zapsané v matrice a osoba má povinnost, ale i právo užívat v úředním styku jméno, které má v matrice zapsané. Právo každého dítěte zakotvuje nejen Úmluva o právech dítěte, ale i jiné mezinárodní předpisy, jako je například Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, který ve svém čl. 24 odst. 2 říká, že každé dítě musí být registrováno ihned po narození a dostat jméno.³¹

³⁰ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2. str. 199-120.

³¹ KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. In: Acta Iuridica Olomucensia, 2016, č. 3. str. 275-286.

Právo dítěte na jméno opět představuje uznání jeho právní osobnosti a respekt k individualitě každého jedince.

Určení jména a příjmení dítěte je právem také rodičů dítěte, kteří ho realizují před tím, než dojde k jeho narození. Příjmení dítěte vyplývá z jeho rodinných vazeb.³² Jméno či jména dítěte se do matriky zapíše na základě souhlasného prohlášení rodičů, kdy za souhlasné prohlášení je možné považovat i prohlášení učiněné u poskytovatele zdravotních služeb na předepsaném tiskopise, do kterého se zapíše vybrané mužské i ženské jméno pro dítě.³³

4.2.3 Právo na státní příslušnost

Státní příslušnost vyjadřuje právo na výhody ze státní příslušnosti vznikající, kam lze zařadit například právo studovat, právo na sociální zabezpečení či v dospělosti právo volit, být volen nebo získat práci. Právo na státní příslušnost je vyjádřeno i v čl. 15 Všeobecné deklarace lidských práv, která také stanoví, že nikdo nesmí být svévolně zbaven své státní příslušnosti ani práva svou státní příslušnost změnit. Úmluva o právech dítěte zde také navazuje na čl. 24 odst. 3 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Výbor OSN pro lidská práva se v návaznosti na tento článek vyjádřil, že Mezinárodní pakt o občanských a politických právech nezavazuje státy k poskytnutí své státní příslušnosti každému dítěti, které se narodilo na jeho území, ale že státy jsou zavázané k přijetí veškerých vhodných opatření k tomu, aby každé dítě po narození získalo státní příslušnost. Dítě se může stát osobou bez státní příslušnosti pouze pokud se narodí rodičům bez státní příslušnosti nebo mají státní příslušnost neznámou ve státě, kde se uplatní pro získávání státní příslušnosti princip *ius sanguinis*.^{34 35} Tento princip uplatňuje také Česká republika, která na základě toho přijala ustanovení § 5 zákona o státním občanství, který stanovuje, že: „*Státní občanství České republiky nabývá narozením i dítě, které se narodí na jejím území a které by se jinak stalo osobou bez státního občanství, pokud jsou oba rodiče dítěte bezdomovci a alespoň jeden z nich*

³² DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2. str. 121.

³³ § 18 odst. 1 a 3 zákona o matrikách.

³⁴ Neboli právo krve – dítě nabývá státní příslušnost toho státu, jehož občany jsou i jeho rodiče, popřípadě jeden z nich, protikladem je princip *ius soli* neboli právo místa, dle kterého dítě nabývá státní občanství dle toho státu, na jehož území se narodilo.

³⁵ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2. str. 122.

má na území České republiky ke dni narození dítěte povolen pobyt na dobu delší než 90 dnů. “

4.2.4 Právo znát své rodiče a právo na jejich péči

Právo znát své rodiče je obsahem práva na soukromý život, které je obsaženo v čl. 8 EÚLP. Pojem rodič, dle čl. 7 Úmluvy o právech dítěte je třeba v širším smyslu vykládat tak, aby každé dítě mělo možnost znát nejen své biologické rodiče, matku, která ho porodila a otce, který je zapsaný v rodném listě ale i sociální rodiče, tedy osoby, které dítě vychovaly. Znalost biologických rodičů je důležitá nejen z hlediska vývoje a určení identity dítěte, ale také ze zdravotnických důvodů, například pro možnost předcházení dědičných chorob.

Právo dítěte znát své rodiče mají povinnost zajistit smluvní státy Úmluvy o právech dítěte. Státy mají povinnost uchovávat údaje o rodičích dítěte, aby každé dítě mělo možnost dozvědět se o svých biologických rodičích. Ochrana takových informací je obsažena i v čl. 30 Haagské Úmluvy, kterou je Česká republika vázána, dle něhož mají státy povinnost zajistit ochranu informací o totožnosti a zdravotním stavu rodičů dítěte. Je ovšem nutné zmínit, že uvedené právo nelze brát jako absolutní a v České republice existuje několik institutů, které toto právo vyloženě nepopírají, ale jeho zajištění ve světle těchto institutů je velmi ztíženo. Lze hovořit například o problematice dárcovství, baby boxů či utajených porodů (viz následující kapitoly diplomové práce).

Relativnost práva znát své rodiče je vyjádřena i v předmětném článku Úmluvy o právech dítěte, kde je v případě práva znát své rodiče použit slovní obrat „*pokud je to možné*“, který svou povahou limituje právo dítěte rodiče znát a potažmo i právo na jejich péči v situacích, kdy je péče rodiče fakticky nerealizovatelná (rodiče nejsou naživu, vzdali se péče o dítě). Toto slovní spojení je možné vykládat tak, že právo znát své rodiče a právo na jejich péči je dáno vždy, pokud je to možné v rámci právního řádu příslušného státu. Právo znát své rodiče může být také v konfliktu s právy dalších osob, například s právy biologických či sociálních rodičů.³⁶

³⁶ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2. str. 125-126.

4.2.5 Výhrada České republiky k článku 7

Československá federativní republika podepsala dne 30.9.1990 Úmluvu o právech dítěte s výhradou, která se týkala čl. 7 odst. 1, kdy vydala prohlášení, že „*v případech nezrušitelných osvojení, které jsou založeny na principu anonymity takovýchto osvojení, a umělých oplodnění, kde je lékař pověřený operací žádán zajistit, že manžel a manželka na jedné straně a dárce na straně druhé zůstanou jeden druhému neznámí, není nesdělení jména přirozeného rodiče nebo přirozených rodičů dítěte v rozporu s tímto ustanovením*“.³⁷ V praxi tato výhrada znamená, že se na Českou republiku nebudou vztahovat závazky související s předmětným článkem Úmluvy o právech dítěte.

Výbor OSN pro práva dítěte opakovaně doporučil České republice, aby zrušila stávající výhradu a vyzval Českou republiku, aby došlo k přijetí opatření, která mají za účel urychlit udělování státního občanství všem dětem, které se narodí na jejím území a aby přijala veškerá nezbytná opatření k zajištění práva dítěte znát své rodiče od narození a být v jejich péči.³⁸ Je nutno zmínit, že současná právní úprava obsahuje povinnost osvojitelů informovat osvojené dítě o skutečnosti, že bylo osvojeno, a to nejpozději do zahájení jeho školní docházky.³⁹ Osvojenec má také právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení poté, co nebude svéprávnosti. Jiná je ovšem úprava v zákoně o matrikách, který stanovuje, že v případě osvojení může nahlédnout do sbírky listin osvojitel a po dovršení 12-ti let i osvojenec, pokud nebylo osvojení utajeno. Pokud bylo osvojení rozhodnutím soudu utajeno, je osvojenec oprávněn nahlížet do sbírky listin až po nabytí svéprávnosti.⁴⁰ Lze uzavřít, že i přes úpravu obsaženou v občanském zákoníku a zákoně o matrikách, která reflektuje právo dítěte na informaci o svém původu, Česká republika od výhrady dosud neustoupila.⁴¹

³⁷ MIČICOVÁ, Barbora. Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice. Srovnávací studie č. 1.237 [online]. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Parlamentní institut, leden 2017 [cit. 14.2.2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=91260>.

³⁸ Ibidem.

³⁹ § 836 OZ.

⁴⁰ § 8a odst. 3 zákona o matrikách.

⁴¹ DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2. str. 127.

5. Určování rodičovství

Vztahy mezi rodiči a dětmi se dají považovat za ty vůbec nejdůležitější mezilidské vztahy a převažuje proto zájem společnosti na tom, aby tyto vztahy byly co nejrychleji a nejjistěji určeny. Vztah mezi matkou a dítětem vzniká jasnou právní skutečností – narozením dítěte. Vztah mezi otcem a dítětem ale vzniká na základě skutečnosti složené, kdy musí za prvé dojít k narození dítěte a za druhé je potřeba, aby k první právní skutečnosti nastoupila jedna z domněnek otcovství.

Zákonodárce při úpravě určování rodičovství respektoval římské právo a jeho tradiční zásadu „*mater semper certa est, pater incertus*“ tzn. matka je vždy jistá (je ovšem potřeba zmínit, že i mateřství lze popřít), otec nejistý, resp. „*pater vero ist est, quem nuptiae demonstrant*“ tzn. otcem je ten, na kterého ukazují domněnky otcovství, ale nikoliv výslovně.⁴²

Z pohledu práva jednotlivce znát svůj genetický původ je určování rodičovství důležitým institutem, a to především z hlediska určování otcovství pomocí právních domněnek. Tyto domněnky by měly sloužit k určení statusu dítěte a poznání jeho rodičů, ani jedna z domněnek však, jak bude níže uvedeno, není založena na podmínce zjišťování genetické vazby mezi otcem a dítětem.

5.1 Určování a popírání mateřství

„*Matkou dítěte je žena, která ho porodila.*“⁴³ Občanský zákoník v tomto případě nezná výjimky a stanovuje jasnou kogentní normu, od které se nelze jednostranně odchýlit, např. vzdáním se či opuštěním dítěte a nelze se od ní odchýlit ani smluvně, ať už úplatně či bezúplatně. Existují však situace, kdy může být zahájeno řízení o určení či popření mateřství.

První situací, kdy lze uvažovat o takovém problému, je v případě, kdy není určen osobní stav dítěte – tato situace znamená, že v matrice není uveden ani otec, ani matka. Takové dítě získá status nalezence.⁴⁴ K zápisu dítěte do matriční knihy je příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu se nalezená fyzická osoba narodila.⁴⁵ Zápis dítěte bez zjištěné totožnosti se provede dle výsledků na základě

⁴² HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 398 stran. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 376. ISBN 80-7239-192-5. str. 186-187.

⁴³ § 775 OZ.

⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 158

⁴⁵ § 10 odst. 2 zákona o matrikách.

policejního vyšetřování a zprávy od lékaře, který určí pohlaví a pravděpodobné datum narození dítěte. Pokud šetření dospěje k závěru, že rodiče dítěte nejsou známi, oznámí tuto skutečnost matriční úřad soudu, aby mohl v souladu s § 864 OZ určit jméno a příjmení dítěte. Status nalezence nabyde obvykle i dítě, které bylo odloženo do baby boxu.

Ke sporu o mateřství může dojít i v případě, kdy jsou v matriční knize zapsáni jak otec, tak i matka. Žena, která tvrdí, že je matkou dítěte by tak žalovala na popření mateřství ženu, která je zapsaná v matrice jako matka. Mateřství jde ale ruku v ruce s otcovstvím a jelikož je to vztah k druhému rodiči, musela by žena, která tvrdí, že je matkou dítěte, nejprve dosáhnout popření otcovství a teprve po nabytí právní moci rozhodnutí o popření otcovství by mohla žena tvrdící žalovat ženu, která je zapsaná v matrice jako matka, že dítě neporodila.

Sporné se mateřství může stát také za situace, kdy dítě není porozeno ve zdravotnickém zařízení. Narození dítěte má povinnost oznámit zdravotnické zařízení, ve kterém došlo k ukončení porodu. Pokud nebyl porod ukončen ve zdravotnickém zařízení, je oznámení povinen učinit lékař, který jako první poskytl zdravotní služby při nebo po porodu.⁴⁶ Pokud se ale dítě narodilo bez poskytnutí jakékoliv zdravotní péče, je povinen skutečnost narození oznámit jeden z rodičů, případně jeho zákonný zástupce, anebo soudem přidělený opatrovník či osoba, která se o narození dozvěděla, a to nejpozději do tří pracovních dnů od narození dítěte.⁴⁷ Aby byly odstraněny pochybnosti, kdo je matkou dítěte, leží na oznamovatelích povinnost dokázat fakt porodu daného dítěte jeho tvrzenou matkou.

Problematickým případem jsou dále i děti narozené v důsledku umělého oplodnění. Došlo-li k darování ženských vajíček nebo k transferu embryí do těla jiné ženy, která dítě porodí, je právní matkou dítěte žena, která dítě porodila, i když geneticky by za ní mohla být považována dárkyně, což je ale z právního hlediska irelevantní. Právně složitější je situace surogačního mateřství, kdy obvykle dojde k uzavření smlouvy mezi „*matkou hostitelkou*“ a objednatelským párem, že žena donosí implantované embryo. Otázka vyvstává v situaci, kdy matka hostitelka odmítne předat dítě objednatelskému páru, který je ale faktický příbuzný

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 398 stran. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 376. ISBN 80-7239-192-5. str. 188.

⁴⁷ § 15 odst. 1, 2, 3, 4 zákona o matrikách.

s dítětem. Jediná možnost, jak se může genetická matka stát matkou právní je osvojením, a to za splnění všech zákonem stanovených podmínek.⁴⁸ Dále se problematikou náhradního mateřství zabývám v kapitole 7. diplomové práce.

Dalším úskalím jsou porody s utajenou totožností matky, kde se zákonodárce nevypořádal s ustanovením § 775 OZ, jelikož matka právně zůstává matkou a rodičovská odpovědnost jí stále náleží, i přes utajení její totožnosti. Matka nadále zůstává i zákonným zástupcem dítěte a náleží jí všechna práva a povinnosti, a to až do právní moci rozhodnutí o osvojení dítěte, v případě zrušitelného osvojení ale stále existuje možnost obnovení jejího právního mateřství.⁴⁹

5.1.1 Procesní aspekty

Mateřství se projednává v rámci řízení nesporného dle zákona o zvláštních řízeních soudních. Zákon zde upravuje řízení o popření a určení mateřství, ale dotýká se ho pouze v § 426, který stanoví, že „*Pro řízení o určení a popření mateřství se použijí ustanovení o řízení o určení a popření otcovství přiměřeně.*“ Z citovaného ustanovení lze dovodit, že se nebude jednat o analogii práva, ale pouze o volnější použití norem upravujících paternitní věci. S ohledem na uvedené je ale třeba říci, že návrh na zahájení řízení o určení či popření mateřství může podat žena, která dítě porodila i žena, která ne a právo na podání návrhu by nemělo být odebráno ani dítěti. Co se týká domnělého či právního otce, lze dovodit, že toho právo by mu také nemělo být odepřeno, přiměřená aplikace ustanovení nám však může nabídnout jak kladnou, tak zápornou odpověď. Otázkou je, zda je možné řízení o určení či popření mateřství zahájit z úřední moci, v § 418 ZŘS a 419 ZŘS jsou stanoveny případy určení otcovství, kde lze řízení ex offio zahájit. Není ovšem jasné, zda se tato ustanovení dají použít i v případě mateřství, zde zákon mlčí. Zde je třeba se obrátit na § 13 odst. 1 ZŘS, ten říká, že řízení se zahájí i bez návrhu, není-li stanoveno, že řízení je možné zahájit pouze na návrh. Ve zvláštní části zákona není stanoveno nic a šlo by tedy uzavřít, že zahájit řízení o popření či určení mateřství ex offio možné je. Účastníky řízení se stanou s jistotou žena, která dítě porodila, žena jejíž mateřství má být popřeno

⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 398 stran. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 376. ISBN 80-7239-192-5. str. 190.

⁴⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 156.

či určeno a dítě zastoupené opatrovníkem, účastníkem řízení může případně být i domnělý či právní otec.⁵⁰ U odvolání se užije princip úplné apelace, který dovoluje přezkum rozhodnutí po právní stránce i skutkové.⁵¹ Rozhodnutí bude jako takové konstitutivní, jehož účinky budou působit ex nunc.

5.2 Určování a popírání otcovství

Jak již bylo zmíněno, otcovství se určuje pomocí domněnek otcovství, které jsou tři, tedy na základě předpokládaných skutečností, které platí do doby zjištění opaku. Jejich aplikace je dána přesným pořadím, tj. nejdříve se postupuje podle první, následně druhé, poté třetí domněnky a až když dojde k vyloučení předchozí domněnky, je možná aplikace domněnky následující.⁵² Za jakousi čtvrtou domněnku otcovství lze považovat domněnku svědčící muži, který dal souhlas s umělým oplodněním.

5.2.1 První domněnka otcovství

První domněnka otcovství svědčí manželovi matky, a to pokud se dítě narodí od uzavření manželství do uplynutí třístého dne od zániku manželství nebo prohlášení jeho neplatnosti a nebo poté, co byl manžel matky prohlášen nezvěstným.⁵³ Tato domněnka platí automaticky na základě zákonem stanovených povinností, jako je věrnost, vzájemná pomoc a solidarita. Narodilo-li by se dítě do tří set dnů od zániku manželství, ale matka by již byla provdaná za jiného muže, svědčila by teoreticky první domněnka dvěma mužům.⁵⁴ Zákodárce se s takovou situací vypořádal ustanovením, že narodí-li se dítě ženě znovu provdané, bude se za otce považovat manžel pozdější, a to i když se dítě narodilo před uplynutím třístého dne od zániku nebo prohlášení za neplatné, předchozího manželství.⁵⁵ Jestliže však manžel své otcovství popře, bude první domněnka svědčit předchozímu manželovi.⁵⁶ Popěrná lhůta je stanovena na šest měsíců, je subjektivní

⁵⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 494-495.

⁵¹ § 28 ZŘS.

⁵² Domněnky otcovství, [online]. [cit. 6.2.2023]. Dostupné z: <https://urceni-otcovstvi.org/pravo/domnenky-otcovstvi>.

⁵³ § 776 odst. 1 OZ.

⁵⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 503.

⁵⁵ § 776 odst. 2 OZ.

⁵⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 503.

a počíná běžet dnem následujícím poté, co se předchozí manžel dozvěděl o rozhodnutí.⁵⁷

Lze říci, že první domněnka vychází z předpokladu souladu biologického, právního a sociálního rodičovství a také z veřejného zájmu na určité jistotě a stabilitě statusových poměrů. V zájmu rodiny je, aby dítě narozené do manželství mělo status upraven co nejdříve, tedy hned po narození a aby, pokud je to možné, za jeho života nedošlo k jeho změnám. První domněnka nebere ohled na to, zda spolu manželé žijí, zda mohl manžel o těhotenství matky vědět ani zda mohl dítě zplodit, např. pokud byl ve výkonu trestu odnětí svobody. Jsou-li dány vážné důvody pro změnu statusového poměru dítěte, je v zájmu všech a především dítěte, aby došlo k vyřešení otázek ohledně statusové poměru v jeho útlém věku, kdy ještě nedošlo k vytvoření silných sociálních vazeb. Z těchto důvodů je domněnka tradičně vyvratitelná.⁵⁸

5.2.1.1 Problematika běhu času

Aby bylo možné první domněnku uplatnit musí se dítě narodit po vzniku manželství, který je dán okamžikem souhlasného projevu vůle snoubenců, že spolu vstupují do manželství.⁵⁹ Dále musí dojít k narození živého dítěte, kterým je úplné vypuzení nebo vynětí z těla matky, které dýchá nebo projevuje jiné známky života, jako srdeční činnost, pulsaci pupečníku nebo aktivní pohyb svalstva.⁶⁰ Co se týká zániku manželství je potřeba rozlišit několik způsobů. Ochranná doba tři sta dnů běží vždy, bez ohledu na způsob zániku manželského statusového poměru a počíná běžet dnem, který následuje po skutečnosti rozhodné pro její počátek.⁶¹ V případě, že bylo manželství zrušeno rozvodem anebo bylo prohlášeno za neplatné, rozhodný den pro počátek běhu doby je den nabytí právní moci příslušného rozhodnutí. Za situace zániku manželství smrtí manžela je relevantním dnem takový den, který je uveden v úmrtím listu manžela. K zániku manželství dojde také prohlášením jednoho z manželů za mrtvého a manželství zaniká dnem, který je pokládán za den smrti. Zánik manželství je dále spojen i se změnou pohlaví, kdy se má za to, že dnem změny je ten, který je uvedený v potvrzení

⁵⁷ § 788 OZ.

⁵⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 503.

⁵⁹ § 656 odst. 1 OZ.

⁶⁰ čl. 2 písm. e) nařízení o evropské demografické statistice.

⁶¹ § 605 odst. 1 OZ.

vydaném poskytovatelem zdravotních služeb, k takové změně by ovšem nemohlo dojít na území České republiky, jelikož § 21 odst. 2 písm. b) zákona o specifických zdravotních službách jasně říká, že změnu pohlaví pacienta lze provést pouze pokud neuzavřel manželství.

Ochrannou dobu je nutné počítat nikoliv od právních mocí jednotlivých rozhodnutí či dat vydání potvrzení, ale ode dne uvedeného v příslušné listině, jako den smrti či den změny pohlaví. V případě změn týkajících se např. změny dne smrti člověka prohlášeného za mrtvého nebo zjistí-li soud, že ten, který byl prohlášen za mrtvého je na živu nebo žil v den, od kterého ještě neuběhla přiměřená doba k prohlášení člověka za mrtvého, může dojít k situaci, kdy domněnka bude svědčit manželovi matky, kterému dříve nesvědčila nebo mu svědčit přestane, nastane tak problém běhu lhůty pro popření otcovství pro matku dítěte, kde je lhůta pouze šest měsíců od narození dítěte. Pokud by v takovém intervalu došlo k určení otcovství pomocí souhlasného prohlášení rodičů nebo určení otcovství soudem došlo by ke zdánlivé konkurenci domněnek.⁶² K tomu se vyjadřuje i důvodová zpráva k občanskému zákoníku, která říká, že „*Narodí-li se dítě ženě, jejíž manžel byl prohlášen za mrtvého a dojde k určení otcovství souhlasným prohlášením matky a jiného muže, nezmění se na statusovém postavení dítěte ani otce ničeho, zjistí-li se, že prohlášený za mrtvého žije, takže bude-li některý ze zúčastněných mít vůli, aby nastala změna ve statusu zejména dítěte, bude třeba otcovství souhlasně prohlášené popřít, anebo bude třeba využít pomoci nejvyššího státního zástupce, popřípadě institutu osvojení.*“⁶³

5.2.1.2 Konverze první domněnky v druhou domněnku otcovství

Konverze se uplatní v případě, kdy nastane nesoulad mezi biologickým a právním otcovstvím určeným první domněnkou otcovství. Zákonodárce tak reaguje na situaci, kdy sice dojde k uplatnění první domněnky a právním otcem dítěte se stane manžel matky dítěte, ale nastane situace, kdy právní otcovství nesouhlasí s otcovstvím biologickým. Určení otcovství, ale bude bránit stále trvající manželství anebo ochranná doba po jeho zániku, neboť jsou to předpoklady pro využití první domněnky otcovství. K určení otcovství jiného

⁶² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 504-505.

⁶³ Důvodová zpráva k OZ [online]. [cit. 9.2.2023]. str. 193. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

muže, než je manžel matky nemůže dojít dřív, než dojde k popření otcovství manžela matky a teprve následnému určení otcovství jiného muže. Tento mnohdy nákladný a zdlouhavý postup je tedy zjednodušen tak, že za stanovených podmínek je možné oba kroky, tedy popření otcovství manžela matky a určení otcovství biologického otce provést najednou, a to souhlasným prohlášením matky, právního otce a jiného muže před soudem. Účel konverze je spatřován ve zjednodušení komplikované situace, kdy manželka za doby trvání manželství či v ochranné době porodí dítě, jehož biologickým otcem není manžel a manželka tak nedodržela povinnost věrnosti, zákon tak nejenže neuděluje za porušení sankci, ale naopak se snaží situaci vyřešit.

Jak bylo řečeno oba kroky lze učinit v jednom řízení, stane se tak učiněním dvou prohlášení. První prohlášení bude bývalého manžela matky, že on není otcem dítěte, ke kterému se připojí i matka a druhé prohlášení bude jiného muže (biologického otce dítěte), že on otcem je, k němuž se také připojí matka dítěte. Obě prohlášení se budou činit v řízení před soudem, kde má aktivní legitimaci k podání návrhu matka, bývalý manžel anebo muž, který se cítí být otcem dítěte.⁶⁴

Předpoklady, obsah a náležitosti jsou stanoveny formou kogentních ustanovení. Souhlasné prohlášení je možné učinit pouze pokud se dítě narodí v době od podání návrhu na rozvod manželství do konce ochranné doby po právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství, návrh musí být podán nejpozději do jednoho roku dítěte a rozhodnutí o rozvodu manželství již nabylo právní moci. Zákon stanoví, že k oběma prohlášením musí dojít výhradně před soudem, toto je výjimka od právní úpravy druhé domněnky otcovství. Další výjimkou je také to, že oproti druhé domněnce otcovství nelze výše uvedená prohlášení učinit k nasciturovi.⁶⁵

Co se týče procesních aspektů výše zmíněné problematiky, úprava je stanovena zvláštním řízením o určení otcovství po rozvodu nebo prohlášení manželství za neplatné. Zákon zde stanoví, že byl-li podán návrh na určení otcovství souhlasným prohlášením k dítěti, které se narodilo v době mezi zahájením

⁶⁴ SCHÖN, Monika. Komentář zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 777 [online]. Verlag Dashöfer, 1.6.2019 [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.infoportal.cz/noz/onb/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-777-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtvCcojFP1Dmj0u75Df7EEfRKVcrsfqUXw/?uri_view_type=44&uid=1CwbJtFigKrGtDmRcKFOGTA&e=1aoLpuC3XkGbt4Su41t7IIeBaT_xXUKqSsUOww1IHoo.

⁶⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 508.

rozvodového řízení manželství nebo řízením o neplatnosti manželství a třístým dnem po rozvodu manželství nebo prohlášení neplatnosti manželství, je soud povinen vyslechnout matku, manžela, i toho, kdo prohlašuje, že je otcem dítěte. Tímto je jasně dán okruh účastníků řízení.⁶⁶ Místně příslušným bude obecný soud dítěte dle § 417 odst. 1 ZŘS. Pokud dojde k souhlasnému prohlášení o určení otce dítěte, zapíše to soud do protokolu a oznámí orgánu, který vede knihu narození, ve které je dítě zapsáno a následně zastaví řízení.⁶⁷

5.2.1.3 Popírání první domněnky otcovství

Přestože se první domněnka zakládá ex lege, zákon dává možnost matrikovým rodičům, aby rodičovství takto založené popřeli, pokud neodpovídá stavu faktickému. Aktivní legitimaci k podání návrhu na popření rodičovství má otec dítěte (manžel), matka dítěte, případně opatrovník, pokud manžel pozbyl úplnou způsobilost k právním jednáním.

Manžel matky dítěte může u soudu své otcovství popírat, a to v subjektivní lhůtě do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o skutečnostech, které zakládají důvodnou pochybnost, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce. Nejpozději může manžel matky své otcovství popírat do šesti let od narození dítěte.

Matka dítěte má právo otcovství svého manžela popřít do šesti měsíců od narození dítěte. Tato lhůta je objektivní.

O popření otcovství bude rozhodnuto rozsudkem soudu, který bude konstitutivní.⁶⁸ Občanský zákoník ale jasně stanoví, že taková jednání učiněná otcem jako zákonným zástupcem budou touto změnou nedotčena.⁶⁹ Vyživovací povinnost zanikne dnem právní moci rozsudku ex lege a dítěti se změni příjmení na příjmení matky, pokud je odlišné od příjmení bývalého otce.⁷⁰

5.2.2 Druhá domněnka otcovství

Druhá domněnka otcovství neboli domněnka založená souhlasným prohlášením se užije v případě, kdy nelze otcovství určit dle § 776 OZ, § 777 OZ ani § 778 OZ. Tato domněnka stanovuje, že otcem dítěte je muž, jehož otcovství bylo určeno

⁶⁶ § 416 odst. 1 ZŘS.

⁶⁷ § 416 odst. 2 ve spojení s § 424 ZŘS.

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 165-166.

⁶⁹ § 895 OZ.

⁷⁰ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 166.

souhlasným prohlášením matky a tohoto muže. Touto domněnkou lze určit otcovství i k dítěti ještě nenarozenému, pokud je již počato.⁷¹ Druhá domněnka je v podstatě založena na dohodě matky dítěte a putativního otce a nejčastěji se uplatňuje tehdy, když se dítě narodí osobám, které nejsou v manželství. Jak již bylo zmíněno, otcovství dle předmětné domněnky je možné určit pouze v případě, kdy nebyla užita domněnka první (došlo k jejímu vyvrácení) a nedošlo k určení otcovství rozhodnutím soudu. Souhlasné prohlášení je tak možné učinit pouze pokud dítě nemá právního otce. Občanský zákoník stanovuje výjimku, tou je již výše zmíněná možnost konverze prvé domněnky v druhou, která spočívá v prohlášení o popření matrikového otce a o určení otce jiného.

Je otázkou, zda by mělo právní otcovství založené druhou domněnkou odpovídat otcovství biologickému. I když tato problematika není v zákoně upravená, přiklání se praxe k názoru, že z povahy věci vyplývá požadavek, aby právní a genetické otcovství bylo v souladu a je třeba vycházet z předpokladu, že právní úprava týkající se rodičovství v sobě odráží biologický fakt.⁷² Tento závěr vychází i z Evropské úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství, která říká, že „*dobrovolné uznání otcovství nelze napadnout ani popřít, pokud vnitrostátní právo takový postup připouští, ledaže osoba, která chce dítě uznat nebo je uznala za své, není biologickým otcem.*“⁷³ Dítě také má právo znát své rodiče a právo na jejich péči, zdali je to možné a stát by neměl vytvářet prostor, kde by toto právo bylo dítěti znemožněno či výrazně ztíženo.⁷⁴

Z pohledu práva jednotlivce znát svůj genetický původ je potřeba říci, že druhá domněnka otcovství prakticky umožňuje, aby jako otec dítěte byl zapsán muž, který není otcem dítěte a mnohdy jím ani být nemůže. Není zde zkoumáno, zda je souhlasné prohlášení opravdu založeno na skutečnosti a otcem dítěte se tak může stát každý, kdo je ochoten na sebe vzít rodičovskou odpovědnost.

5.2.2.1 Souhlasné prohlášení rodičů

Dle § 728 OZ je souhlasné prohlášení zvláštním projevem vůle každé ze stran. Bude se jednat o dvě jednostranná právní jednání, jejichž obsah musí být totožný a musí splňovat zákonné podmínky, které stanovuje občanský zákoník pro právní

⁷¹ § 779 OZ.

⁷² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 168.

⁷³ Čl. 4 Evropské Úmluvy o právním postavení dětí narozených mimo manželství

⁷⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 168.

jednání ve své obecné části. Matka dítěte a muž musí dojít k dohodě a shodnout se na tom, že tento určitý muž je otcem dítěte. Toto prohlášení musí být učiněno osobně, srozumitelně, určitě, bezpodmínečně a bezvýhradně. Výše zmíněné ustanovení říká, že na prohlášení otcovství se použijí obecná ustanovení o právním jednání, pokud není stanoveno jinak.⁷⁵ Občanský zákoník tak ve své zvláštní části stanoví výjimky a to konkrétně pro nezletilého, který není svéprávný, osoby omezené ve svéprávnosti a pro matku trpící duševní poruchou, díky které nemůže posoudit význam svého prohlášení a obstarání jejího souhlasu je spojeno s těžko překonatelnou překážkou.⁷⁶ Zákon také stanoví lhůtu pro dovolání se neplatnosti uděleného souhlasného prohlášení, kdy neplatnosti takového prohlášení se lze dovolat v prekluzivní šestiměsíční lhůtě stanovené pro popření otcovství.⁷⁷

Jak již bylo zmíněno výše, souhlasným prohlášením rodičů dítěte je možné založit rodičovství i k dítěti počatému, k tomuto se však vztahují určitá pravidla. Obzvláště je třeba, aby byla žena/matka dítěte v okamžiku učinění souhlasného prohlášení skutečně těhotná, pokud by bylo dodatečně zjištěno, že žena otěhotněla až poté, co došlo k učinění prohlášení, toto předčasné prohlášení by nezakládalo určení otcovství. V případě učinění prohlášení k počatému, ale nenarozenému dítěti nelze prohlášení odvolat ani od něj žádným způsobem odstoupit, a to ani před narozením dítěte, lze uplatnit pouze již zmíněné ustanovení občanského zákoníku o neplatnosti, anebo ustanovení o popření druhé domněnky otcovství. Za situace souběhu prohlášení, tedy pokud prohlášení učiní postupně několik mužů se vychází z názoru, že v nejlepším zájmu dítěte je, aby nebyl do matriky jako otec zapsán žádný z těchto mužů.⁷⁸ Objevují se ale také názory, že platným prohlášením by mělo být to, které bylo učiněno jako první.⁷⁹

5.2.2.2 Popírání druhé domněnky otcovství

Aktivní legitimaci k popření rodičovství dle druhé domněnky má jak otec dítěte, tak matka dítěte za situace, je-li vyloučeno že by určený muž mohl být otcem dítěte.

⁷⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 517.

⁷⁶ § 779 až § 781 OZ.

⁷⁷ § 782 OZ.

⁷⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 518.

⁷⁹ MELZER, Filip a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV., § 655-975 a související společná a přechodná ustanovení. Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2 svazky. xxxiii, 2009 stran. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8. str. 904.

Jak matka, tak otec zde mají stejnou lhůtu pro popření otcovství učiněného souhlasným prohlášením a ta je stanovena na šest měsíců ode dne, kdy bylo takto otcovství určeno. Dojde-li ale k určení rodičovství před narozením dítěte, lhůta neskončí dříve než šest měsíců po jeho narození.

Druhou domněnku je možné také popřít ex offio, pokud to vyžaduje zřejmý zájem dítěte a mají-li být naplněna ustanovení zaručující základní lidská práva, bylo-li otcovství určeno souhlasným prohlášením rodičů, ale otec dítěte takto určený nemůže být jeho otcem.⁸⁰ Soud zpravidla také pozastaví výkon rodičovské odpovědnosti.⁸¹

5.2.3 Třetí domněnka otcovství

Třetí domněnka otcovství neboli domněnka vycházející ze soulože v rozhodné době (kritická doba) bude svědčit muži, který s matkou dítěte souložil v době, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní, ledaže by jeho otcovství vylučovali závažné okolnosti. Do kritické doby se nebude započítávat den, kdy došlo k souloži, bude se ale započítávat den narození dítěte.⁸² Domněnka se uplatní, pokud nedošlo k určení dle první nebo druhé domněnky, dítě tak nemá právního otce a otcovství tak určí soud na návrh matky dítěte, dítěte či muže, který tvrdí, že je otcem. Specifikem této domněnky tak je, že k jejímu uplatnění může dojít pouze v soudním řízení a ne ex lege, jak tomu bylo u domněnek předchozích. Zásadně se bude jednat o řízení návrhové, jehož zahájení není omezeno žádnou lhůtou. V praxi se nejčastěji jedná hlavně o návrhy na zahájení řízení dle třetí domněnky podané matkami. Aktivní legitimaci k podání návrhu má také dítě, které musí být v řízení zastoupeno opatrovníkem ustanoveným soudem, kterým soud ustanoví zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Samozřejmě má také aktivní legitimaci k zahájení řízení putativní otec dítěte, jehož právo domáhat se určení otcovství bylo v České republice přiznáno již v roce 1998 na základě rozhodnutí ESLP ve věci Keegan proti Irsku, kde Evropský soud pro lidská práva konstatoval, že i svazky mezi mužem a ženou nezaložené na manželství požívají právní ochrany a také uvedl, že nemožnost muže přímo

⁸⁰ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 519.

⁸¹ § 793 OZ.

⁸² § 783 OZ.

se domáhat určení otcovství proti vůli matky je v rozporu se zákonem garantovanými právy domnělého otce na rodinný život.⁸³

Skutkovou bází třetí domněnky je soulož v tzv. kritické době. Soulož není zákonem definovaný pojem. Tradičně se za soulož považovalo immissio penis in vaginam. Za soulož dle třetí domněnky je ale možné považovat jakékoliv sexuální aktivity, při kterých může dojít k oplodnění ženy, ať už s vědomím muže či bez. Zda zde byl úmysl k tomu dítě zplodit, není relevantní.⁸⁴

Řízení o určení otcovství je tradičně ovládáno zásadou vyšetřovací. Soud v tomto řízení není vázán návrhem, pokud jde o důkazy a tvrzení a není omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci řízení. Za důkaz v řízení o určení otcovství je možné považovat všechny prostředky jimiž lze zjistit stav věci, avšak skutečnosti, které vylučují otcovství se dokazují především znaleckými posudky, které mohou být z oboru - hematologie (vyšetření skupinových systémů červených krvinek), gynekologie (zjištění, ve kterém týdnu došlo k narození dítěte), lidské genetiky (srovnání tělesných znaků účastníků), sexuologie (zjištění, zda muž mohl zplodit dítě) a metoda profilování DNA. Posledně zmíněný obor je považován za nejspolehlivější metodu vyloučení otcovství muže, ale i jeho určení, kdy pravděpodobnost správnosti výsledku se pohybuje okolo 99 %. Dochází zde ke srovnávání dědičných znaků dítěte, matky a označeného otce v DNA.⁸⁵

V praxi se lze setkat s případy, kdy se domnělý otec odmítl podrobit znaleckému dokazování. K tomu se vyjádřil Ústavní soud, který ve svém nálezu sp.zn. I. ÚS 987/07, ze dne 28.2. 2008 zastal stanovisko dle něhož: „...*předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, včetně výkonu soudnictví, musí být zájem dítěte. Pokud je to možné, má každé dítě právo znát své rodiče a má právo na jejich péči. Ačkoliv tedy jde o sporné řízení, je povinností soudu náležitě vyšetřit skutkový stav a zjistit, zda žalovaný muž je otcem, či nikoliv. K tomu je beze vší pochybnosti zapotřebí provést též vyšetření DNA u tohoto muže; povinností soudu objasnit skutkový stav jej proto opravňuje i k tomu, aby mj. tomuto muži uložil povinnost dostavit se ke znalci a strpět odběr vzorků nezbytných pro DNA analýzu.*

⁸³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 172-173.

⁸⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 527.

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 174.

Jedině tímto postupem mohou být respektovány převažující zájmy dítěte, jakož i jeho právo znát své rodiče.“

Statusový poměr mezi otcem dítěte a dítětem vzniká dnem, kdy nabyde rozsudek o určení otcovství právní moci, na jehož základě dojde k zápisu do matriční knihy narození a k vydání nového rodného listu.⁸⁶

S řízením o určení otcovství dítěte je ex lege spojeno řízení o péči o nezletilé dítě a o výživě nezletilého dítěte.⁸⁷

5.2.4 Domněnka v případě umělého oplodnění neprovdané matky

Určování otcovství dlouhou dobu tradičně spočívalo na třech vyvratitelných domněnkách a v systému, který byl založen na modelu, skládajícím se ze sousledných domněnek otcovství. Nedošlo ke vzniku žádného zvláštního problému tam, kde šlo o manžela matky. V této situaci se tak použila domněnka otcovství manžela matky bez ohledu na genetický původ mužského zárodečného materiálu od dárce. Obdobně šlo řešit také situaci ženy neprovdané, kdy souhlas s umělým oplodněním dává její partner, jeho otcovství bylo za předchozí právní úpravy ale nutné založit souhlasným prohlášením nebo případně rozhodnutím soudu. Úprava obsažená v ZOR totiž nepočítala s tím, že asistovaná reprodukce bude prováděna u párů, které nejsou sezdané.⁸⁸ Občanský zákoník tak vyřešil situaci jednoznačně, a to tak, že přidal v podstatě „čtvrtou“ domněnku otcovství, která stanovuje, že dojde-li k narození dítěte, které bylo počato umělým oplodněním, bude se mít za to, že otcem dítěte je muž, který dal souhlas k umělému oplodnění. Zákonodárce stanovuje jako podmínku užití této domněnky to, že matka dítěte musí být neprovdaná.⁸⁹

Nedílným předpokladem pro uplatnění této domněnky otcovství je také užití asistované reprodukce. Právě písemný souhlas s provedením asistované reprodukce vyžadovaný před každým pokusem o provedení umělého oplodnění je důležitým předpokladem k uplatnění výše zmiňované domněnky otcovství, a to z toho důvodu, že odpovídá tomu souhlasu, na jehož základě stojí určení otcovství muže

⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9. str. 174.

⁸⁷ § 422 ZŘS.

⁸⁸ RADVANOVÁ, Senta a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2015, 215 stran. ISBN 978-80-7400-578-7, str. 56.

⁸⁹ § 778 OZ.

k dítěti, které bylo narozeno umělým oplodněním ženě neprovdané a který ustanovení § 778 OZ požaduje.⁹⁰

Pokud v souladu se zákonem o specifických zdravotních službách udělí souhlas k umělému oplodnění své manželky manžel, a dítě se narodí do manželství, resp. v ochranné době tří set dnů, bude za otce dítěte považován manžel matky a není rozhodné, zda byl použit genetický materiál od anonymního dárce, anebo od manžela.

Pokud souhlas udělí partner matky a narodí-li se této neprovdané ženě dítě počaté z umělého oplodnění bude se za otce ex lege považovat muž, který dal k umělému oplodnění souhlas. Předpokladem této domněnky není ani manželství, ani nesezdané soužití ale informovaný souhlas muže z neplodného páru s umělým oplodněním své družky v souvislosti se souhlasem jejím.⁹¹

5.2.4.1 Popírání domněnky v případě umělého neprovdané matky

Dle právní úpravy domněnky vázané na souhlas k provedení umělého oplodnění je zřejmé, že oproti ostatním domněnkám nejsou stanoveny náležitosti jejího popření. Současná právní úprava neurčuje okruh osob s aktivní legitimací k popření předmětné domněnky, tento problém by se ale dal poměrně jednoduše vyřešit pomocí interpretace ustanovení o domněnkách ostatních, kdy obecně mají právo k popření otcovství matka a otec dítěte. Důležitějším problémem však bude chybějící úprava popěrných lhůt, v nichž mohou matka a otec dítěte otcovství popřít. Účelem popěrných lhůt je vymezit časové období v němž je možné zasáhnout do statusového poměru a dosáhnout jeho změny a samotné popěrné právo má za účel ochraňovat práva osob, které jím disponují. Stávající koncepce právní úpravy tak působí značnou právní nejistotu, a to zejména pro dítě, kterému lze zasáhnout do statusových poměrů prakticky bez jakéhokoliv časového omezení. Komentářová literatura upřednostňuje řešení pomocí analogické aplikace popěrných lhůt z jiných domněnek otcovství, kdy by mělo dojít ke kombinaci lhůt se subjektivně a objektivně určeným počátkem, tj. muž z neplodného páru by mohl

⁹⁰ KOTROUŠOVÁ, Denisa. O domněnce otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění ženy neprovdané. *Právní rozhledy*, 2021, č. 23-24, str. 814-822.

⁹¹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. *Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975)*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 511-512.

své otcovství popřít obdobně jako manžel matky dle první domněnky otcovství, tedy v šestiměsíční subjektivní lhůtě a šestileté lhůtě objektivní.⁹²

5.3 Určování rodičovství a právo dítěte znát svůj genetický původ

Jak již bylo zmíněno, právo znát své rodiče a potažmo svůj genetický původ je zaručeno v čl. 7 Úmluvy o právech dítěte. Informace o rodičích, tedy kdo je rodičem dítěte lze získat z rodného listu dítěte, který vydává matriční úřad, u nějž je dítě zapsáno v knize narození. Výše uvedené domněnky otcovství, jak již bylo řečeno, jsou vyvratitelné a platí tedy, dokud nedojde k prokázání opaku. Tato úprava by se mohla jevit jako krácení práva dítěte znát svůj původ, zde je ale potřeba odkázat na dovětek příslušného ustanovení Úmluvy o právech dítěte, který říká, že dítě má právo znát své rodiče, pokud je to možné a toto právo tedy není absolutní. První ani druhá a ani třetí domněnka otcovství nepracuje s genetickým původem jako s podmínkou pro určení otcovství. V případě druhé domněnky, založené souhlasným prohlášením rodičů nepřísluší ani soudu ani matričnímu úřadu zkoumat, zda prohlášení je pravdivé či ne. U třetí domněnky je základním ukazatelem pro určení otcovství, jak již bylo zmíněno, soulož v rozhodné době a nikoliv test DNA. Zpravidla dojde k tomu, že test DNA je proveden a otcovství prokázáno, není to ovšem podmínkou určení rodičovství dle třetí domněnky. Úmluva o právech dítěte na dítě nahlíží jako na nejzranitelnější a ve své podstatě bezmocnou lidskou bytost, která si zaslouží zvláštní péči, kterou by měl zaručit stát. Určité plnění povinnosti státu k provádění zabezpečení práva dítěte znát své rodiče je možné spatřovat v institutu řízení o určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů dle § 415 ZŘS. Takové řízení je možné uplatnit za situace, kdy nedošlo k určení otcovství dle první domněnky a ani souhlasným prohlášením rodičů před matričním orgánem. Účastníky řízení budou matka a muž, kterého matka označí za otce dítěte. Pokud matka dítěte otce označí a ten své otcovství uzná, dojde k určení rodičovství na základě druhé domněnky a dojde k zapsání určeného muže do rodného listu dítěte. Řízení může také skončit tím, že muž, kterého matka označila za otce své otcovství neuzná, matka dítěte může následně podat návrh na určení otcovství soudem a v případě, že matka v přiměřené

⁹² KOTROUŠOVÁ, Denisa. Popírání domněnky otcovství vázané na souhlas k provedení umělého oplodnění: otazníky české právní úpravy. Právne rozpravy on-screen III. – sekcia súkromého práva, online vedecká konferencia, 2021. str. 126-140. [online]. [cit. 10.2.2023]. Dostupné z: <https://www.prf.umb.sk/veda-a-vyskum/konferencne-on-line-vystupy/pravne-rozpravy-on-screen-iii/sekcia-sukromneho-prava/denisa-kotrousova.html>.

době takový návrh nepodá soud ustanoví opatrovníka dítěti k podání návrhu a k zastupování v řízení. V tomto lze také spatřovat určitou snahu zákonodárce o zabezpečení práva dítěte znát své rodiče.

Je ovšem potřeba zdůraznit, že označení otce dítěte nelze na matce žádným způsobem vynucovat a pokud matka v rámci výsledku před soudem otce dítěte neuvede, předmětné řízení skončí. Zde se nám dostává do kolize právo dítěte znát své rodiče s právem matky na to, aby byl respektován její soukromý a rodinný život. Prakticky není možné dítěti zabezpečit právo znát své rodiče, jelikož vynucování uvedení jména otce dítěte by bylo nepřipustným zásahem veřejné moci do matčina soukromí.⁹³

Významným institutem z hlediska práva dítěte znát své rodiče je také institut popření otcovství, kde zákon stanoví prekluzivní lhůtu k popření otcovství jak u první, tak u druhé domněnky otcovství. Řízení o popření otcovství je možné zahájit i bez návrhu, pokud to vyžaduje zájem dítěte a je-li to v souladu s ustanoveními, která zaručují základní lidská práva.⁹⁴ Měl by být zkoumán nejlepší zájem dítěte i ve světle práva znát své rodiče zaručeného čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, kdy například toto právo nelze zaručit jinak a není jiná možnost, jak zajistit, aby byl stav faktický v souladu se stavem právním dle matřiky.⁹⁵

6. Osvojení

Mít informace o svém genetickém původu a svých biologických rodičích je ztíženo i dětem, které byly osvojeny. „*Osvojení jako institut, který má v největší možné míře vytvořit, vztahy, jaké jsou mezi rodiči a jejich dětmi, tam kde se přirozené podmínky pro rodičovský vztah nemohou v plné míře uplatnit, je z pohledu zachování práva dítěte poznat své biologické rodiče napadán mnoha instituty ochrany základních lidských práv a svobod.*“⁹⁶

⁹³ POLÁKOVÁ, Martina. Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. *Právní rozhledy*, 2000, č. 2, str. 55 – 58.

⁹⁴ § 419 ZŘS.

⁹⁵ POLÁKOVÁ, Martina. Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. *Právní rozhledy*, 2000, č. 2, str. 55 – 58.

⁹⁶ CIRBUSOVÁ, Martina. Právo dítěte znát svůj původ vs. anonymita osvojení. *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. str. 18-29. ISBN 978-80-210-5913-9. [online]. [cit. 14.12.2022]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf.

6.1 Obecně k osvojení

Osvojení čili adopce je v českém právním řádu upravena v § 794 a následujících občanského zákoníku. Osvojením se dle OZ rozumí přijetí cizího dítěte za vlastní a jeho předpokladem je takový vztah, který mezi osvojitelem a osvojencem zakládá stejný vztah jako mezi rodičem a dítětem.⁹⁷ Právě toto je základním faktorem osvojení, kdy dojde k nahrazení biologického rodiče rodičem ustanoveným soudem a je to zároveň nejdůležitějším odlišovacím znakem osvojení od jiných způsobů, kterými se zakládá rodičovství dítěte. Osvojení lze tedy chápat jako fikci či imitaci biologického svazku, tento svazek je sice vytvořený uměle, ale právní následky jsou stejné jako kdyby šlo o přirozený vztah mezi rodiči a dětmi.

Osvojení lze rozdělit dle toho, zda zanikají či nezanikají právní vztahy mezi osvojencovou původní rodinou, a to na osvojení úplné a neúplné. U úplného osvojení, jak už je z názvu jasné, zanikají všechny předchozí právní vztahy mezi původní rodinou a osvojencem a následně vznikají nové právní vztahy mezi osvojitelem a jeho příbuznými a osvojencem. V případě osvojení neúplného nastává situace, kdy zůstávají zachovány některé existující právní vztahy s původní rodinou osvojence. Z dostupné praxe je to především dědické právo a subsidiární vyživovací povinnost.

Další možné dělení je na osvojení individuální a na osvojení společné. Individuálním osvojením se rozumí situace, kdy osvojuje jeden člověk. Může to být buď v případě, kdy jednotlivec osvojuje osvojence samostatně nebo když se osvojitelem stává manžel biologického rodiče dítěte. Při společném osvojení mohou být osvojiteli pouze manželé. K osvojení dítěte dojde až na základě rozhodnutí soudu na návrh osvojitele. Soud se musí zabývat tím, zda byly splněny podmínky, které stanoví občanský zákoník a další právní předpisy se toho týkající, včetně předpisů procesních.⁹⁸

Důležité je rovněž dělení na osvojení zrušitelné a osvojení nezrušitelné. Zrušení osvojení je možné pouze v případě, kdy ještě nedošlo k uplynutí lhůty tři let od právní moci rozhodnutí o osvojení.⁹⁹ Zrušením osvojení dochází k zániku vztahu, který vznikl osvojením a zanikají také veškerá práva a povinnosti,

⁹⁷ § 794 a § 795 OZ.

⁹⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 560.

⁹⁹ § 840 odst. 2 OZ.

kteřá osvojením vznikla a následně dojde k obnově předchozího příbuzenského vztahu.¹⁰⁰ Ke zrušení osvojení může dojít pouze z důležitých důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence.¹⁰¹ Nezrušitelným se osvojení tedy stává po uplynutí tří let od právní moci rozhodnutí.

6.2 Podmínky osvojení

Asi nejdůležitější podmínkou, a především předpokladem pro osvojení je, že osvojení musí být hlavně ku prospěchu osvojence a v jeho nejlepšímu zájmu. Občanský zákoník jasně stanovuje podmínky, za kterých se osoba může stát osvojitelem. Může to být jen a pouze osoba svéprávná, zletilá a musí splnit podmínky pro to, aby byla dobrým rodičem pro osvojované dítě. Důležitou podmínkou je také zdravotní stav osvojitele, který nesmí ve značné míře omezovat péči o osvojené dítě. U této podmínky bychom se mohli pozastavit nad tím, zda je v souladu se zásadou rovného zacházení o ochrany osob se zdravotním postižením, které mají právo na plnohodnotný život.

Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být také přiměřený věkový rozdíl, který by zpravidla neměl být menší než 16 let.¹⁰² Tato hranice vychází ze sdělení č. 132/2000 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí a může být posunuta, pokud opatrovník zastupující osvojence v řízení dá souhlas s osvojením a je to v souladu se zájmy dítěte. Podmínka přiměřeného věkového rozdílu spadá pod základní skutečnosti, na kterých je třeba bez výjimky trvat. Z osvojení nesmí nikdo získat nepatřičný zisk a je vyloučeno osvojení mezi příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci.¹⁰³

Mezi osvojitelem a osvojencem musí vzniknout de facto stejný vztah jako mezi rodičem a dítětem nebo musí být prokázáno, že existují základy takového vztahu.

6.2.1 Preadopční péče

Preadopční péče či péče před osvojením je obligatorním typem péče osvojitelů o osvojence před tím, než dojde k rozhodnutí soudu o osvojení. Charakter preadopční péče je nezastupitelný, jelikož právě v jejím průběhu má soud získat dostatek důkazů vedoucích k závěru, že dojde ke splnění základní

¹⁰⁰ § 841 odst. 1 OZ.

¹⁰¹ § 840 odst. 1 OZ.

¹⁰² KRÍSTEK, Adam. Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2016. viii, 122 stran. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-022-7. str. 31-32.

¹⁰³ S výjimkou náhradního mateřství.

podmínky osvojení, tedy vzniku požadovaného vztahu, jako je mezi rodičem a dítětem.¹⁰⁴

Zákon stanovuje pro svěřením dítěte do preadopční péče pravidla:

- 1) dítě může být předáno do preadopční péče až po třech měsících ode dne, kdy došlo k udělení souhlasu s osvojením
- 2) o předání dítěte do preadopční péče může soud rozhodnout až poté, co provede šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, zejména se zřetelem na:
 - osobnost a zdravotní stav osvojitele i jeho sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, jakož i schopnost osvojitele pečovat o dítě a pohnutky osvojitele k osvojení,
 - osobnost a zdravotní stav dítěte, sociální prostředí, ze kterého dítě pochází, jakož i jeho statusová práva,
 - etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte a osvojitele,
 - dobu, po kterou bylo dítě v péči osvojitele.
- 3) chce-li dítě osvojit jeden z manželů, soud zjistí, z jakého důvodu se druhý manžel k návrhu nepřipojil.¹⁰⁵

Preadopční péče musí trvat nejméně 6 měsíců. Tato lhůta může být soudem prodloužena.¹⁰⁶

6.3 Souhlas s osvojením

K osvojení nemůže dojít bez souhlasu zákonem předvídaných osob. Souhlas by měl být kvalifikovaný, tedy vědomý, dobrovolný, bezúplatný a v požadované formě. Dle § 805 OZ „*O osvojení nemůže být rozhodnuto bez souhlasu dítěte, rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče, popřípadě manžela osvojitele. To platí i v případě, že byl souhlas vzat zpět.*“ Souhlas s osvojením je základní hmotněprávní podmínkou osvojitelnosti.

6.3.1 Souhlas osvojence

Občanský zákoník stanovuje hranici dvanáct let pro vyžadování souhlasu osvojeného dítěte. Pokud je dítěti dvanáct a více let, je jeho osobní souhlas podmínkou, bez které nemůže k osvojení dojít. Ve chvíli, kdy dítě dosáhne

¹⁰⁴ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 643.

¹⁰⁵ § 826 až § 827 OZ.

¹⁰⁶ § 829 odst. 2 OZ.

dvanácti let, je dle § 806 odst. 1 OZ soud povinný zjistit, zda dítě s osvojením souhlasí. I toto má však výjimku, kterou zákonodárce uvádí ve stejném ustanovení a jedná se o situace, kdy „*je mimo jakoukoli pochybnost, že by byl postup požadující osobní souhlas osvojovaného dítěte v zásadním rozporu se zájmy dítěte, nebo že dítě není schopno posoudit důsledky souhlasu.*“¹⁰⁷

Co se týká první pochybnosti uvedené v § 806 odst. 1 OZ literatura především řeší situaci, kdy dítě již žije v rodině jako vlastní dítě obou rodičů. Za rozpor by se dala považovat situace, kdy zjištění osvojení naruší rodinné vztahy mezi dítětem a rodiči.

U druhé pochybnosti výše uvedené je oproti předchozí jasně specifikované, co tím zákonodárce zamýšlel. Jedná se o případy, kdy dítě není duševně vyzrálé tak, aby bylo schopno posoudit okolnosti jednání a jeho hmotněprávní i procesněprávní následky.

Souhlas dítěte staršího dvanácti let nelze nahradit. Právo dítěte souhlasit či nesouhlasit s osvojením je jeho absolutním právem a nelze ho nahradit ani souhlasem/nesouhlasem zákonného zástupce a nelze ho nahradit ani rozhodnutím soudu.¹⁰⁸ Osvojované dítě má možnost svůj souhlas s osvojením odvolat, a to až do rozhodnutí o osvojení.¹⁰⁹

Před dosažením dvanácti let věku má osvojenec právo vyjádřit se k osvojení, zákonem však není jeho souhlas vyžadován, to ale neznámá, že není vyžadován souhlas žádný. V tomto případě zákon požaduje, aby byl dítěti soudem ustanoven opatrovník, kterým je zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí. Opatrovníkovi se ukládá povinnost zjistit veškeré skutečnosti, které jsou rozhodné pro posouzení toho, zda bude osvojení pro dítě prospěšné.¹¹⁰ Opatrovník tak může dát souhlas pouze když je přesvědčen, že osvojení je v souladu se zájmy dítěte.

Při zjišťování rozhodných skutečností by se měl opatrovník především zabývat tím, zda existuje rodina, která má zájem a možnosti vykonávat péči o osvojovaného. Důležitou skutečností je také to, zda jsou naplněny podmínky

¹⁰⁷ § 806 odst. 1 OZ.

¹⁰⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 603.

¹⁰⁹ § 808 OZ.

¹¹⁰ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku. [online]. [cit. 12.12.2022]. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 200.

osvojitelnosti. Dále by měl opatrovník provést šetření ohledně osvojitelů, zde by se dala použít přiměřeně kritéria stanovená § 827 odst. 1 OZ.¹¹¹

6.3.2 Souhlas rodičů osvojence

Jak říká § 809 OZ „*K osvojení je třeba souhlasu rodičů osvojovaného dítěte.*“ Souhlas biologického rodiče k tomu, aby bylo jeho dítě osvojené, je základní podmínkou pro umístění dítěte do náhradní rodiny a jeho osvojení. Obecně existují dva typy udělení souhlasu – přímý, tedy s určením osoby, která se má stát osvojitelem a blanketový bez určení osoby osvojitele, rodič se v tomto případě vzdává možnosti výběru osvojitele.

Souhlas je nutné mít od obou rodičů osvojovaného dítěte, pokud je to možné. Matka i otec jednají v tomto případě samostatně, souhlas s osvojením je jejich nezastupitelným jednáním. Právo dát souhlas s osvojením je zvláštním právem rodiče, jelikož je s dítětem pokrevně spojen. Jedná se o nepodmíněné právní jednání, které by mělo být učiněno osobně, výslovně a dostatečně určitě. V případě omezení svéprávnosti jednoho z rodičů může souhlas vyslovit jeho opatrovník. Pokud se jedná o nezletilého rodiče, záleží na tom, do jaké věkové kategorie spadá. Pokud je rodiči mezi 16-18 lety, může udělit souhlas s osvojením samostatně, pokud je rodiči méně než 16 let tak nemá právo na to, udělit souhlas s osvojením, jelikož je sám ještě považovaný za dítě. Místo takového rodiče nemůže dát souhlas ani opatrovník, ani jeho zákonný zástupce. Děti rodičů pod 16 let jsou prakticky neosvojitelné a je třeba vyčkat na to, až rodič dosáhne požadovaného věku pro udělení souhlasu s osvojením.¹¹²

Občanský zákoník stanovuje pravidla pro udělení souhlasu s osvojením. Souhlas s osvojením musí být učiněn osobním prohlášením rodiče vůči soudu, ten musí být poučen o podstatě a důsledcích prohlášení souhlasu a podstatě osvojení. Souhlas s osvojením by měl splňovat obecné náležitosti právního

¹¹¹ „*Soud o předání dítěte osvojiteli do péče před osvojením rozhodne až poté, co provede šetření ohledně vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, zejména se zřetelem na*
a) osobnost a zdravotní stav osvojitele i jeho sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, jakož i schopnost osvojitele pečovat o dítě a pohnutky osvojitele k osvojení,
b) osobnost a zdravotní stav dítěte, sociální prostředí, ze kterého dítě pochází, jakož i jeho statusová práva,
c) etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte a osvojitele,
d) dobu, po kterou bylo dítě v péči osvojitele.“

¹¹² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte [online]. [cit. 12.12.2022]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/4948019-Souhlas-k-osvojeni-primy-i-blanketovy-jako-pravni-ukon-smerujici-ke-zmene-statusu-ditete.html>.

jednání.¹¹³ Forma souhlasu s osvojením je obligatorní pro všechny rodiče nehledě na to, zda se jedná o manžele, či spolu žijící partnery nebo se jedná o rodiče, kteří žijí zcela odděleně.

Udělení souhlasu s osvojením rodiče je ze zákona časově omezeno. Matka dítěte může svůj souhlas udělit až po uplynutí šesti týdnů po narození dítěte. Otec může dát souhlas i dříve než před uplynutím této lhůty, ale nemůže to být dříve, než dojde k narození dítěte. Souhlas s osvojením lze obecně odvolat do tří měsíců od narození dítěte, existují však výjimky, kdy lze souhlas odvolat i po uplynutí této lhůty. Jsou to případy, kdy osvojované dítě ještě nebylo předáno do preadopční péče a v případě má-li být osvojované dítě podle rozhodnutí soudu vydaného na návrh rodičů vydáno tím, komu bylo svěřeno do péče, protože je v souladu se zájmy dítěte, aby bylo se svými rodiči.¹¹⁴

Osobní souhlas rodičů není potřeba v několika situacích. V první řadě se souhlas nevyžaduje, pokud byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas k osvojení. Druhým případem je nepřičetnost rodiče, kdy není schopen projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, třetím důvodem je nezvěstnost rodiče a posledním důvodem je zjevný nezájem rodiče o dítě tzv. kvalifikovaný nezájem, kdy je rodič svéprávný, nebyl zbaven rodičovské odpovědnosti ani práva dát souhlas s osvojením a ani není nezvěstný či nepřičetný, ale soustavně neprojevuje o dítě opravdový zájem a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče, a to podobu minimálně tří měsíců.¹¹⁵ Dojde-li k nějaké z těchto situací, je potřeba souhlas rodičů k osvojení nahradit. Uvedené skutečnosti však musí nastat u obou rodičů. Pokud by totiž byly naplněny pouze u jednoho z rodičů, bude vykonávat právo na souhlas s osvojením rodič druhý. Souhlas rodiče s osvojením tak lze nahradit souhlasem poručníka, případně opatrovníka, kterého k tomu účelu jmenuje soud.¹¹⁶

6.3.3 Souhlas osvojitele

Jak již bylo uvedeno, osvojitel musí být svéprávný a zletilý. Podmínkou k osvojení je podání návrhu, a tedy vyjádření jeho souhlasu

¹¹³ § 810 OZ.

¹¹⁴ § 813 a § 817 OZ.

¹¹⁵ KRÍSTEK, Adam. Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2016. viii, 122 stran. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-022-7. str. 37-38.

¹¹⁶ § 818 odst. 2 OZ.

s osvojením. Osvojitel může svůj souhlas odvolat až do schválení osvojení soudem tím, že vezme svůj návrh zpět.¹¹⁷

6.4 Následky osvojení

Osvojením dojde k zániku příbuzenského poměru mezi dítětem a jeho původní rodinou a osvojované dítě se tak stává dítětem osvojitelů či osvojitele. Osvojitelé tím nabývají postavení rodiče a rodičovskou odpovědnost.¹¹⁸

U následků je třeba rozlišovat mezi osvojením úplným a osvojením neúplným. Při osvojení úplném zanikají zcela existující vztahy mezi dítětem a jeho původní rodinou a vznikají nové statusové poměry mezi ním, osvojitelem a jeho příbuznými. Naopak při osvojení neúplném nezanikají všechny vztahy mezi původní rodinou a osvojencem a nedochází ke vzniku určitých právních vztahů především mezi osvojencem a rodinou osvojitele. Následky osvojení lze rozdělit do následujících skupin:

- a) týkající se právního postavení dítěte (§833 OZ)
- b) týkající se příbuzenského poměru,
- c) týkající se vztahu k dětem osvojence (§ 834 OZ)
- d) týkající se příjmení osvojence (§ 835 OZ)
- e) týkající se vzniku informační povinnosti (§ 836 OZ)
- f) týkající se utajení osvojení a dohledu nad úspěšností osvojení (§ 837 - § 839 OZ)
- g) veřejnoprávní následky – zde je zahrnuto např. změna rodného čísla, zápis osvojitelů do matriky či nabytí českého občanství v případě, kdy je jeden z osvojitelů státním občanem České republiky.¹¹⁹

Ad a) a b)

Osvojením dojde k zániku příbuzenského poměru mezi dítětem a jeho původní rodinou a současně s tím práva a povinnosti, které se k takovému poměru vážou a samozřejmě také zanikají veškerá práva a povinnosti ustanoveného opatrovníka

¹¹⁷ KRŽÍSTEK, Adam. Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2016. viii, 122 stran. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-022-7. str. 45.

¹¹⁸ Následky osvojení. [online]. [cit. 13.12.2022]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/informace/nasledky-osvojeni-INF-63>.

¹¹⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 670-671.

případně poručníka, který byl jmenován k výkonu práv a povinností za rodiče.¹²⁰

Veškerá tato práva a povinnosti následně přecházejí na osvojitele:

- práva a povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti
- vyživovací povinnost
- povinnosti dle § 857 OZ¹²¹
- práva rodičů spojená s osobností dítěte a práva osobní povahy¹²²
- dědická práva spjatá s původní rodinou
- povinnost původní rodiny zajistit osvojenci bydlení.¹²³

Ad c)

Dle § 834 OZ se účinky osvojení vztahují i na dítě osvojence, pokud je rodičem. Účinky ve vztahu k dětem osvojovaného nastávají automaticky ex lege, aniž by bylo potřeba jejich souhlasného projevu vůle. Zákon zde mluví o dětech, které jsou v době osvojení již narozené, ti nemají možnost rozhodovat o vyloučení právních následků osvojení vůči jejich osobě. Dětem narozeným až po osvojení vznikají právní vztahy k osvojitelům a jejich příbuzným.¹²⁴

Ad d)

Jak říká § 835 OZ osvojenci náleží příjmení osvojitele, je zde ale potřeba uvést, že toto ustanovení se nevztahuje na zletilého osvojence, osvojení zletilého nemá vliv na jeho příjmení. Zletilý osvojenec může pouze se souhlasem osvojitele připojit jeho příjmení ke svému.¹²⁵ Občanský zákoník ale v druhém odstavci shora uvedeného ustanovení upravuje i situaci, kdy osvojenec nebude souhlasit se změnou svého příjmení a umožňuje osvojenci obrátit se na soud s žádostí o to, aby mohl osvojitelovo příjmení nosit jako připojované příjmení. V občanském zákoníku není přímo stanoveno, v jakých případech má dítě právo se vyslovit ke svému příjmení pro účely osvojení. Dle důvodové zprávy by měla být otázka příjmení řešena regulérním způsobem, ale s tím, že musí být přihlédnuto k tomu,

¹²⁰ § 833 odst. 1 OZ.

¹²¹ „(1) Dítě je povinno dbát svých rodičů. (2) Dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměřovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Dítě je povinno se těmito opatřeními podřídit.“

¹²² § 856 OZ.

¹²³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 675.

¹²⁴ Ibidem, str. 675.

¹²⁵ § 851 OZ.

že dítě má od patnácti let právo se rozhodnout o svém jméně a příjmení.¹²⁶ Změna příjmení osvojenec nabyde platnosti spolu s právní mocí rozhodnutí o osvojení.

Ad e)

Dle § 836 OZ má osvojitel povinnost informovat osvojenec o osvojení, a to dříve, než zahájí školní docházku. Toto ustanovení je reakcí na čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, jelikož z toho článku vychází právo dítěte znát své rodiče, což znamená i rodiče biologické. Osvojitelé však nejsou povinni poskytnout informace o biologických rodičích a zpravidla tyto informace ani nemají.¹²⁷

Ad f)

Utajení osvojení se věnuji v následující podkapitole.

6.5 Utajení osvojení

Jak je zřejmé z OZ, k návrhu na utajení osvojení je aktivně legitimován osvojitel či osvojenec. Utajení osvojení spočívá v situaci, kdy dojde ke skrytí informací o okolnostech osvojení před rodinou původu dítěte. Obdobně se předmětné ustanovení použije pro utajení pokrevního rodiče dítěte a jeho souhlasu s osvojením.¹²⁸

Primárně je možné utajit informace, které by mohly vést k odhalení totožnosti navrhovatele, tedy jméno, příjmení, rodné číslo, bydliště a další, není ale důvod utajovat informace týkající se zdravotního stavu, které mohou být důležité pro rozhodnutí o osvojení.¹²⁹

Důvodová zpráva k utajení osvojení uvádí, že *„Vzhledem k tomu, že celosvětově stále sílí přesvědčení, že anonymitu osvojení je třeba potlačit, neplatí pro osvojení (ani po stránce hmotně právní, ani po stránce procesní, popř. po stránce matriční) nějaká zvláštní pravidla utajení“*¹³⁰ Jakkoliv se ale snaží

¹²⁶ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku. [online]. [cit. 13.12.2022]. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 208.

¹²⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 677.

¹²⁸ § 837 OZ.

¹²⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 680.

¹³⁰ Důvodová zpráva k občanskému zákoníku. [online]. [cit. 13.12.2022]. Dostupná z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>, str. 208-209.

důvodová zpráva říci, že anonymitu osvojení je potřeba potlačit, nelze ignorovat to, že úsilí o anonymitu osvojení je každodenní skutečností. I když se sama důvodová zpráva zmiňuje o právu dítěte znát svůj původ, spojuje ho pouze s ustanovením § 838 OZ, nikoliv s § 837 OZ, zde zákonodárce mlčí. Ustanovení § 838 je přímou realizací práva znát svůj původ dle čl. 7 Úmluvy o právech dítěte, ale ustanovení § 837 OZ by se mohlo jevit v rozporu s tímto právem.

Osvojenec má právo seznámit se s obsahem spisu o jeho osvojení, to mu ale náleží až poté, co dosáhne svéprávnosti.¹³¹ Toto však neřeší problematiku práva dítěte znát svůj původ. Za situace, kdy bylo dítě osvojeno bez souhlasu biologického rodiče z důvodu jeho zřejmého nezájmu bude spis obsahovat pouze informaci o této skutečnosti a dítě nemá další možnost, jak najít svou identitu. Ustanovením § 837 OZ tak není přímo zamezeno zjištění genetického původu. Pokud bylo dítě osvojeno se souhlasem rodičů, není důvodné institut utajení osvojení uplatnit. I kdyby se tak stalo, dítě má právo po dosažení svéprávnosti nahlédnout do spisu o jeho osvojení. V případě, kdy bylo dítě osvojeno bez souhlasu rodičů z důvodu jejich zřejmého nezájmu, je většinou realitou, že v 95 % případů nejsou rodiče známi a dítě přijde o identitu bez ohledu na utajení osvojení. Institut utajení osvojení tak fakticky nebrání dítěti poznat svůj původ, ale naopak bude sloužit k ochraně jeho nejlepšího zájmu.¹³²

Utajení osvojení není absolutní a o odtajnění utajených informací může rozhodnout soud dle zákonem stanovených podmínek, může tak učinit i bez návrhu podle § 429 odst. 2 ZŘS. Jak ale uvádí zákonodárce v druhém odstavci ustanovení § 837 OZ je odtajnění utajovaného osvojení možné pouze v případě velmi závažné situace ohrožující osvojené dítě na zdraví a životě.

6.6 Osvojení a právo jednotlivce znát svůj genetický původ

Osvojení není dle české právní úpravy koncipováno jako utajené. Realita je ale taková, že institut osvojení na anonymitě funguje a dochází k upřednostňování práv biologických rodičů či osvojitelů před právem znát svůj původ. Na osvojení je hleděno, jako na trvalý a dlouhodobý svazek, avšak nelze ho chápat jako absolutně

¹³¹ Zákon o matrikách v § 8a odst. 3 stanovuje, že osvojení je povoleno nahlížet do matriky po dosažení 12-ti let.

¹³² CIRBUSOVÁ, Martina. Právo dítěte znát svůj původ vs. anonymita osvojení. Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2012. str. 18-29. ISBN 978-80-210-5913-9. [online]. [cit. 14.12.2022]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf.

nezrušitelné. Člověk, potažmo dítě má právo na rodinný život a dle Úmluvy o právech dítěte má právo znát své rodiče.¹³³

Občanský zákoník se práva dítěte znát svůj původ dotýká pouze v ustanovení, které ukládá osvojitelům povinnost informovat osvojence o skutečnosti, že bylo osvojeno, a to do začátku jeho školní docházky, toto ustanovení ale neobsahuje žádnou sankci v případě nesplnění této povinnosti. Dalo by se však uvažovat nad tím, zda dítě může v případě porušení této povinnosti požadovat po rodičích náhradu nemajetkové újmy. Tím, že rodiče nesdělí dítěti, že bylo osvojeno ho mohou například vystavit situaci, kdy mu tuto skutečnost sdělí někdo jiný, třeba za účelem dítěti ublížit. Dítěti je tímto zasaženo do jeho duševní integrity a jeho přirozeného práva na znalost jeho původu a následky mohou být trvalé. Ve vývoji osobnosti dítěte se takové zásahy mohou projevat po zbytek jeho života. S ohledem na výše uvedené lze tedy dovodit možnost požadovat po rodičích náhradu nemajetkové újmy v penězích. Soud by měl za takové situace brát v úvahu všechny relevantní okolnosti a zajistit, aby bylo dítě plně kompenzováno za způsobenou duševní újmu.¹³⁴

Jak říká prof. JUDr. Zdeňka Králíčková, osvojení by mělo být vnímáno jako služba dítěti, které nemůže vyrůstat se svými rodiči a nelze dítě brát pouze jako pasivní subjekt bez jakýchkoliv práv k věcem, které se ho přímo týkají. Je jasné, že pokud je dítě osvojováno ve velmi útlém věku, jeho právo k vyjádření se k osvojení není možné naplnit, a proto je potřeba mu dát šanci se o svém původu dozvědět po nabytí zletilosti. Na druhé straně však stojí vysoký důraz na to, aby byla zajištěna stabilita ve statusových poměrech dítěte. Situace je také ztížena tím, že většinou existují protichůdné zájmy stran, kdy biologický rodič, který udělil souhlas k adopci, chce zůstat před dítětem utajen a na tomto utajení mnohdy lpí i osvojitelé.

Jak stanoví Úmluva o právech dítěte, dítě má právo na rodinný život, znát své rodiče a právo s nimi žít. Úmluva také stanoví, že má dítě právo na informace k věcem, které se týkají jeho života. Ohledně práva znát svůj původ je tedy potřeba za důležité považovat jeho právo na nahlížení do matrice.

¹³³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. Právní rozhledy, 2009, č. 5, str. 158-164.

¹³⁴ PSUTKA, Jindřich. K některým aspektům náhrady nemajetkové újmy způsobené dítěti – zejména s ohledem na postavení rodičů. Sborník z konference: Aktuální otázky rodinné politiky a praxe VI, Rodičovství – uplatnění práv v praxi. 2015. str. 35-44.

Osvojení ve své podstatě zakládá výraznou statusovou změnu, která má dopad do celého právního řádu. K osvojení by tak mělo dojít po rozvaze všech zúčastněných dospělých, kteří by měli přihlédnout k právu dítěte znát svůj původ, své rodiče, své kořeny zaručeného Úmluvou o právech dítěte. Tradovaná anonymita osvojení je tak hojně diskutovaným tématem především z toho důvodu, že popírá právo dítěte znát svůj původ a své rodiče, které je významné při formování jedince a jeho postavení ve rodině a společnosti.¹³⁵

Je také nutné uzavřít tuto kapitolu skutečností, že osvojené dítě má, za předpokladu, že o svém osvojení ví, možnost nahlédnout do matrice a seznámit se se spisem ohledně jeho osvojení a právo jednotlivce znát svůj genetický původ tak může být poměrně jednoduše zaručeno.¹³⁶

7. Asistovaná reprodukce

Asistovaná reprodukce je odbornou veřejností vnímána jako etické dilema. Na jednu stranu je třeba zdůraznit, že metody asistované reprodukce mají značný přínos, protože často představují jedinou možnost, jak mohou lidé počít dítě, pokud jsou zdravotní problémy na straně muže či ženy překážkou pro přirozené početí nebo ho dokonce znemožňují. Na druhou stranu je přísnou anonymitou dárcovství dítěti znemožněno poznat svůj genetický původ.¹³⁷

7.1 Obecně k asistované reprodukci a platná právní úprava

Asistovaná reprodukce je upravena v § 3 a následujících zákona o specifických zdravotních službách. Asistovanou reprodukci se rozumí metody a postupy, při nichž dochází k odběru a k manipulaci zárodečných buněk, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, včetně jejich uchování, a to za účelem umělého oplodnění ženy.¹³⁸ Asistovanou reprodukci je třeba považovat nikoliv jako konkrétní postup, ale soubor postupů, jejichž cílem je početí dítěte. Světová zdravotnická organizace definuje asistovanou reprodukci jako „*všechny procesy nebo léčebné postupy,*

¹³⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. Právní rozhledy, 2009, č. 5, str. 158-164.

¹³⁶ § 8a odst. 3 zákona o matrikách a § 838 OZ

¹³⁷ VALC, Jakub. Právo znát genetický původ jako součást osobnostních práv dítěte počatého anonymním způsobem. Právník, 2018, č. 9, str. 750-762.

¹³⁸ Umělým oplodněním se rozumí: a) zavedení spermií do pohlavních orgánů ženy, b) přenos lidského embrya vzniklého oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy do pohlavních orgánů ženy.

*kteří in vitro pracují s lidskými oocyty a spermii nebo embryi s cílem dosáhnout těhotenství“.*¹³⁹

Prvotním smyslem pro užití metod asistované reprodukce u lidí bylo překonání organických a funkčních defektů nebo abnormalit, které bránily přirozenému postupu procesu plození.¹⁴⁰ Druhotným smyslem je potřeba časného genetického vyšetření lidského embrya, pokud je zdraví budoucího dítěte ohroženo z důvodu prokazatelného nebezpečí přenosu geneticky podmíněných nemocí či vad, jejichž nositelem je muž nebo žena, resp. rodiče budoucího dítěte.¹⁴¹

Základní podmínkou početí je dosažení splynutí ženské (vajíčka) a mužské pohlavní buňky (spermie). Prvním problémem, se kterým se tedy můžeme setkat je situace, že muž či žena z páru příslušnými buňkami nedisponuje a řešením tak bude darování těchto buněk. Naopak druhým problémem bude nemožnost dopravení spermie do vajíčka. Potřebné mužské pohlavní buňky tak existují, ale není možnost, jak je normální cestou dopravit k vajíčku a řešení bude spočívat v odebrání spermii a dopravení do vajíčka.¹⁴²

Prvním dítětem, které bylo narozené díky metodě asistované reprodukce, byla Louise Brownová roku 1978 ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku, metodou IVF. V České republice se první takové dítě narodilo o čtyři roky později, ve Fakultní nemocnici Brno.¹⁴³

7.2 Neplodnost

Pokud hovoříme o asistované reprodukci, je nutné se také zaměřit na pojem neplodnost, neboť neplodnost je jedním z důvodů pro využití asistované reprodukce v České republice.¹⁴⁴

Dle Světové zdravotnické organizace je neplodnost globálním zdravotním problémem, který postihuje miliony lidí po celém světě v reprodukčním věku, podle

¹³⁹ VALC, Jakub. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)počatého embrya či dospívajícího dítěte. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2017, č. 3, str. 18-38.

¹⁴⁰ DOLEŽAL, Tomáš. Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech? Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2012, č. 2, str. 32-43.

¹⁴¹ § 3 odst. 1 písm. b) zákona o specifických zdravotních službách.

¹⁴² FRINTA, Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. Právní fórum, 2005, č. 4, str. 133 – 147.

¹⁴³ Před 40 lety se ve FN Brno narodilo první „dítě ze zkumavky“. Fakultní nemocnice Brno. [online]. [cit. 19.2.2023]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/pred-40-lety-se-ve-fn-brno-narodilo-prvni-dite-ze-zkumavky/t7607>.

¹⁴⁴ § 3 odst. 1 písm. a) zákona o specifických zdravotních službách.

dostupných dat trpí neplodností až 48 milionů párů a 186 milionů jednotlivců po celém světě. Světová zdravotnická organizace považuje neplodnost za chorobu mužského či ženského reprodukčního systému, která je definovaná neschopností počít dítě po 12-ti či více měsících nechráněného pohlavního styku. Neplodnost můžeme rozdělit na primární a sekundární. Primární spočívá v nemožnosti vůbec otěhotnět, zatímco za sekundární neplodnost je možné považovat situaci, kdy nelze dítě počít poté, co došlo k předchozímu úspěšnému těhotenství.

Neplodnost může být důsledkem jak ženských, tak mužských vlivů či jejich kombinací nebo nemusí mít žádné vysvětlení. Je však prokázáno, že s nižší mírou plodnosti jsou spojeny okolnosti související s životním prostředím a životním stylem, jako je kouření, nadměrné požívání alkoholu, obezita či vystavení látkám znečišťujícím životní prostředí.¹⁴⁵

7.3 Metody asistované reprodukce

Metody asistované reprodukce máme dohromady tři, kdy ke všem se přistupuje většinou až poté, co selže medikamentózní či chirurgická léčba neplodnosti.

První metodou je Intrauterinní inseminace (IUI), která spočívá v zavedení spermatu do dělohy ženy. Existují dva druhy, z nichž první je homologní IUI, kdy dojde k použití pohlavní buňky partnera oplodňované ženy. Druhým typem je heterologní IUI, při němž se použije sperma anonymního dárce. Zmíněná metoda má velmi nízkou úspěšnost, která se pohybuje mezi 5-15 %.

Druhou metodou je Intracytoplazmatická injekce spermie (ICSI), která je nejpoužívanější a pravděpodobněji i nejznámější mikromanipulační technikou. Metoda spočívá v přímé injekci jediné spermie, která byla předtím znehybněna a nasáta do mikropipety, do cytoplasmy zralého oocyty. Indikujícím faktorem pro použití ICSI může být například snížený počet mužských pohlavních buněk či jejich nedostatečná pohyblivost nebo abnormální tvar. Tato metoda má oproti přechozí vysokou úspěšnost pohybující se okolo 80-90 %.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Infertility. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/infertility#tab=tab_1.

¹⁴⁶ Asistovaná reprodukce. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Asistovaná_reprodukce.

Třetí je metoda In vitro fertilizace (IVF), která je laické veřejnosti známá spíše pod označením „děti ze zkumavky“.¹⁴⁷ Při IVF dojde nejprve k hormonální stimulaci ovulace a jakmile jsou přítomny zralé folikuly dojde k odběru oocytů. Folikuly se následně aspirují do nádoby s připraveným kultivačním médiem a poté dojde k jejich identifikaci pod mikroskopem. U oocytů dojde k určení stádia jejich zralosti a jejich inkubaci, poté se do kultivačního média s oocyty přidají mužské pohlavní buňky a čeká se, zda dojde k oplození. Pokud je proces úspěšný, dojde k transferu embryí do těla ženy. Úspěšnost této metody je odlišná v závislosti na věku oplodňované ženy, průměrná úspěšnost se ale pohybuje kolem 30-35 %.¹⁴⁸

7.4 Náležitosti k provedení asistované reprodukce

Poskytovatelem asistované reprodukce může být pouze ten, jemuž bylo uděleno oprávnění k poskytování zdravotních služeb v oboru reprodukční medicína nebo gynekologie a porodnictví.¹⁴⁹

Umělé oplodnění je možné provést na základě písemné žádosti neplodného páru. Žádost nesmí být starší než 6 měsíců a bude součástí zdravotnické dokumentace, vedené o ženě z neplodného páru. Umělé oplodnění může být provedeno na ženě v plodném věku, která ale nesmí přesáhnout věkovou hranici 49 let a musí být dostatečně zdravotně způsobilá.¹⁵⁰ Co se týče pojmu neplodný pár, nelze si ho vykládat tak, že jsou to osoby, které mezi sebou musejí mít nějaký vztah. Žena a muž z neplodného páru se nemusejí vůbec znát.¹⁵¹ Česká legislativa zatím neumožňuje provedení asistované reprodukce homosexuálním pářům.

Není také možné vybrat si pohlaví preferované při umělém oplodnění. Toto privilegium má pouze neplodný pár, z nichž je jedna osoba přenašečem vážné geneticky podmíněné nemoci s vazbou na pohlaví. V takovém případě dojde k výběru pohlaví dítěte, u něž nehrozí genetické onemocnění.¹⁵²

Před zahájením metod a postupů asistované reprodukce je její poskytovatel povinen neplodnému páru sdělit informaci o povaze navrhovaných metod

¹⁴⁷ Zajímavostí je, že tato metoda nemá se zkumavkou nic společného, embrya jsou kultivována v Petriho miskách.

¹⁴⁸ Asistovaná reprodukce. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Asistovaná_reprodukce.

¹⁴⁹ § 4 zákona o specifických zdravotních službách.

¹⁵⁰ § 6 zákona o specifických zdravotních službách.

¹⁵¹ Umělé oplodnění však nelze provést na ženě, která má k muži, s nímž předložila žádost o umělé oplodnění příbuzenský vztah, který by vylučoval uzavření manželství dle OZ.

¹⁵² Jaké jsou podmínky pro umělé oplodnění? [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://europeivf.com/cz/podminky-umeleho-oplodneni/>.

a postupů, možných rizicích a o způsobu uskladnění lidských embryí v případě jejich nadbytečnosti. Součástí této informace musí být také poučení o způsobu určení rodičovství k dítěti na základě právních domněnek dle OZ. Neplodný pár musí udělit písemný souhlas s provedením asistované reprodukce, a to před každým provedením umělého oplodnění, souhlas bude součástí zdravotnické dokumentace vedené o příjemkyni.¹⁵³

7.5 Dárcovství

Dárcovství spočívá v anonymním poskytnutí mužských nebo ženských zárodečných buněk pro účely asistované reprodukce. Je to projevem určité solidarity s páry, které nemohou počít dítě přirozenou cestou. Možnou motivací dárců může být také finanční náhrada, která se pohybuje v rozmezí několika desítek tisíc. V souladu s právním řádem České republiky nelze poskytnout finanční náhradu za odběr zárodečných buněk a je tedy poskytována za prokazatelně vynaložené výdaje, které jsou spojené s darováním zárodečných buněk.¹⁵⁴

7.5.1 Darování mužských zárodečných buněk

První darování spermií v lékařském prostředí se uskutečnilo již v roce 1884 v USA, není ovšem známo, jak široce bylo využíváno během následujících 60 let. Stěžejním dokumentem ve vývoji darování mužských zárodečných buněk byla práce Dr. Mary Braton, která v roce 1945 publikovala první moderní zprávu o inseminaci pomocí dárců v deníku *British Medical Journal*. Reakcí na tento článek však bylo téměř všeobecné odsouzení. Politici a církevní hodnostáři se zasazovali o to, aby bylo oplodnění pomocí dárců nezákonné. Dárcovství se nestalo nezákonným, ale probíhalo pouze v utajení. Utajení mělo chránit nejen identitu dárce, ale také ženy a jejího partnera. Při výběru dárců byla patrná snaha o co nejvyšší počet shodných znaků s neplodným mužem a zkoumala se tak například výška, barva očí či barva vlasů, aby se zvýšila šance, že narozené dítě bude vypadat, jako kdyby bylo genetickým dítětem neplodného páru.

K větším změnám začalo docházet až v 70. letech 20. století, kdy se názory společnosti začaly měnit. Například v USA byly přijaty zákony, které zlegalizovaly oplodnění pomocí dárce a umožnily, aby se s manželem oplodňované ženy zacházelo jako s právním otcem dítěte. Po vývoji IVF v roce 1978 bylo možné darovat také další reprodukční buňky a v roce 1984 bylo poprvé provedeno

¹⁵³ § 8 odst. 1, 2, 3 zákona o specifických zdravotních službách.

¹⁵⁴ § 11 zákona o specifických zdravotních službách.

darování ženských vajíček a v roce 1985 darování embryí. Vytváření rodin pomocí dárcovství se poté stalo samozřejmostí po celém světě.¹⁵⁵

V České republice je darování mužských zárodečných buněk přísně regulováno zákonem o specifických zdravotních službách. Darování spermií může být použito pouze k metodám asistované reprodukce, když těhotenství ze strany muže nelze dosáhnout jiným způsobem. Zákon stanovuje, že dárce spermií musí splňovat řadu kritérií a být zdravotně způsobilí k darování.¹⁵⁶ Zdravotní stav dárce musí být ověřen lékařem specializujícím se na reprodukci, a dárce musí projít krevními testy a testy na genetické onemocnění, jako je například cystická fibróza nebo dědičné choroby. Dárce musí být také testován na infekce, jako je HIV nebo hepatitis.¹⁵⁷

V České republice není stanovena přesná limitace počtu rodin, do kterých může jeden dárce darovat sperma. V praxi se však většinou používá pravidlo, že jeden dárce může darovat sperma pouze do určitého počtu rodin, aby se minimalizoval rizikový genetický přenos spojený s příbuzenskými vztahy. Tento počet se může lišit v závislosti na konkrétních podmínkách a pravidlech každé kliniky nebo instituce, která se zabývá asistovanou reprodukcí. Dárci nemají žádné právní vztahy k dětem narozeným z jejich zárodečných buněk a ani k příjemcům. Rodičovská práva jsou tak určena pouze pro příjemce spermií a odpovídají právům biologických rodičů.¹⁵⁸

Dárci spermií mají právo na anonymitu a jejich identita je chráněna. Údaje o dárci jako je datum narození, jméno či adresa jsou uchovávány v anonymizované formě a dárce vystupuje pouze pod číselným označením. Poskytovatel zdravotních služeb má ovšem povinnost uchovat údaje o zdravotním stavu dárce po dobu 30-ti let.¹⁵⁹

¹⁵⁵ History of sperm donation. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.donorunknown.com/history>.

¹⁵⁶ § 7 zákona o specifických zdravotních službách.

¹⁵⁷ Darování spermií. Centrum reprodukční medicíny a reprodukční genetiky. Fakultní nemocnice v Motole. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.fnmotol.cz/kliniky-a-ambulance/kliniky-dospela-cast/centrum-reprodukcní-medicíny-a-reprodukcní-genetiky/#submenu-darovani-spermii>

¹⁵⁸ TRACHTOVÁ, Zdeňka. Páry vybírají dárce spermií dle nadání i podoby s otcem, říká lékařka. iDnes.cz. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozhovor-s-janou-brezinovou-o-spermobance.A160902_135942_domaci_zt.

¹⁵⁹ § 10 a § 11 zákona o specifických zdravotních službách.

Zákonodárce stanovuje přísné požadavky pro darování mužských zárodečných buněk s důrazem na ochranu zdraví dárců, příjemců a dětí. Odborné instituce, jako je například Centrum asistované reprodukce při Univerzitní nemocnici Brno, mají důležitou roli při dodržování právních a etických norem týkajících se darování zárodečných buněk. Tyto normy jsou pravidelně upravovány a aktualizovány tak, aby zajistily maximální bezpečnost a ochranu pro všechny zúčastněné strany.

7.5.2 Darování ženských zárodečných buněk

Historie darování ženských zárodečných buněk započala v roce 1983, kdy Austrálie oznámila první úspěšné těhotenství s použitím darovaných vajíček a dne 3. února roku 1984 došlo v USA k prvnímu úspěšnému porodu s použitím dárkyně. Dárcovství vajíček se postupně stalo běžnou alternativou k dárcovství spermatu a dalším způsobům léčby neplodnosti. Tento průlom umožnil mnoha ženám, které nemohly otěhotnět kvůli genetickým obavám nebo problémům s plodností, stát se matkami.

Podle dostupných dat pro metody asistované reprodukce má darování vajíček úspěšnost téměř 60 %. Tato míra se liší v závislosti na faktorech, jako je stáří vajíček (upřednostňují se mladší vajíčka), kvalita spermatu a celkový zdravotní stav dárce a příjemce.¹⁶⁰

Dárkyní vajíček může být zdravá žena od 18 do 35 let.¹⁶¹ Měla by mít výsledky vyšetření genetických a sérologických testů v normě a podmínkou je také neexistence infekčních chorob, jako HVB, HCV, HIV a syfilis. Dárkyně by měla být na tyto infekční choroby testována opakovaně, a to i v případě, že je výsledek testů negativní. Dárkyně zárodečných buněk musí být pojištěna v České republice a její vzhled a inteligence by neměla výrazně vybočovat z populačních norem a také by neměla mít výraznou nadváhu.

Samotný proces darování je komplikovanější než u darování mužských zárodečných buněk. Dárkyně musí podstoupit hormonální stimulaci, aby došlo k podpoře růstu oocytů. Průběh hormonální stimulace reguluje gynekolog a účinek se potvrzuje ultrazvukovým vyšetřením. Hormonální injekce trvají mezi 10 až 12 dny a dárkyně si je může aplikovat podkožně i sama. Odběr oocytů se provádí

¹⁶⁰ The history of egg donation. Egg donors, Inc. [online]. [cit. 21.2.2023]. Dostupné z: <https://eggdonor.com/the-history-of-egg-donation/>.

¹⁶¹ § 4 písm. c) zákona o specifických zdravotních službách.

v celkové anestezii. Lékař lokalizuje buňky pomocí ultrazvuku a pomocí jehly přes poševní stěnu odebere z vaječníků potřebný počet vajíček. Dárkyně je propuštěna domů po několika hodinách od provedení zákroku.¹⁶²

Stejně jako u darování mužských zárodečných buněk je zde zákonem zaručena anonymita. Zdravotnické zařízení musí zajistit zachování anonymity mezi dárcem, neplodným párem a dítětem narozeným pomocí metod asistované reprodukce.¹⁶³

7.5.3 Anonymita dárcovství a právo jednotlivce znát svůj genetický původ

Už jen z pojmu anonymita dárcovství je jasné v čem bude hlavní problém ohledně zajištění práva jednotlivce znát své rodiče, a tedy svůj genetický původ. Dítě počaté pomocí darování zárodečného materiálu prakticky nemá možnost zjistit, kdo jsou jeho biologičtí rodiče, jelikož, jak již bylo zmíněno, česká právní úprava zaručuje přísnou anonymitu osobám, které se rozhodnou darovat spermie či vajíčka pro účely metod asistované reprodukce. Využití dárců nezasahuje přímo do práv embrya či nenarozeného dítěte, ale až do pozdějšího osobnostního vývoje jednotlivce.¹⁶⁴

Poskytovatel asistované reprodukce nemá právo ani povinnost sdělovat informace o anonymním dárci neplodnému páru nebo dítěti, které bylo takto počato a naopak. Výjimkou je pouze již zmíněná povinnost poskytovatele uchovávat údaje o zdravotním stavu dárce po dobu nejméně 30-ti let, které mohou být sděleny neplodnému páru nebo dítěti narozenému pomocí metod asistované reprodukce poté, co dosáhne zletilosti, na základě písemné žádosti. Je tak jasné, že se právní úprava principu anonymity dárcovství dostává do kolize s právem dítěte znát svůj genetický původ. Anonymita dárcovství platí i za situace, kdy by o prolomení principu anonymity usiloval jak dárce, tak jeho biologické dítě.¹⁶⁵

¹⁶² Darování vajíček. Centrum reprodukční medicíny a reprodukční genetiky. Fakultní nemocnice v Motole. [online]. [cit. 21.2.2023]. Dostupné z: <https://www.fnmotol.cz/kliniky-a-ambulance/kliniky-dospela-cast/centrum-reprodukcní-medicíny-a-reprodukcní-genetiky/#submenu-darovani-vajicek>.

¹⁶³ § 10 zákona o specifických zdravotních službách

¹⁶⁴ VALC, Jakub. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)počatému embrya či dospívajícího dítěte. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2017, č. 3, str. 18-38.

¹⁶⁵ KUBANT, Vít. Dítě si nemůže vybrat podmínky narození. Anonymita dárců by měla být prolomena, míní právník. iROZHLAS. [online]. [cit. 21.2.2023]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/pravnik-jakub-valc-darovani-spermii-umele-oplodneni-zakony-deti-rodice_2208270600_vtk.

Jedná se tak nejen o problém právní, ale i psychologický, jelikož znalost původu je jedním ze základních kritérií pro formování identity každého jedince. Předmětné ustanovení Úmluvy o právech dítěte týkající se práva znát své rodiče je v kontextu asistované reprodukce vykládáno tak, že se při výkladu pojmu rodič vychází z přednosti rodičovství psychosociálního oproti biologickému, jelikož identita dítěte není předem určena, ale vyvíjí se až postupně v konkrétním sociálním prostředí vlivem osob, které dítě vychovávají. Převládají názory, že není chybou, pokud je z hlediska nejlepšího zájmu dítěte zohledňována společenská realita jeho vývoje, ale je nutné považovat za nedostatek to, že jednotlivec nemá žádné informace o svém genetickém původu a nemá ani možnost takové informace získat. ESLP se ve svých rozhodnutích opakovaně vyjádřil, že součástí identity každého člověka je právo znát svůj původ a také okolnosti svého narození, ale zdůraznil také, že je třeba v kolizi s tímto právem posuzovat práva jiných osob a veřejný zájem.¹⁶⁶

Je tedy otázkou, jak se bude dále vyvíjet princip anonymního dárcovství v České republice, jelikož začínají převládat názory nad zrušením absolutní anonymity dárce právě z důvodu posílení práv dítěte zaručených Úmluvou o právech dítěte. Parlament České republiky se opakovaně zabýval návrhy na změnu zákona o specifických zdravotních službách ohledně prolomení anonymity dárců, žádná z těchto novelizací však nebyla přijata.^{167 168} Je ovšem potřeba si uvědomit, že zrušení absolutní anonymity dárcovství bude mít téměř s jistotou za následek prudký pokles počtu osob, které budou ochotny se stát dárci a neplodným párům tak bude vysoce ztížena možnost stát se rodiči. Argumentem proti prolomení anonymity dárců je také zahraniční zkušenost. Státy, které tuto anonymitu prolomily přišly o dárce a jejich občané se vydávají za asistovanou reprodukci do států, kde dárci díky udržení anonymity stále jsou.

7.6 Náhradní mateřství

Specifickou formou asistované reprodukce, byť nepodchycenou v právní úpravě, je náhradní neboli surogační mateřství. V českém právním řádu není institut náhradního mateřství upraven, dotýká se ho okrajově pouze občanský

¹⁶⁶ VALC, Jakub. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)počatého embrya či dospívajícího dítěte. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2017, č. 3, str. 18-38.

¹⁶⁷ Sněmovní tisk č. 371/0. Poslanecká sněmovna 2014. VII. volební období. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=112189>.

¹⁶⁸ Sněmovní tisk č. 713/0. Poslanecká sněmovna 2012. VI. volební období. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=87217>.

zákoník, který stanovuje že „*Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.*“¹⁶⁹ Jinak právní řád České republiky nijak nereguluje vztah mezi náhradní matkou a párem pro který chce dítě porodit. Náhradní mateřství tak teoreticky funguje na principu „*co není zakázáno, je dovoleno*“.¹⁷⁰

Za náhradní mateřství je v nejobecnější rovině považován proces, kdy asistovanou reprodukci, těhotenství a porod podstoupí žena, která uzavřela smlouvu s objednatelským párem s cílem vzdát se narozeného dítěte a převést na objednatelský pár rodičovská práva a povinnosti. Lze rozdělit dvě základní metody náhradního mateřství – tradiční a gestační. První (tradiční) spočívá v použití oocyty náhradní matky a následné oplodnění intrauterinní inseminací. Druhá (gestační) metoda bude provedena použitím oocyty jiné ženy a užití metody *in vitro* fertilizace. Užití oocyty náhradní matky se obecně nedoporučuje, jelikož náhradní matka v tomto případě odnese a porodí své vlastní dítě a z tohoto důvodu může odmítnout udělit souhlas s osvojením. Dle textů popisujících tuto proceduru je obvykle implicitní předpoklad, že žadatelský pár je heterosexuální a k oplodnění náhradní matky je využito embryo, jež vzniklo z vajíčka a spermie žadatelského páru a v případě neplodnosti jednoho z páru je možné využít oocyty nebo spermie dárců.¹⁷¹ Z výše uvedeného tak vyplývá několik forem náhradního mateřství. Náhradní matka může mít pouze funkci nositelky plodu bez genetické vazby nebo být genetickou součástí plodu, anebo také tedy lze uvažovat o situaci, kdy je embryo i spermie poskytnuto ze strany úplně jiných osob, dárců a vazby objednatelského páru a náhradní matky tak nejsou vůči plodu genetické.¹⁷²

Jako náhradní matky jsou obvykle vyhledávány ženy, které jsou svobodné nebo případně rozvedené po uplynutí lhůty k domněnce otcovství, která svědčí bývalému manželovi. Náhradní mateřství u provdané ženy je samozřejmě také možné, nastane ovšem ještě složitější právní situace, jelikož manžel náhradní matky musí dát souhlas k umělému oplodnění a nemůže ze zákona popřít své otcovství. V případě namítnutí faktu, že nejde o biologického potomka popírajícího otce

¹⁶⁹ § 804 OZ.

¹⁷⁰ CÍSAŘOVÁ, Olga a SOVOVÁ, Dagmar. Náhradní mateřství v právní praxi. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2015, č. 2, str. 13-24.

¹⁷¹ NOVÁKOVÁ, Karolína, KONEČNÁ, Hana, SUDOVÁ, Markéta. Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2018, č. 2, str. 32-42.

¹⁷² BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy, 2016, č. 6, str. 193-201.

zákonodárce v § 787 OZ stanoví, že nehraje roli použitý genetický materiál. Je tak vyloučeno, aby dítě bylo předáno do péče a následně osvojeno cizími osobami, a to nejen s ohledem na soukromoprávní úpravu, ale také na postupy orgánů sociálně právní ochrany dítěte.

V případě, kdy bude náhradní matkou žena svobodná je určeno otcovství muže na základě domněnky svědčící muži, který dal souhlas s umělým oplodněním, a to na základě souhlasného prohlášení ihned poté, co je těhotenství potvrzeno. Úprava rodinného práva zde nebrání tomu, aby matka předala dítě do péče otce a jeho partnerky. Pro ženu z objednatelského páru je jedinou možností, jak se stát matkou dítěte osvojení.

Mezi náhradní matkou a objednatelským párem obvykle dochází k uzavření jakési smlouvy, jejímž předmětem je především to, kolik jsou náklady budoucí matky. Náhradní matka se zpravidla zaváže ke zdravému způsobu života, pravidelným těhotenským kontrolám a k tomu, že po porodu předá dítě do péče otce, tedy muže z objednatelského páru.¹⁷³ Ve smlouvě může být napsáno prakticky cokoliv, většinou je součástí i dohoda o předání dítěte. Je ale potřeba zdůraznit, že tato dohoda není závazná z toho důvodu, že náhradní matku nelze nijak donutit k opuštění dítěte a přenechání ho objednatelskému páru. Taková dohoda by byla zcela jistě v rozporu s dobrými mravy a na základě § 588 OZ by byla absolutně neplatnou. Neexistuje žádný právní nárok na předání dítěte do péče. V těchto dohodách se obvykle nevyskytuje ani finanční náhrada. Pokud by taková odměna byla zjednána, lze uvažovat o možnosti naplnění skutkové podstaty trestného činu svěřením dítěte do moci jiného dle § 169 odst. 1 TZ, který stanoví, že: „*Kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti.*“ Z tohoto důvodu je finanční vyrovnání s náhradní matkou, s výjimkou nákladů, které jsou spojeny s těhotenstvím a porodem dle § 920 odst. 1 OZ, na rovině ústní dohody.¹⁷⁴

Náhradní mateřství s sebou samozřejmě nese významná rizika. Většina odborné literatury poukazuje zejména na riziko, že náhradní matka odmítne dítě předat do péče otce. Náhradní matka musí také počítat s rizikem, že objednatelský pár dítě

¹⁷³ CÍSAŘOVÁ, Olga a SOVOVÁ, Dagmar. Náhradní mateřství v právní praxi. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2015, č. 2, str. 13-24.

¹⁷⁴ HOJNÁ, Pavlína. Náhradní mateřství z pohledu občanského práva. MT Legal. [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.mt-legal.com/nahradni-materstvi-z-pohledu-obcanskeho-prava/>.

odmítne nebo nastane situace, že si dítě nebudou moct vzít. Právní praxe se zatím neseetkala s případy, kdy by muž, který dal souhlas k umělému oplodnění v průběhu těhotenství náhradní matky zemřel, zmizel nebo by mu byla omezena svéprávnost v takové míře, že by nemohl zajistit péči o dítě. Je důvodné očekávat, že v těchto situacích by dítě zůstalo u biologické matky nebo bylo umístěno do náhradní rodinné péče, jelikož partnerka muže nemá k dítěti žádný rodinný či právní vztah a velmi těžko by se tak stala osvojitelkou. Dalším úskalím by mohla být situace, kdy osvojitelka zemře, zmizí či onemocní, náhradní matka by i tak mohla trvat na předání dítěte do rodiny a muž by tak zůstal s dítětem sám. Soukromoprávní úprava zatím tyto problémy neřeší, právní zakotvení náhradního mateřství v právním řádu České republiky chybí a zákonodárce zatím ponechává problematiku náhradního mateřství, i když ne v plném rozsahu, pouze na dohodě stran.¹⁷⁵

S náhradním mateřstvím jsou spojené i určité trestněprávní aspekty, kdy může dojít k naplnění skutkových podstat několika trestných činů. Ze strany náhradní matky by mohlo dojít k naplnění skutkové podstaty trestného činu svěřením dítěte do moci jiného¹⁷⁶ a co se týká zákroků souvisejících s náhradním mateřstvím dopadají na ně trestné činy související s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány, lidským embryem a lidským genomem dle § 164 až § 167 TZ.

7.6.1 Náhradní mateřství a právo jednotlivce znát svůj genetický původ

I když se to nemusí na první pohled zdát, vyvstává ohledně dítěte narozeného pomocí náhradního mateřství mnoho otázek. Jak již bylo zmíněno, v České republice lze předat dítě do péče objednatelského páru na základě osvojení, je tak nesporné, že se na zmíněnou situaci užijí ustanovení týkající se osvojení, včetně práva nahlížet do matřiky. S tímto však lze operovat pouze pokud matka dodrží surogační smlouvu a dítě předá. Jak to ovšem bude za situace, kdy náhradní matka odmítne dítě odevzdat? Jak bylo již bylo řečeno, případná dohoda o předání dítěte není z pohledu práva relevantní a neexistuje možnost, jak náhradní matku donutit k tomu, aby dítě předala objednatelskému páru.

Náhradní matka sice dítě odosílala a porodila, ale pokud byla využita metoda gestačního náhradního mateřství nese v sobě dítě genetickou informaci buďto ženy

¹⁷⁵ CÍSAŘOVÁ, Olga a SOVOVÁ, Dagmar. Náhradní mateřství v právní praxi. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2015, č. 2, str. 13-24.

¹⁷⁶ § 169 TZ.

z objednatelského páru, která k umělému oplodnění použila své oocyty, anebo dárkyně a případně i dárce, pokud nebyly použity mužské zárodečné buňky muže z objednatelského páru. Je tedy na místě otázka, zda existuje nějaká možnost, jak by se dítě mohlo dozvědět či gamety/embrya byly použity při jeho početí. Přikláním se k názoru, že v právním řádu České republiky taková možnost neexistuje a situace se dostává do kolize s právem dítěte znát svůj genetický původ. Při posuzování je ovšem třeba hledět na nejlepší zájem dítěte a také zaručení jeho správné výchovy a dobrého rodinného prostředí.

8. Anonymní porod, porod s utajenou totožností matky, diskrétní porod

8.1 Anonymní porod

Na začátku této podkapitoly je třeba uvést, že anonymní porody jako takové nejsou v českém právním řádu zakotveny. Tuto úpravu lze nalézt ale například ve Francii. Francouzská úprava umožňuje, aby matky, které si nepřejí být identifikovány, porodily dítě v nemocnici bez uvedení své totožnosti. V posledním desetiletí se otázka práva žen na anonymní porod, oproti právu jednotlivce znát svůj genetický původ, stala předmětem mnoha diskuzí a problematikou se zabýval i ESLP například v případě Odiévre proti Francii.¹⁷⁷

V České republice se s pojmem anonymní porod můžeme setkat v situaci, kdy matka odloží, případně ponechá dítě ve zdravotnickém zařízení a nezanechá žádné údaje o své totožnosti, anebo uvede údaje nepravdivé. Anonymní jsou i takové porody, které proběhnou mimo zdravotnické zařízení, v soukromí, kdy se matka rozhodne skrývat těhotenství včetně porodu jak před rodinou, tak před veřejností a následně své dítě odloží ať už do baby-boxu nebo jinam. Zde bych odkázala na kapitolu 10. diplomové práce, kde se zabývám problematikou baby-boxů a jejich kolizí s právem jednotlivce znát svůj genetický původ.

Nastane tak situace, kdy dítě je neznámé totožnosti a má právní status nalezenec. V takovém případě provádí policejní orgán šetření, jehož výsledek

¹⁷⁷ viz kapitola 10.1.1

je následně předložen příslušnému matričnímu orgánu.¹⁷⁸ Dle § 17 odst. 2 zákona o matrikách „*Zápis dítěte nezjištěné totožnosti do knihy narození se provede podle výsledků šetření orgánů policie a zprávy lékaře obsahující sdělení o pohlaví a pravděpodobném datu narození dítěte. Výsledek šetření i zprávu lékaře předává matričnímu úřadu orgán policie, který šetření prováděl.*“ Mateřství je tedy na základě šetření policejní orgánu prokázáno najisto. Pokud by totožnost matky dítěte nebyla ani tak prokázána, dítě bude mít i nadále status nalezence.¹⁷⁹

Nalezenému dítěti musí být určeno jméno a příjmení, což patří mezi jeho základní práva dle čl. 7 a čl. 8 Úmluvy o právech dítěte. Dle § 864 OZ spadá povinnost určení jména a příjmení dítěte, jehož ani jeden z rodičů není znám, do pravomoci obecného soudu dítěte.¹⁸⁰ Pokud na základě šetření policejního orgánu nebylo zjištěno ani datum narození dítěte rozšiřuje zákon o matrikách pravomoc soudu i o toto určení.¹⁸¹

8.2 Porod s utajenou totožností matky

Porodem s utajenou totožností matky (také „utajený porod“) se rozumí takový, kdy žena po porodu požádá o utajení své totožnosti. Předmětná problematika je upravena v § 37 zákona o zdravotních službách. Podmínkou porodu s utajenou totožností je především trvalý pobyt ženy na území České republiky a dále skutečnost, že se nejedná o ženu, jejímuž manželovi by svědčila první domněnka otcovství. V případě, kdy se žena pro tuto možnost rozhodne, předloží poskytovateli zdravotní služby žádost v písemné formě o tom, že chce, aby její totožnost byla při porodu utajena, k žádosti současně přiloží prohlášení, ve kterém uvede, že o dítě nemá zájem pečovat. Při poskytování zdravotních služeb bude ženě zachována anonymita v souvislosti s těhotenstvím a porodem, výjimkou ovšem budou představovat postupy potřebné k zajištění úhrady zdravotních služeb z veřejného zdravotního pojištění a k zajištění informací pro Národní zdravotnický informační systém.¹⁸²

¹⁷⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 489.

¹⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. Právní rozhledy, 2005, č. 2, str. 53 – 57.

¹⁸⁰ § 4 odst. 2 ZŘS říká, že „*Obecným soudem nezletilého účastníka, který není plně svéprávný, je soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností, své bydliště.*“

¹⁸¹ § 17 odst. 2 zákona o matrikách.

¹⁸² § 37 odst. 1, 2, 3 zákona o zdravotních službách.

Zdravotnická dokumentace ženy bude vedena v rozsahu zdravotních služeb souvisejících s těhotenstvím a utajeným porodem. Jméno a příjmení, žádost o utajení totožnosti, datum narození ženy a datum porodu jsou vedeny odděleně od zdravotnické dokumentace. Poté co je žena z nemocnice propuštěna, poskytovatel zdravotní služby doplní zdravotnickou dokumentaci o zmíněné údaje, vloží dokumentaci do adekvátního obalu, který se zapečetí a označí bezpečnostním kódem, jehož znění je poskytnuto i žadatelce o utajený porod. Zapečetěnou dokumentaci je možné otevřít pouze na základě rozhodnutí soudu nebo pokud o to žadatelka sama požádá.¹⁸³ Zdravotnická dokumentace musí být také převedena do listinné podoby, pokud byla vedena v elektronické a musí být smazána z informačního systému.¹⁸⁴

Ze zákona není ovšem jasné, jaké by mohly být důvody pro otevření této dokumentace. Lze předpokládat, že důvodem by mohly být zdravotní problémy spojené s dítětem, není ale jasné, zda by se mohlo jednat i o jiné závažné důvody. Otázkou je také, kdo je aktivně legitimován k podání návrhu k soudu na odtajnění totožnosti matky. Je možné, aby se odtajnění dokumentace domáhalo nezletilé dítě zastoupené opatrovníkem, poručníkem či případně osvojitelem anebo dítě zletilé? Může se odtajnění domáhat putativní otec dítěte?

Pokud bychom se podívali do úpravy utajeného porodu ve Francii nalezneme zde, že k odtajnění totožnosti matky, je třeba jejího souhlasu. Česká právní úprava však nic takového nezakotvuje a je tedy možné předpokládat, že rozpečetění dokumentace může nastat i proti její vůli.

Dle ustanovení § 14 odst. 2 zákona o matrikách se do knihy narození v případě utajeného porodu zapíše pouze den, měsíc a rok narození dítěte, jeho rodné číslo, místo narození, pohlaví, datum zápisu a podpis matrikáře. V úpravě je vyloženě uvedeno, že jakékoliv údaje o rodičích se do knihy nezapisují. To je podpořeno v § 17 odst. 1 zákona o matrikách. Problémem právní úpravy je, že § 17 neřeší, že by do matriky nemělo být zapsáno jméno a příjmení dítěte. Jméno zpravidla určeno není, příjmení dítě ale ponese po své matce, jelikož v okamžiku porodu její totožnost byla známa. Je tedy zřejmé, že se jedná o výrazný legislativní nedostatek,

¹⁸³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 490.

¹⁸⁴ § 56 odst. 3 zákona o zdravotních službách.

se kterým se zákonodárce dostatečně nevypořádal, matka totiž žádá o utajení své totožnosti, nikoliv totožnosti dítěte.¹⁸⁵

To není jediný problém, který zákonodárce touto úpravou vytvořil. Další nedostatek můžeme spatřovat v tom, že není výslovně upravena možnost matky své rozhodnutí přehodnotit. Je tak dovozováno, že matka s utajenou totožností se může domáhat zápisu své osoby do knihy narození do právní moci rozhodnutí o osvojení dítěte. Zákon se také nezabývá situací, kdy matkou bude žena omezená ve svéprávnosti nebo nezletilá, která nenabyla plné svéprávnosti. Utajení je považováno za významné statusové jednání a odborníci se shodují, že tyto matky nejsou k takovému jednání způsobilé. Výrazným nedostatkem je také to, že zákon ve své úpravě jasně stanovuje, že o utajený porod může požádat jen žena, jejímuž manželé neschválí první domněnka otcovství, nevěnuje ale žádnou pozornost ženám, jejichž partnerům svědčí druhá domněnka otcovství.¹⁸⁶

Utajeným porodem nedochází k zániku rodičovské odpovědnosti. Žena, která dítě porodila, právně matkou nadále zůstává, jelikož dle § 775 OZ je relevantní skutečností pro určení mateřství porod. Narozením dítěte je založen vztah matka – dítě a matce ze zákona vzniká rodičovská povinnost a je tedy zákonným zástupcem dítěte. Rodinněprávní vztah mezi dítětem a matkou zakládá spoustu práv a povinností z nichž lze zmínit například právo dítě pojmenovat, vyživovací povinnost či právo dítěte dědit v případě smrti matky. Vztah mezi biologickou matkou a dítětem zanikne definitivně až právní mocí rozhodnutí o osvojení dítěte.¹⁸⁷ V případě utajeného porodu dítě nemá právní status nalezence a jeho případné osvojení je podmíněno souhlasem matky dítěte. Jedinou možností, jak osvojit dítě bez jejího souhlasu je zahájení řízení o určení, zda je souhlasu matky k osvojení potřeba dle § 427 písm. c) ZŘS.

8.2.1 Porod s utajenou totožností matky a právo jednotlivce znát svůj genetický původ

Je jasné, že úprava utajených porodů s sebou přináší mnoho úskalí, co se týče zajištění práva jednotlivce znát svůj genetický původ. Opět se zde objevuje střet

¹⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. Právní rozhledy, 2005, č. 2, str. 53 – 57.

¹⁸⁶ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 491.

¹⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. Právní rozhledy, 2005, č. 2, str. 53 – 57.

mezi právem matky na soukromí a právem dítěte znát své rodiče. Jak již bylo zmíněno, zapečetěnou dokumentaci ohledně porodu s utajenou totožností matky lze odtajnit pouze rozhodnutím soudu, ale není jasné, jaké by musely být důvody k takovému rozhodnutí. Dítě má právo znát své biologické rodiče a je tedy otázkou, zda by za závažný důvod k odtajnění mohlo být považováno i toto právo. Je třeba se zamyslet i nad tím, jaký by vlastně byl právní následek zjištění totožnosti matky? Lze předpokládat, že by ji bylo nutné zapsat do matriky, jako matku dítěte se všemi právními následky s tímto spojenými. Nastala by však změna v právním postavení dítěte již osvojeného? Zde je třeba rozlišit mezi osvojením zrušitelným a nezrušitelným. Pokud by dítě bylo osvojeno pouze na základě osvojení zrušitelného převažuje názor, že by bylo potřeba vyhovět případné žalobě matky na určení jejího mateřství k dítěti, a to z toho důvodu, že osvojení zrušitelné lze dle ustanovení § 840 OZ zrušit, pokud pro to existují důležité důvody.

Právo znát svůj genetický původ se ovšem netýká pouze zjištění mateřství, ale i zjištění otce dítěte. Dítě má právo znát oba rodiče. Právní úprava v tomto případě velmi ztěžuje určení otcovství k dítěti. Otcovství nemůže být určeno bez mateřství a jak již bylo řečeno, žena může požádat o utajení porodu i v případě, že muži svědčí druhá domněnka otcovství. Otec nemůže určit své otcovství na základě druhé domněnky ani s odvoláním na těžko překonatelnou překážku pro uskutečnění prohlášení matky dle § 781 OZ. Jedinou možností, jak tedy otec dítěte může postupovat, je určení otcovství na základě třetí domněnky, která bude realizována prostřednictvím soudního řízení.¹⁸⁸

Závěrem je tedy třeba uvést, že zákonodárce dává jasně přednost právu matky na soukromí před právem dítěte znát své rodiče a svůj genetický původ. Právní úprava porodu s utajenou totožností matky obsahuje několik nedostatků a je poměrně značně neúplná.

8.3 Diskrétní porod

Diskrétním porodem se rozumí takový, který je realizován v porodnici vzdálené od bydliště matky a není tedy potřeba zvláštní úpravy v právním řádu České republiky. Oproti utajenému porodu tuto možnost mohou využít i vdané ženy.¹⁸⁹

¹⁸⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. Právní rozhledy, 2005, č. 2, str. 53 – 57.

¹⁸⁹ KÜMMEL, Jan a JANKŮ, Petr. Legální anonymní odložení novorozence – současné možnosti v ČR. Praktická gynekologie, 2007, č. 4, str. 174-176.

Novorozenec je po porodu na základě žádosti matky zanechán ve zdravotnickém zařízení. Po uplynutí 6 týdnů od narození dítěte má matka možnost udělit souhlas s osvojením a dítě může být předáno do náhradní rodinné péče.¹⁹⁰

Porod a s ním spojená dokumentace je identická jako u klasických porodů. Jméno matky dítěte a ostatní osobní údaje jsou součástí zdravotnické dokumentace matky, která není nijak utajována. Anonymita zde spočívá pouze v tom, že matka porodí dítě mimo okres, kde má své trvalé bydliště, a tedy mimo své „známé“. Její anonymita je tedy velmi omezená a stojí v podstatě jen na mlčenlivosti zdravotnického personálu. Narozené dítě sice bude zapsáno do matriky, která je příslušná ke správnímu obvodu, kde se dítě narodilo, ale v rodném listu dítěte jsou uvedeny informace o matce a případně i o otci.

Rizikem diskretních porodů je cesta matky do vzdálené nemocnice, kterou sice lze uskutečnit ještě před samotným porodem, ale tím může dojít ke vzniku problému s předporodní péčí. Diskretní porody zaručuje několik institucí v České republice, z nichž je vhodné zmínit Krajský dětský domov pro děti do 3 let v Aši, který realizuje diskretní porody již od roku 1997. Matkám jsou v domově poskytnuty hotelové služby a komplexní zdravotnická, sociální i psychologická pomoc. K samotnému porodu jsou pak převezeny do některé z okolních nemocnic.¹⁹¹

Z pohledu práva dítěte znát svůj genetický původ se mi diskretní porod jeví jako poměrně dobré řešení. Oproti utajenému či anonymnímu porodu dítě nepřichází o informace o svém původu důležité pro formování jeho vlastní identity a matce je zaručeno soukromí do takové míry, aby nekolidovalo s právy dítěte.

9. Baby-boxy

Problematika baby-boxů by se dala označit za velmi spornou a kontroverzní, která vyvolává diskuze mezi odborníky i laickou veřejností, nejen pokud se jedná o právní a sociální aspekty, ale také o morální a etické.

¹⁹⁰ § 813 odst. 1 OZ.

¹⁹¹ KÜMMEL, Jan a JANKŮ, Petr. Legální anonymní odložení novorozence – současné možnosti v ČR. Praktická gynekologie, 2007, č. 4, str. 174-176.

V právních předpisech České republiky není možné nalézt přesnou definici pojmu odložené dítě. Odborná literatura se přiklání k vymezení pojmu tak, že se jedná o situaci, kdy v matriční knize není zapsán ani otec ani matka, dítě tak nemá určený osobní status a lze takové děti označit jako nalezené či nalezence.¹⁹²

9.1 Historický exkurz

Historie beztrestného odložení dítěte sahá do vzdálené minulosti, kdy povinnost starat se o dítě, o které se nemohla starat jeho matka plnili nejbližší příbuzní, kmeny a klany a dále také církve, obce a města. Již v této době se začali objevovat případy, kdy matka dítě odložila na veřejném místě či v kostele nebo jiném podobném zařízení. Ve starověkém Římě byly děti odkládány na veřejných tržištích a ve Francii vznikly již v 5. století mísy, které se vyskytovaly převážně v blízkosti kostelů, kam bylo možné dítě odložit. V roce 787 byl v Miláně založen první dům pro nechtěné děti, který dostal název Xenodochium a poté se začala podobná místa objevovat na území celé Itálie včetně Říma. V následujícím století byly dokonce na domy pro nalezené děti, nemocnice a kostely instalovány otočné mechanismy a matka, která dítě opustila ho tak přemístila přímo do zařízení a mohla také použít zvonek pro upozornění personálu.

O podporu zařízení podobných dnešním baby-boxům se zasadil papež Inocenc III., který byl v čele katolické církve v letech 1198-1216. Již v prvním roce svého úřadování nařídil vybudování speciálních zařízení k záchraně nechtěných novorozenců dětí. Zařízení byla zpravidla situována na veřejných místech. Podnětem pro toto rozhodnutí byla skutečnost, že nechtěné děti byly vhazovány do římské řeky Tibery.

Zmínky o fungování předchůdců baby-boxů jsou nalézány v historii celého světa. V Německu je doloženo fungování schránek již ve 14. století. Ve Francii byly schránky pro bezpečné odložení dětí ustaveny za vlády císaře Napoleona Bonaparte. V Brazílii a Portugalsku fungovaly schránky od roku 1783.

Na území České republiky byla v 16. století založena Italská kongregace Nanebevzetí Panny Marie, která v dnešní Karlově ulici na Starém Městě v Praze založila Špitál Pod Jánským vrškem, který posléze začal sloužit jako nalezinec

¹⁹² SOVOVÁ Olga a MÁZLOVÁ, Marie. Sociálně-právní otázky baby boxů. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.planovanirodiny.cz/sbornik-2016/8-socialne-pravni-otazky-babyboxu>.

a sirotčinec. Špitál fungoval až do roku 1789, kdy byl zrušen panovníkem Josefem II., který provedl reformu zdravotnictví a špitál svěřil pod ředitelství Správy církevních zařízení.¹⁹³

9.2 Jak baby-boxy fungují

Baby-boxem nazýváme zařízení, které je určené k anonymnímu odložení zpravidla novorozeneých dětí matkou či jiným příbuzným.¹⁹⁴ Taková schránka je speciálně vybavena a podobá se inkubátoru. Schránka je vytápěna či klimatizována v závislosti na venkovním počasí na teplotu 37 stupňů Celsia. Baby-box by měl být umístěn na veřejně přístupném místě, místo ovšem musí zaručit dostatečnou diskretnost pro osobu, která se rozhodne dítě odložit. Schránky jsou většinou zřizovány u zdravotnických zařízení, není to ovšem pravidlem. První schránka zřízená mimo zdravotnické zařízení byla uvedena do provozu v roce 2010 a nachází se na radnici Městské části Praha 2.

Poté co dojde k odložení dítěte do baby-boxu je zde několikaminutová prodleva, aby matka či jiná osoba mohla nepozorovaně odejít a byla zaručena požadovaná anonymita procesu. Po pár minutách se spustí alarm v zařízení, které baby-box provozuje a upozorní lékaře, který dítěti poskytne potřebnou péči a zdravotní prohlídku. Personál zařízení má povinnost na tuto skutečnost neprodleně upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí.¹⁹⁵

9.3 Baby-boxy v České republice

K 10. únoru roku 2023 bylo do baby-boxů odloženo celkem 248 dětí. V České republice funguje zatím celkem 81 baby-boxů z nichž 15 dosud nebylo využito.¹⁹⁶

Prvním průkopníkem baby-boxů v České republice se stal v roce 2004 Ludvík Hess, který předložil výčet důvodů pro podporu zavedení baby-boxů s odkazem na fungování baby-boxů v okolních státech. Proti zavedení baby-boxu se vyhradili odpůrci z řad Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva práce a sociálních věcí, někteří lékaři i advokáti, kteří ve své argumentaci odkazovali především na porušování čl. 7 a čl. 21 Úmluvy o právech dítěte. Argumentem proti bylo také

¹⁹³ MACHÁLEK, Emil. Problematika babyboxů. Z historie. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=problematika>.

¹⁹⁴ Zpravidla jsou do baby-boxu odkládány novorozené děti. Věk dítěte ovšem není podmínkou, do baby-boxu bylo v České republice odloženo i dítě ve věku 2 let.

¹⁹⁵ Babybox. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Babybox>.

¹⁹⁶ HESS, Ludvík. Zpráva o babyboxech k 10. únoru 2023. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=zprava>.

možné obchodování s dětmi, odepření možnosti poznat své biologické rodiče a také předpoklad, že baby-boxy budou sloužit matkám k rychlému, nezodpovědnému a mnohdy i neuváženému konání, kdy práva dítěte a jeho otce jsou postavena až na druhou kolej. Dalším argumentem odpůrců byla (a stále zůstává) skutečnost, že při odložení dítěte zcela chybějí údaje o rodinné anamnéze dítěte a zdravotním stavu jeho biologické matky. Konečně spočíval argument proti zavedení baby-boxu také v obavě, že budou zneužívány pro odložení dětí, které vyžadují speciální péči například z důvodu postižení nebo se matky budou zbavovat starších dětí.¹⁹⁷

Po několika právních jednáních vydal v lednu roku 2005 Ústav státu a práva Akademie věd České republiky stanovisko, ve kterém se vyjádřil, že zřízení baby-boxů je ze všech lékařských hledisek ku prospěchu odložených dětí a zřízení těchto schránek tak bylo odborníky nejen podporováno, ale i doporučováno. Po více jak roce diskuzí, tak byl dne 1.6.2005 zřízen první baby-box.^{198 199}

Je nutné zmínit, že právní úpravu baby-boxů v právních předpisech České republiky nenalezneme. Fungování baby boxů bylo pouze přijato Ministerstvem práce a sociálních věcí České republiky, které vypracovalo v roce 2006 Metodický pokyn pro případy dětí odložených do baby-boxů. Metodický pokyn byl určen pro orgány sociálně-právní ochrany dětí a jeho účel spočíval v zajištění co nejrychlejšího vrácení dítěte do původní rodiny, anebo aby příslušné orgány co nejrychleji našli pro dítě rodinu náhradní. Dle pokynu mohou nastat dvě situace – totožnost dítěte je známá nebo totožnosti dítěte známá není. Pokyn stanovuje odlišné postupy pro tyto dvě situace. Pokud je totožnost dítěte známá má OSPOD povinnost nejprve zkontaktovat rodiče dítěte a nabídnout jim podporu a spolupráci v řešení jejich nepříznivé situace. OSPOD má dále povinnost zajistit rodičům dítěte veškerou možnou pomoc, pokud se rozhodnou, že si odložené dítě ponechají. Pokud se však rozhodnou se dítěte vzdát má OSPOD za úkol zvolit nejlepší postup k vyřešení situace, v první řadě se pokusí zajistit souhlas rodičů dítěte s osvojením. Za situace, kdy rodiče souhlas neudělí a neprojeví v zákonem dané lhůtě zájem o dítě podnikne OSPOD kroky k tomu, aby se dítě v co nejkratší době ocitlo v péči

¹⁹⁷ SOVOVÁ Olga a MÁZLOVÁ, Marie. Sociálně-právní otázky baby boxů. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.planovanirodiny.cz/sbornik-2016/8-socialne-pravni-otazky-babyboxu>.

¹⁹⁸ Datum příhodně vyšlo na Mezinárodní den dětí.

¹⁹⁹ ZACHARIÁŠ, Jaroslav. Stanovisko Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky: č.j. 10/05/ST. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=aktuality-archiv&r=2005&m=1&d=22>.

náhradních rodičů. Za situace, kdy totožnost dítěte známa není, zváží OSPOD faktickou situaci, zdravotní stav a věk dítěte a následně podá podnět či návrh k soudu na předběžné opatření, na základě kterého se dítě svěří do péče fyzické osoby či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo kojeneckého ústavu. Soud je také povinen dítěti stanovit poručníka. V případě, kdy neexistuje nic proti tomu, aby dítě mohlo být umístěno do náhradní péče kontaktuje OSPOD žadatele o osvojení a upozorní je na možná rizika spojená s absencí některých vyšetření a také je poučí o individuální situaci, kdy například rodiče nevyslovili souhlas s osvojením a soud neurčil, že o dítě nemají zájem, a o možnosti vrácení dítěte původním rodičům, pokud by se o něj přihlásili.²⁰⁰

Úskalím baby-boxů je skutečnost, že odložením dítěte nezanikají rodičovská práva a povinnosti biologické matky k dítěti. Právní řád České republiky nezakotvuje institut vzdání se dítěte a současně s tím i práv a povinností vůči němu. Považuje je za práva a povinnosti absolutní, kterých se nelze vzdát.

9.4 Baby-boxy a trestněprávní odpovědnost

V případě odložení dítěte do baby-boxu by se dalo uvažovat nad tím, že se osoba dítě odkládající dopustí trestného činu opuštění dítěte či svěřené osoby dle § 195 TZ. Odložením dítěte do baby-boxu však dochází k předání dítěte do místa, které k tomuto odložení bylo přímo zřízeno a speciálně přizpůsobeno. Skutkovou podstatou trestného činu opuštění dítěte či svěřené osoby je situace, kdy opuštěním vystaví dítě či svěřenou osobu nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví.²⁰¹ V případě baby-boxů tak nedojde k naplnění této skutkové podstaty a je vyloučena trestněprávní odpovědnost matky (či jiného příbuzného), která dítě do takové schránky vloží.

Nicméně je nutné zmínit, že odložením dítěte do baby-boxu nezaniká rodičům dítěte vyživovací povinnost a v případě jejího neplnění by se dalo uvažovat nad tím, že by se rodič mohl dopustit trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196 TZ odst. 1, který stanovuje, že: „*Kdo neplní, byť i z nedbalosti, svou zákonnou povinnost vyživovat nebo zaopatřovat jiného po dobu delší než čtyři měsíce, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.*“

²⁰⁰ BERÁNKOVÁ, Kateřina. MPSV vydalo metodiku pro případy dětí odložených do babyboxů. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/826137/160306b.pdf/890f3850-9dd1-72ef-26f0-aeae5145fca1>.

²⁰¹ § 195 odst. 1 TZ.

9.5 Baby-boxy a právo jednotlivce znát svůj genetický původ

V případě baby-boxů je právo dítěte znát svůj genetický původ výrazně omezováno. Může se sice stát, že dítě je odloženo spolu s jeho rodným listem či jiným dokumentem sloužícím k jeho identifikaci, takové případy jsou ovšem velmi vzácné. Většina odložených dětí je bez jakékoliv totožnosti. Úmluva o právech dítěte stanovuje, že by dítě má právo znát své rodiče, pokud je to možné. Smluvní stát tak nemá povinnost zajistit, aby dítě poznalo své biologické rodiče, ale má povinnost zabezpečit alespoň možnost, aby dítě své rodiče poznalo a bylo v jejich péči. Stát by tedy neměl vytvářet překážky, které by takové právo znemožnily. Je tedy otázkou, zda jsou baby-boxy s respektováním a uskutečněním tohoto práva vůbec kompatibilní.²⁰²

Právo jednotlivce znát svůj genetický původ se dostává do kolize nejen s právem matky dítěte na soukromí, ale dle podporovatelů baby-boxů také s právem dítěte na život. Podporovatelé baby-boxů hojně argumentují tím, že jsou tyto schránky lepší volbou pro matky, které dítě nechtějí a dochází tím tedy ke snížení usmrcení nechtěných dětí matkou nebo opuštěním dítěte v nevhodných podmínkách. K tomuto je ovšem nutné uvést, že zatím nebylo prokázáno, že by baby-boxy měly na tuto skutečnost přímý vliv.

U odložených dětí také nelze zjistit dědičné choroby či případné psychosociální odchylky a závažnějším problémem je hledání vlastní identity dítěte, svého biologického původu a lidských kořenů. Dle D. Elischera je „*dítě odložené do baby-boxu je bez dalšího nastaveným mechanismem zbaveno práva na informaci o svém původu*“.²⁰³ Z tohoto pohledu se tak baby-boxy jeví jako problematické a je otázkou, zda by nemělo být jejich fungování omezeno, a to i z toho důvodu, že zatím prokazatelně neplní účel, ke kterému byly zřízeny, tedy již zmíněné snížení usmrcení nechtěných dětí.

²⁰² ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, str. 250 – 253.

²⁰³ ELISCHER, David. Porod na zapřenou ve Francii: oblíbený přestože kontroverzní – několik poznámek k anonymním porodům a právu znát svůj původ. *Sborník z kolokvia II o náhradní výchově dětí*. 2009, str. 12-21.

10. Exkurz do judikatury vztahující se k problematice práva jednotlivce znát svůj genetický původ

V této kapitole bych vyzdvihla judikaturu týkající se práva jednotlivce znát svůj genetický původ. Nejprve bych ráda přiblížila judikaturu Evropského soudu pro lidská práva a poté judikaturu českých soudů zabývající se předmětnou problematikou.

10.1 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

10.1.1 Odièvre proti Francii

Stěžovatelkou byla v tomto případě francouzská státní příslušnice paní Pascale Odièvre, která se narodila dne 23.3. 1965 v Paříži a její matka požádala, aby bylo narození dítěte utajeno a ihned po porodu se jej zřekla. Stěžovatelce se v prosinci roku 1990 podařilo získat neidentifikující informace, které se týkaly její rodiny, konkrétně zde byl uveden popis matky a otce a také to, že těm samým rodičům se narodily další tři děti, kromě stěžovatelky. Paní Odièvre podala dne 27.1. 1998 návrh k soudu první instance, aby došlo ke zrušení utajení jejího narození a aby jí byly zpřístupněny všechny osobní dokumenty a rodné listy. Ve svém návrhu uvedla právě to, že jejím původním rodičům se narodil v roce 1963 chlapec a další dva v roce 1965, dále také uvedla to, že sociální úřad pomoci jí odepřel informace o jejích sourozencích s odůvodněním, že takovým postupem by došlo k porušení utajení narození. Soud první instance na její žádost reagoval sdělením, ve kterém jí odkázal na správní soudnictví, aby přimělo správní orgány ke zrušení utajení narození, což by ale bylo v každém případě v rozporu se zákonem z 8.1. 1993.

Stěžovatelka se tak následně obrátila na Evropskou komisi pro lidská práva, kde ve svém návrhu namítala, že utajením jejího narození vznikla nemožnost zjistit její původ a tím došlo k porušení čl. 8 EÚLP a že tento postup zakládá diskriminaci v rozporu s čl. 14 EÚLP, posuzování následně převzal Evropský soud pro lidská práva. Ve své stížnosti paní Odièvre tvrdila, že požadované informace ohledně jejího životního příběhu a dětství spadají do působnosti čl. 8 EÚLP, kdy dle stěžovatelky je hledání osobní identity součástí jak života rodinného, tak soukromého a francouzská legislativa jí brání v navázání vztahů se svou biologickou rodinou. Oproti tomuto se francouzská vláda vymezila argumentací,

že pokud čl. 8 EÚLP zaručuje právo na respektování rodiny, předpokládá tím, že rodina existuje a je nutné, aby mezi nimi existovaly úzké osobní vztahy, které by svědčily o citové vazbě mezi dvěma jedinci a o jejich vůli takovou vazbu zachovat a nestačí tedy pouze biologické příbuzenství, pokud tito dva jedinci mezi sebou nemají citové vazby, které by zakládaly rodinný život. Dle francouzské vlády tak mezi paní Odiévre a její biologickou rodinou neexistuje rodinný život ve smyslu čl. 8 EÚLP, jelikož je nikdy neviděla.

Evropský soud pro lidská práva v souvislosti s případem připomněl, že i když je primárním účelem čl. 8 EÚLP chránit jednotlivce před svévolnými zásahy veřejné moci, neomezuje se tento článek na pouhý příkaz státu vyvarovat se takových zásahů a byl také toho názoru, že otázka přístupu k informacím o svém původu a znalost identity svých rodičů nebude stejná, jako otázka přístupu k osobnímu spisu vedeném o dítěti, které bylo svěřeno do náhradní péče. Soud také zdůraznil, že utajení narození nezakládá konflikt pouze mezi právem jednotlivce znát svůj genetický původ a právem na soukromí, ale zakládá také konflikt s ochranou třetích osob, a to zejména adoptivních rodičů stěžovatelky a otce či dalších členů biologické rodiny. Stěžovatelka byla osvojena ve věku 4 let a případ byl řešen, když jí bylo 38 let, zrušením utajení narození by mohlo dojít k nebezpečí narušení práva na respektování soukromého a rodinného života nejen pro její biologickou matku, ale také pro jejího otce, adoptivní rodinu a biologické bratry. Dle názoru soudu měla stěžovatelka přístup k neidentifikujícím informacím ohledně své matky a biologické rodiny, které jí dávají možnost seznámit se se svými kořeny a zároveň ochraňují práva třetích osob. ESLP tak došel k závěru, že francouzská právní úprava se snaží o dosažení rovnováhy a dostatečné přiměřenosti mezi konkrétními zájmy. Výrok rozsudku na základě výše uvedeného zněl tedy tak, že nedošlo k porušení čl. 8 EÚLP a nedošlo ani k porušení čl. 14 v kombinaci s čl. 8 EÚLP.²⁰⁴

10.1.2 Jäggi proti Švýcarsku

Stěžovatelem v předmětném judikátu byl švýcarský obyvatel pan Andrea Jäggi. Před jeho narozením, dne 14.7. 1939 státem ustanovený opatrovník podal proti panu A.H. považovanému za domnělého otce stěžovatele žalobu na určení otcovství a na zaplacení výživného. Pan A.H. přiznal, že měl sexuální vztah s matkou stěžovatele, otcovství ovšem popřel. V den narození pana Jäggi označila

²⁰⁴ Rozsudek ESLP ze dne 13.2.2003, stížnost č. 42326/98, věc Odiévre proti Francii.

jeho matka za otce pana A.H. Soud prvního stupně zamítl rozsudkem ze dne 30.1. 1948 žalobu na určení otcovství a jelikož nedošlo k podání opravného prostředku, rozhodnutí nabylo právní moci. Stěžovatel se od své matky dozvěděl identitu otce, pana A.H. a tvrdil, že s ním měl pravidelný kontakt a vyplácel mu kapesné, a to až do dosažení plnoletosti, toto tvrzení pan A.H. i jeho rodina popřeli. Pan A.H. se ovšem několikrát vyhýbal provedení testů na určení otcovství a nebyla umožněna ani analýza krevních skupin poté, co pan A.H. zemřel. V roce 1999 podal stěžovatel k soudu prvního stupně návrh na obnovu řízení ve věci rozsudku ze dne 30.1. 1948 a domáhal se také provedení testu DNA lidských ostatků pana A.H., jeho návrh byl soudem zamítnut. Stěžovatel následně podal opravný prostředek, který byl soudním dvorem Republiky a kantonu v Ženevě odmítnut s odůvodněním, že uznání otcovství nezávisle na provedení změn v matriční knize není možné. Soudní dvůr dovodil, že pan Jäggi nemůže dosáhnout takové změny, protože švýcarský občanský zákoník po své novelizaci v roce 1976 zrušil výjimku, dle které mohl domnělý biologický otec popřít rodičovství (*exceptio plurium*). Stěžovatel však podal žalobu k přezkumu rozsudku z roku 1948, který výjimku v jeho prospěch ponechával. Soudní dvůr následně konstatoval, že před nabytím účinnosti novely občanského zákoníku se mohlo nemanželské dítě mladší 10ti let domáhat změny žalobního petitu z určení výživného na určení otcovství v případě, že byla *exceptio plurium* zachována, tato výjimka nebyla v novelizovaném občanském zákoníku zachována a stěžovatel již nemůže usilovat o změnu v matriční knize z důvodu změny zákona a také proto, že před uplynutím přechodného období mezi účinností původního a nového zákona nabyl věku vyššího než je 10 let.

Stěžovatel se poté obrátil na Evropský soud pro lidská práva, kde ve své stížnosti namítal, že nedovolením provedení testu DNA na zesnulém panu A.H. s cílem zjistit, zda byl jeho biologickým rodičem, došlo k porušení jeho práva, které plyne z čl. 8 EÚLP. Stěžovatel se domníval, že jeho zájem vědět kdo je jeho biologickým otcem je silnější než zájem rodiny pana A.H., jehož účelem bylo zabránit odebrání vzorku DNA. Švýcarská vláda proti stížnosti oponovala tím, že pan Jäggi již měl možnost uplatnit nárok pro zjištění svého genetického původu v řízení, které bylo ukončeno pravomocným rozsudkem ze dne 30.1. 1948. Vláda také uvedla, že zájem stěžovatele na zjištění svého genetického původu nebyl silnější než zájem rodiny pana A.H. na respektování jeho vůle a práva na soukromý a rodinný život, ve kterém je obsažena i nedotknutelnost těla a ochrana lidských ostatků.

ESLP připomněl že hlavní cíl čl. 8 EÚLP není v konfliktu s nařízením státu, aby se zdržel zásahů veřejné moci vůči jednotlivci. Dále také uvedl, že znemožněním provedení testu DNA švýcarské orgány zasáhly stěžovatelův soukromý život. Vzal také v úvahu to, že jednotlivec usilující o zjištění svých příbuzných má v EÚLP chráněný zájem na získání informací pro odhalení jejich osobní identity a stěžovatel prokázal zájem poznat svého biologického otce, podpořený tím, že se celý život snažil o určení, zda pan A.H. je jeho otec či nikoliv. Ohledně zásahu do nedotknutelnosti těla a ochrany lidských ostatků, které namítala rodina pana A.H. bylo uvedeno, že odběr vzorku pro analýzu DNA není invazivní, aby narušoval posmrtný klid zesnulého. ESLP tak dospěl k názoru, že došlo k porušení čl. 8 EÚLP a švýcarské orgány nezaručily stěžovateli právo na soukromý a rodinný život.²⁰⁵

10.1.3 Novotný proti České republice

Stěžovatelem v tomto řízení byl pan Novotný, který měl v roce 1965 poměr se ženou, jíž se 2.3.1966 narodila dcera Z. Pan Novotný popřel, že by byl otcem dítěte a zákonná zástupkyně Z. podala k okresnímu soudu návrh na určení otcovství, který následně rozhodl, že stěžovatel je otcem Z. a je povinen platit Z. výživné. Soud se ve svém rozhodnutí opřel o svědectví několika svědků, vycházel z listinných důkazů a z krevního testu označovaného jako dědicko-biologická zkouška. Bylo také prokázáno, že matka Z. měla se stěžovatelem pohlavní styk v rozhodné době a na základě § 54 ZOR došlo k uplatnění domněnky otcovství. Stěžovatel následně podal odvolání, které bylo odmítnuto s odůvodněním, že okolnosti jeho případu byly už dostatečně prokázány. Stěžovatel neuspěl ani v roce 2011 s podnětem k nejvyššímu státnímu zástupci, aby došlo k podání návrhu na popření jeho otcovství. V roce 2012 podstoupili Z. a pan Novotný test DNA, z jehož výsledků bylo jednoznačně vyloučeno otcovství stěžovatele a stěžovatel tak znovu podal podnět k Nejvyššímu státnímu zástupci, který stěžovateli odpověděl, že okresní soud rozhodl o určení jeho otcovství na základě § 54 ZOR a státní zástupce tak nemohl zahájit řízení na základě § 62 a § 62a ZOR, když nejvyšší státní zástupce měl pravomoc podat návrh pouze pokud bylo otcovství určeno dle § 51 odst. 1 a § 52 ZOR. Na základě tohoto rozhodnutí podal stěžovatel stížnost k Ústavnímu soudu České republiky, která byla zamítnuta a stěžovatel následně podal dne 19.2.2013 stížnost k ESLP.

²⁰⁵ Rozsudek ESLP ze dne 13.7.2006, stížnost č. 58757/00, věc Jäggi proti Švýcarsku.

Ve své stížnosti se pan Novotný dovolával porušení čl. 8 EÚLP tím, že nemohl zrušit rozhodnutí o určení otcovství ani poté, co došlo k prokázání, že otcem Z. není. Česká vláda naopak tvrdila, že pravomocným rozhodnutím soudu založilo překážku *res iudicata* a okresní soud dostatečně důkladně zjistil otcovství stěžovatele a uvedla také, že zájem společnosti na zachování určených právních vztahů je důležitějším než zájem právní jistoty a ochrana rodičovských vztahů a nutná rovnováha tedy nebyla narušena tak, aby mohlo dojít k porušení čl. 8 EÚLP.

Ve svém rozhodnutí ESLP předně zdůraznil, že řízení o určení a popření otcovství je součástí práva na soukromý život dle čl. 8 EÚLP, který zahrnuje důležité stránky osobní identity. V této věci měl od počátku stěžovatel pochybnosti o svém otcovství a domáhal se vyřešení statusového vztahu k dítěti na základě výsledků testu DNA. Strany se ovšem shodly, že rozhodnutí orgánů ČR byla v souladu se zákonem a snažila se zajistit právní jistotu, stabilitu vztahů v rodině a ochranu nejlepšího zájmu dítěte a soud se tak zabýval pouze tím, zda orgány ČR dospěly v daném případě ke spravedlivé rovnováze mezi zájmem veřejným a zájmem stěžovatele na přezkum jeho otcovství na základě výsledků testu DNA. Soud se také vyslovil, že stěžovatel má legitimní právo na příležitost popřít otcovství dítěte, které dle biologických důkazů není jeho a paní Z. má také právo na to poznat svého pravého biologického otce. Ohledně posuzování veřejného zájmu ESLP vyzdvihl, že paní Z. je v době rozhodování o věci více než padesát let a není závislá na výživném od pana Novotného a veřejný zájem na tom, aby byla ochráněna práva paní Z. tak značně ztratil význam proti době, kdy byla paní Z. ještě dítětem. Paní Z. neprotestovala proti provedení testu DNA a ani se nesnažila stěžovateli zabránit v jeho snaze popřít otcovství a stěžovatele za svého otce ani nepovažovala. ESLP tak došel k názoru, že zabránění tomu, aby došlo k řízení, které by napravilo stav právní se stavem biologickým je v rozporu jak s přáním pana Novotného, tak s přáním paní Z. a není tedy ku prospěchu žádné ze stran, aby takové řízení neexistovalo. ESLP tak na základě svého zjištění uvedl, že takový stav, kdy je právní domněnce přiznáno nadřazené postavení nad jasně prokázanou biologickou skutečností nemusí být v souladu s povinností státu zaručit právo na soukromý a rodinný život, a to i pokud se vezme v úvahu prostor pro uvážení, který je ponechán členským státům a došlo tedy k porušení čl. 8 EÚLP. ESLP také judikoval, že došlo k porušení čl. 6 EÚLP tím, že stěžovatel nemohl napadnout

otcovství určené na základě právní domněnky s ohledem na nové biologické důkazy a bylo s ním zacházeno diskriminačně.²⁰⁶

10.1.4 Ahrens proti Německu

Zde byl stěžovatelem Pan Ahrens, státní občan Německa, který měl od Velikonoc do září roku 2003 vztah s paní P. Následující rok v únoru se paní P. seznámila s panem M. a navázali spolu vztah a následně se v září téhož roku přestěhovali do společné domácnosti. Stěžovatel měl s paní P. pohlavní styk v říjnu a listopadu roku 2004, načež mu paní P. v prosinci sdělila, že je těhotná. Partner paní M. prohlásil se souhlasem paní P. otcovství k dosud nenarozenému dítěti, a to v roce 2005, po narození dcery R. společně vykonávali rodičovské povinnosti a společně se podíleli na výchově dcery R. Stěžovatel následně podal žalobu, ve které napadl otcovství pana M. a k žalobě přiložil čestné prohlášení, ve kterém prohlásil, že měl pohlavní styk s paní P. v době početí dítěte. V reakci na tuto žalobu se pan M. vyjádřil, že má s dítětem sociálně-rodinný vztah a je připraven převzít plnou rodičovskou odpovědnost za dceru R., a to i za situace, že by nebyl jejím biologickým otcem. Okresní soud příslušný k projednání věci ustanovil dítěti opatrovníka, který se vyjádřil tak, že žaloba stěžovatele je v rozporu s nejlepším zájmem dítěte, jelikož mezi panem M. a dcerou R. existuje vztah otce a dítěte. Okresní soud si také nechal vypracovat znalecký posudek ohledně otázky, zda je pan M. biologickým otcem dítěte, který prokázal, že pan M. biologickým rodičem není a na základě dalšího znaleckého posudku bylo prokázáno, že stěžovatel je otcem dítěte s pravděpodobností 99,99%. Na základě tohoto zjištění vydal okresní soud rozsudek, ve kterém rozhodl, že pan M. není otcem dítěte a otcem dítěte je pan Ahrens. Proti rozsudku okresního soudu byl podán opravný prostředek ze strany pana M., kdy odvolací soud zvrátil rozhodnutí okresního soudu s odůvodněním, že okresní soud nesprávně přiznal stěžovateli právo na to, aby mohl napadnout otcovství, jelikož už existoval sociálně-rodinný vztah mezi panem M. a dcerou R. Odvolací soud také řekl, že dozvědět se o svém původu je relevantním právem dítěte až v jeho pokročilejším věku, nikoliv v prvních letech svého života, kdy potřebuje zejména bezpečné rodinné vztahy. Stěžovateli se dle odvolacího soudu nepodařilo zpochybnit vztah vytvořený mezi panem M. a dcerou R.

Stěžovatel ve své stížnosti k ESLP namítal, že tím, že mu nebylo vnitrostátními orgány umožněno zpochybnit otcovství pana M. a legálně stanovit

²⁰⁶ Rozsudek ESLP ze dne 7.6.2018, stížnost č. 16314/13, věc Novotný proti České republice.

otcovství své, došlo k porušení čl. 8 EÚLP a uváděl zejména to, že právní předpisy týkající se jeho případu upřednostňují zájmy sociální rodiny před zájmy biologického otce bez povolení posouzení skutečností daného případu. Také uvedl, že vztah mezi ním a dcerou R. dosáhl úrovně rodinného života a paní P. mu bránila ve vytvoření právního pouta s dítětem, i když předpokládala, že je biologickým otcem. Stěžovatel také argumentoval skutečností, že uznání právního vztahu představuje celoživotní vazbu mezi rodičem a dítětem, která je založena na původu v přímé linii. Německá vláda stěžovateli oponovala argumentací, že biologické příbuzenství bez blízkého citové vztahu nezakládá ochranu dle čl. 8 EÚLP.

Soud se v této situaci vyjádřil, že vztah mezi stěžovatelem a paní P. skončil asi rok před tím, než došlo k početí dítěte a byl pouze sexuální povahy a nic nenasvědčovalo tomu, že by stěžovatel a paní P., která v této době již žila s panem M., předpokládali založení rodiny. Soud tak nebyl přesvědčen, že rozhodnutí stěžovatele požádat o test otcovství a podání žaloby za účelem jeho otcovství určit bylo dostatečné k tomu, aby vytvořilo vztah, který by byl na úrovni rodinného života mezi ním a dcerou R. ESLP ovšem také uvedl, že rozhodnutí odeprít stěžovateli právní určení otcovství je ve střetu s právem na respektování jeho soukromého života, ale také to, že stěžovatel zahájil jednání za účelem získat plné právní postavení otce dítěte a pokud by jeho žaloba byla úspěšná došlo by k přetrhání všech rodičovských vazeb mezi dcerou R. a panem M a takové řízení má mnohem značnější dopad než pouze určení biologického otcovství dítěte. Ve svém rozhodnutí ESLP odkázal na rozsudek Anayo proti Německu, ze kterého si lze vzít, že čl. 8 EÚLP může být vykládán jako povinnost členských států zkoumat, zda je nejlepší zájem dítěte na tom, aby bylo biologickému otci dítěte umožněno vytvoření si vztahu s dítětem a pokud zde nejsou dány relevantní důvody, biologický otec nemůže být odstraněn ze života dítěte, což ovšem nemusí spočívat v povinnosti dovolit biologickému otci zpochybnit postavení otce právního. Ve věci spravedlivosti procesu ESLP uvedl, že odvolací soud náležitě zkoumal, zda právní rodiče dítěte zajišťují stabilní rodinný život a existenci vztahu otec-dítě mezi panem M. a dcerou R., kdy tyto skutečnosti byly vztahy za prokázané a stěžovateli se nepodařilo toto zjištění vyvrátit. Z těchto závěrů ESLP vyvodil, že nedošlo k porušení čl. 8 EÚLP. Ohledně znevýhodnění postavení stěžovatele jako biologického otce v porovnání s matkou, právním otcem a dítětem soud uvedl, že rozhodnutí dát stávajícímu vztahu mezi dítětem a panem M. přednost

před biologickým otcem spadá do posuzovací volnosti členského státu a nedošlo tedy k namítanému porušení čl. 14 ve spojení s čl. 8 EÚLP.²⁰⁷

10.2 Judikatura českých soudů

10.2.1 Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3122/16

Tento nález Ústavního soudu se zabýval postavením matrikového vs. biologického otce. Ústavní stížností stěžovatel napadl rozsudek Krajského soudu v Praze, který potvrdil rozsudek Okresní soudu v Nymburce, ve kterém okresní soud zamítl žalobu na určení otcovství k nezletilé R. J. R. (dále jen „nezletilá“). Ve své stížnosti stěžovatel uvedl, že došlo k porušení jeho práva na respektování soukromého a rodinného života dle čl. 10 odst. 2 LZPS a čl. 8 EÚLP a navrhoval zrušení rozhodnutí obecných soudů.

Pozadím případu bylo, že matka nezletilé prožívala v roce 2012 krušné období, jelikož jí zemřel syn a její manželství s matrikovým otcem nezletilé bylo v krizi. Matka nezletilé se v tomto období seznámila přes internet se stěžovatelem pocházejícím z Nigérie a měla s ním dvakrát pohlavní styk, načež matka nezletilé otěhotněla. Od stěžovatele během těhotenství přijímala finanční prostředky a jednala s ním ohledně jeho styku s nezletilou. To, že biologickým otcem je pravděpodobně stěžovatel, naznačovala snědá pleť nezletilé, ale jelikož se narodila do existujícího manželství, matrikovým otcem se stal manžel matky nezletilé na základě první domněnky otcovství, pan B.R., který má po vážné dopravní nehodě problémy s řečí a je odkázán na invalidní vozík, ale nedošlo k omezení jeho svéprávnosti. S takto vytvořeným právním vztahem se stěžovatel odmítl smířit a podal k okresnímu soudu žalobu na určení otcovství nezletilé a tvrdil, že on je jejím biologickým otcem. Proti této žalobě brojila matka nezletilé, která uvedla, že ji stěžovatel měl nutit k potratu, posílat jí výhrušné zprávy a pochybovala také o skutečných úmyslech stěžovatele, když uvedla, že nezletilá je pro stěžovatele pouze vstupenkou do České republiky, protože vznikly nejasnosti ohledně prodloužení jeho pobytu v České republice. Okresní soud při svém dokazování vzal za prokázané, že stěžovatel měl pohlavní styk s matkou nezletilé v rozhodné době a také zjistil, že matrikový otec, pan B.R. se i přes svůj zdravotní stav zapojuje do výchovy nezletilé, jako její otec a mají mezi sebou vztah otec-dítě. Okresní soud následně žalobu odmítl s odůvodněním, že biologický otec dítěte nemá aktivní legitimaci k podání žaloby na určení otcovství a za situace, kdy matrikové otcovství

²⁰⁷ Rozsudek ESLP ze dne 22.3.2012, stížnost č. 45071/09, věc Ahrens proti Německu.

neodpovídá otcovství biologickému mají matrikoví rodiče možnost otcovství popřít. Toto právo ale náleží pouze matrikovému otci a matce, nikoliv otci biologickému.

Proti rozhodnutí podal stěžovatel odvolání ke Krajskému soudu, který rozsudek potvrdil a uvedl, že základním předpokladem pro řízení o určení rodičovství je skutečnost, že v rodném listu dítěte není uveden otec. V posuzovaném případě tomu tak není a další zákonné domněnky pro určení otcovství je možné použít pouze v případě, kdy otcovství není možné určit dle předchozích domněnek.

Obsahem ústavní stížnosti byly námitky stěžovatele, že matka nezletilé pokládala stěžovatele za otce, a tak s ním i v průběhu těhotenství komunikovala a přijímala od něj finanční pomoc, nezletilá také dostala jméno po stěžovatelově sestře. Stěžovateli by nemělo být upíráno právo na soukromý a rodinný život, když o nezletilou jeví zájem a i přes první domněnku otcovství by mělo být chráněno i právo biologického otce, který o nezletilou projevuje zájem. Dle stěžovatele by zatajení této informace vedlo k porušení práva nezletilé znát pravdu, pokud jde o její původ. Ve své stížnosti stěžovatel také argumentoval slabým postavením biologického otce, kdy je v tomto případě vše ponecháno v libovůli matky nezletilé, která nyní brání kontaktu nezletilé se stěžovatelem a tím odpírá právo nezletilé znát svého biologického rodiče. Nezletilá tak ztrácí možnost poznat svou kulturu a původ, což je důležitou součástí formování identity člověka, a to i vzhledem k tomu, že lze předpokládat, že nezletilá se bude zajímat o své kořeny z důvodu její snědé pleti.

Matka a matrikový otec dítěte oponovali ústavní stížnosti stěžovatele námitkou, že nezletilá žije od počátku ve stabilní rodině a má s matrikovým otcem vztah otec-dítě a zájem na jistotě právního postavení nezletilé by měl převážit nad ostatními okolnostmi a požadavek shody právního a biologického otce nelze považovat za absolutní.

Ústavní soud ve svém nálezu odkázal na judikaturu ESLP (Anayo proti Německu, Kroon a ostatní proti Nizozemí, Ahrens a Kautzor proti Německu, Odiévre proti Francii, a jiné) a také na komentářovou literaturu kritizující judikaturu ESLP dávající přednost stabilitě vztahů dítěte před jeho skutečnými biologickými vztahy. Ústavní soud dále uvedl, že z judikatury ESLP nevyplývá obecná povinnost

umožnit putativnímu otci zpochybnit otcovství otce matrikového založené první domněnkou otcovství a členským státům se ponechává určitá posuzovací volnost. Většina závěrů ESLP není ku prospěchu biologického otce, plyne z nich ovšem, že ESLP posuzuje otázku vztahu biologického otce a dítěte a snaží se vést členské státy k tomu, aby posoudily, zda možnost jejich styku je či není v nejlepším zájmu dítěte. Ústavní soud vyšel také z analýzy přístupu některých členských států k otázce určování otcovství založeného první domněnkou. Na základě analýzy došel Ústavní soud k závěru, že právo podat návrh na popření otcovství není v žádné z analyzovaných zemí tak úzce vymezeno, jako v České republice, kde takové právo mají pouze matrikoví rodiče. Ústavní soud také zdůraznil, že předmětná věc je výjimečná zejména svými skutkovými událostmi, kdy mnohé nasvědčují tomu, že stěžovatel je biologickým otcem nezletilé, dle judikatury ESLP však nelze dokázat, že by čl. 8 EÚLP určoval pozitivní závazek, aby byl stěžovatel zapsán jako matrikový otec a stát tak nemá povinnost biologickému otci zajistit možnost popření otcovství matrikového otce založeného první domněnkou otcovství. Právo na respektování rodinného a soukromého života nedává biologickým otcům nárok na zapsání do matriky místo matrikového otce. Obecné soudy tak dle Ústavního soudu rozhodly správně, když smyslem určení otcovství je zhojení chybějícího právního vztahu mezi dítětem a mužem, který je dle práva považován za otce a jak uvedl krajský soud, v rodném listě by musel chybět údaj o otci, což se v tomto případě nestalo. Ústavní soud se tak vyslovil, že ústavní stížnost je ve vztahu k rozhodnutím obecných soudů nedůvodná a stížnost zamítl.

Ústavní soud přesto uvedl, že posuzovaný případ přesahuje vlastní zájmy stěžovatele, kdy při srovnání s německým a rakouským právem je okruh osob, které mají aktivní legitimaci k popření otcovství nepřiměřeně úzký a zákonodárce by tak měl zvážit, zda by nemělo dojít k rozšíření aktivně legitimovaných subjektů minimálně o dotčené dítě (rakouský vzor) nebo za stanovených podmínek i o putativního otce (německý vzor).²⁰⁸

10.2.2 Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 4795/2010

Pozadím tohoto případu byla žaloba žalobce O.R. u okresního soudu, kterou se domáhal určení otcovství k nezletilé V.H. označené jako žalovaná 1) (dále jen „nezletilá V.H.“), která se narodila dne 27.11. 2008 E.K. označené jako žalovaná 2) (dále jen „E.K.“). Dále se domáhal, aby došlo ke svěřeni nezletilé V.H. do jeho

²⁰⁸ Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3122/16, ze dne 16.5.2017.

výchovy a aby E.K. byla povinna platit výživné. Tuto žalobu zdůvodnil především tím, že s žalovanou E.K. udržoval sexuální vztah v době od března 2007 do února 2008 (jelikož žalované E.K. bylo v době trvání vztahu méně než 15 let byl za toto trestně postižen) a cítí se být biologickým otcem nezletilé V.H. Žalovaná E.K. byla odvezena do nemocnice v Brně, kde porodila a poté bylo matkou E.K. žalobci sděleno, prostřednictvím SMS zprávy, že dítě není v pořádku a poté matce žalobce sdělila, že dítě zemřelo, E.K. následně tvrdila žalobci to samé a ten se tak dozvěděl o tom, že dítě by mohlo být naživu až dne 26.2. 2009. Okresní soud jeho žalobu zamítl na základě zjištění, že nezletilá V.H. byla s právní mocí rozsudku o osvojení dne 3.3. 2009 zrušitelně osvojena manželi R.H. a R.H., k osvojení dala souhlas tehdy nezletilá E.K. a její matka, jako zákonná zástupkyně. Ve svém odůvodnění soud řekl, že pravomocným rozsudkem o osvojení došlo k zániku práv a povinností mezi osvojencem a jeho biologickými rodiči a byly nahrazeny nově vzniklými právy a povinnostmi osvojitelů a řízení o určení otcovství nemůže být přezkumem předcházejícího řízení o osvojení. Dle rozhodnutí okresního soudu se žalobce mohl domáhat svých práv do právní moci rozhodnutí o osvojení a není podstatné, že E.K. žalobci sdělila, že dítě zemřelo. Žalobce proti tomuto rozsudku podal odvolání.

Krajský soud se ve svém rozhodnutí ztotožnil v rozsudkem soudu prvního stupně a uvedl, že řízení o určení otcovství je možné zahájit pouze pokud dítě otce nemá, jelikož je vyloučeno, aby dítě mělo právně více otců, případně aby více otců vykonávalo rodičovská práva a povinnosti k jednomu dítěti a jelikož nezletilá V.H. má otce R.H. nemůže se žalobce domáhat určení otcovství k dítěti. Proti rozsudku krajského soudu podal žalobce dovolání.

Ve svém dovolání žalobce namítal, že nemá jinou možnost, jak vyřešit otcovství nezletilé V.H. a také nesouhlasil se závěrem soudu předchozí instance, že by překážkou určení otcovství byla skutečnost, že nezletilá V.H. má v rodném listě zapsaného otce R.H. na základě řízení o osvojení. Uvedl, že odmítnutím práva domoci se určení otcovství za této situace je porušením jeho práva být rodičem. Žalobce také ve svém odvolání doložil, že se snažil již dne 9.1.2009 prostřednictvím své matky zjistit, zda jeho dítě je naživu či nikoliv, státní orgány ani OSPOD mu dle něj neposkytly dostatečnou součinnost a že stát v případě trestního řízení ohledně intimního styku s mladistvou E.K. věděl, že by žalobci mohla svědčit domněnka otcovství, ale v dalších řízeních na tuto skutečnost nebyl brán zřetel. Dle žalobce došlo k porušení ústavního pořádku, čl. 7 odst. 1 a čl. 9

odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte tím, že nebyla zajištěna možnost jeho účasti na řízení ohledně osvojení nezletilé V.H. a došlo tím k jeho oddělení jako rodiče od nezletilé V.H. Argumentoval také tím, že znemožněním určení jeho biologického rodičovství došlo nejen k porušení jeho práva, jako biologického otce na rodičovství, ale došlo tím také k porušení práva dítěte znát své biologické rodiče a navrhl, aby Nejvyšší soud zrušil předchozí rozsudky soudů obecných a vrátil věc soudu prvního stupně k projednání.

K dovolání se vyjádřila jak nezletilá V.H. tak E.K., když obě navrhly dovolání žalobce odmítnout. E.K. se vyjádřila tak, že právní předpisy nestanovují matce povinnost uvést, jako otce dítěte konkrétního muže a je třeba přihlížet k nejlepšímu zájmu dítěte ve smyslu Úmluvy o právech dítěte, kdy v zájmu dítěte je soulad biologického, sociálního a právního rodičovství a pokud takový soulad není možný je třeba zvážit který aspekt převažuje. V daném případě dle názoru E.K. není prokázán důvod, aby biologické rodičovství (pokud by bylo prokázáno) převážilo nad rodičovstvím sociálním a právním.

Ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud uvedl, že odvolací soud musel řešit mimo jiné otázku zda muž, který tvrdí, že je otcem dítěte má aktivní legitimaci k určení svého otcovství, došlo-li ještě před podáním jeho žaloby k určení otcovství k osvojení dítěte jinou osobou na základě řízení, jehož nebyl účastníkem. Taková právní otázka nebyla v rozhodovací praxi dovolacího soudu v době rozhodnutí doposud vyřešena a napadený rozsudek odvolacího soudu tak představuje rozhodnutí, které má ve věci samé zásadní význam. Novelou ZOR bylo přijato ustanovení § 70a ZOR, které zajišťuje, že k osvojení nemůže dojít pouze na základě souhlasu matky dítěte dříve, než nabyde právní moci rozhodnutí o žalobě na určení otcovství muže a pokud dojde k určení otcovství takového muže, vyžaduje osvojení dítěte také jeho souhlas. Předmětné ustanovení současně založilo ochranu muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte pouze pokud prokazuje úsilí k založení jeho právního otcovství k dítěti. Pokud tedy probíhá řízení o osvojení dítěte, může muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, zabránit osvojení bez jeho souhlasu pouze pokud podá před skončením řízení žalobu o určení otcovství, jinak nic nebrání osvojení dítěte bez souhlasu takového muže. Později podaná žaloba nemá – jak správně dovodily soudy – žádný vliv na konstitutivní účinky osvojení dítěte. Právní úprava dle Nejvyššího soudu podporuje právní jistotu a neměnnost nastalých účinků v osobním stavu jedince. Požadavek souladu biologického

a právního rodičovství nelze považovat za absolutní, když se mezi dítětem a právním otcem může postupem času vyvinout taková citová vazba, která požaduje větší ochranu než biologické otcovství. Při úvaze o aktivní legitimaci muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, k domáhaní se určení otcovství až poté, co došlo k osvojení dítěte, je nutné rozlišit, zda předmětné osvojení bylo zrušitelné či nezrušitelné, jelikož zrušitelné osvojení je možné za zákonem stanovených podmínek zrušit a dojde k obnovení rodičovské zodpovědnosti původních rodičů. V případě zrušitelného osvojení je tedy zřejmé, že provedené osvojení nebrání tomu, aby se muž, který o sobě tvrdí, že je otcem domáhal určení svého otcovství, jelikož nedochází k úplnému zániku vztahů mezi osvojeným dítětem a původními rodiči.

Nejvyšší soud tedy dospěl k názoru, že muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, neztrácí aktivní legitimaci k požadování určení jeho otcovství tím, že rozhodnutí o osvojení dítěte jinou osobou nabylo právní moci, ledaže by šlo o osvojení nezrušitelné. Nejvyšší soud také nemohl přihlídnout k tomu, zda se osvojení zrušitelné již přeměnilo na nezrušitelné, neboť nebylo v době, kdy došlo k vyhlášení napadeného rozsudku soudu druhého stupně. Uvedl také, že je otázkou, zda by případné rozhodnutí vydané v řízení o přeměně osvojení na nezrušitelné vůbec mohlo nabyt právní moci, když došlo ze strany žalobce k podání žaloby o určení otcovství.

Na základě zjištěných skutečností tak Nejvyšší soud rozhodl, že napadený rozsudek soudu druhého stupně není správný, když došlo k nesprávnému právnímu posouzení věci.²⁰⁹

Závěr

Diplomová práce se věnovala problematice práva jednotlivce znát svůj genetický původ. Zabývala jsem se instituty zakotvenými v právním řádu České republiky, které se jeví jako problematické z pohledu zajištění tohoto práva. Konkrétně jsem se věnovala určování rodičovství, osvojení, anonymním porodům a porodům s utajenou totožností matky. Následně jsem se zabývala baby-boxy

²⁰⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 4795/2010, ze dne 9.11.2011.

a závěrečnou kapitolu jsem věnovala exkurzu do judikatury ESLP a českých soudů, která souvisí s právem jednotlivce znát svůj genetický původ.

Lze shrnout, že oblast určování otcovství založená na právních domněnkách není zcela kompatibilní s právem jednotlivce znát svůj genetický původ. Zákonodárce zde dává přednost tomu, co nejrychleji vyřešit statusová práva dítěte, před zjištěním faktického stavu. Dochází proto často k situacím, kdy právní stav uvedený v matrice není v souladu se stavem biologickým. Jak již bylo zmíněno, ani jedna z právních domněnek není založena na zjišťování genetické vazby mezi otcem a dítětem. V dnešní době, kdy medicínská věda nabízí skoro 100 % jistotu určení otce dítěte by se právní úprava domněnek otcovství mohla jevit jako poměrně zastaralá. Není však možné, aby se v každém případě zjišťovalo, zda právní otec je opravdu biologickým otcem dítěte a nelze ani vynutit, aby dítěti tato skutečnost byla sdělena.

Právo na znalost svého genetického původu se dostává do popředí i při procesu osvojení. Nabytím právní moci rozhodnutí o osvojení se rodičem dítěte stávají osvojitelé a zpřetrhají se vazby mezi původní biologickou rodinou dítěte. Zákonodárce však zaručuje dítěti právo seznámit se spisem týkajícím se jeho osvojení po dosažení věkové hranice.²¹⁰ Právo jednotlivce znát svůj genetický původ tak v případě osvojení může být zaručeno. To ovšem platí pouze za předpokladu, že osvojované dítě je o osvojení informováno. Problematické by se mohlo jevit spíše utajení osvojení. Jak jsem v diplomové práci zmínila, institutem utajení osvojení není přímo zasaženo do možnosti zjištění genetického původu, a naopak slouží k ochraně nejlepšího zájmu dítěte.

Více v kolizi s právem jednotlivce znát svůj genetický původ jsou metody asistované reprodukce. Asistovaná reprodukce stojí na anonymitě dárcovství, která možnost dozvědět se o svém genetickém původu v podstatě vylučuje. Dle mého názoru je však právě zaručená anonymita klíčovým faktorem, který zajišťuje, že umělé oplodnění je vyhledávanou metodou léčby neplodnosti a její zrušení by znemožnilo neplodným párům stát se rodiči. Senzitivita této problematiky způsobuje, že zákonodárci se nedaří najít určitá rovnováha, která by zaručovala rovnost práv všech stran zúčastněných na procesu umělého

²¹⁰ Úprava věkové hranice je rozporuplná, zákon o matrikách v § 8a odst. 3 stanovuje, že osvojenci je povoleno nahlížet do matriky po dosažení 12-ti let, občanský zákoník oproti tomu v § 838 říká, že osvojenec má právo nahlížet do matriky až po dosažení svéprávnosti, tedy v 18-ti letech.

oplození a nutno říci, že to ani není zcela možné. Domnívám se, že více než na diskutovanou anonymitu dárcovství by se zákonodárce měl zaměřit na problematiku náhradního mateřství, které je v českém právním řádu věnován pouze jeden § v občanském zákoníku. Mám za to, že je žádoucí, aby zákonodárce zakotvil v právním řádu České republiky celý postup náhradního mateřství, včetně již zmíněné dohody o předání dítěte.

Za velmi sporné považuji anonymní porody. Jako takové nejsou v českém právním řádu upraveny, ESLP se k nim však ve své rozhodovací praxi postavil poměrně kladně.²¹¹ Anonymní porody jsou naprosto jasně postaveny na přednosti práva matky na soukromí a nesnaží se o žádný kompromis ve vztahu k právu dítěte znát svůj genetický původ.

Domnívám se, že ideálně upraveny nejsou ani porody s utajenou totožností matky. Úprava je neúplná a nedostačující, a to nejen z pohledu práva znát svůj genetický původ, když se zákonodárce jasně nevyjádřil, jaké mohou být důvody k odtajnění dokumentace týkající se matky dítěte, ale i z pohledu matky dítěte, která sice žádostí o utajený porod svou totožnost před dítětem skryje, ale dítě stále ponese její příjmení. Za situace, kdy by matka měla specifické, málo se vyskytující příjmení se může dítě poměrně jednoduše dopátrat její totožnosti a utajení porodu by bylo bezvýsledné. Porodem s utajenou totožností matky je také popřeno právo dítěte znát svého otce, jelikož právní úprava stanovuje, že otcovství nemůže být určeno bez mateřství. Je tak výrazně zasaženo do práva dítěte znát své rodiče.

Porod s utajenou totožností matky bych ovšem upřednostnila před anonymním odložením dítěte do baby-boxu. Není prokázáno, že baby-boxy snížili počet usmrcených dětí či jejich odložení na nevhodné místo. Dítě odložené do baby-boxu je zbaveno jakékoliv možnosti poznat své biologické rodiče. Problém také spatřuji i ve skutečnosti, že dítě nemá žádné informace o možných genetických poruchách v rodině jeho biologických rodičů. Jsem toho názoru, že pokud budou baby-boxy nadále fungovat, je potřeba jejich úpravu podchytit v právním řádu České republiky. Zákonodárce by se měl vypořádat s úskalími, které užívání baby-boxů přináší, a nikoliv jejich fungování pouze mlčky tolerovat.

V českém právním řádu existuje několik institutů, které právo jednotlivce znát svůj genetický původ výrazně ztěžují či naprosto znemožňují. Je pravda,

²¹¹ Rozsudek ESLP ze dne 13.2.2003, stížnost č. 4236/98, věc Odièvre proti Francii.

že čl. 7 Úmluvy o právech dítěte nestanovuje absolutní právo znát své rodiče a potažmo svůj genetický původ, což je vyjádřeno dovětkem „*pokud je to možné*“. Smluvní stát by však neměl vytvářet překážky, pro které by právo znát svůj původ nemohlo být naplněno vůbec.

Lze uzavřít, že zákonodárce by se měl do budoucna věnovat jak absentující právní úpravě, tak problémům (např. příjmení u anonymních porodů), které s těmito instituty souvisí.

Seznam použitých zdrojů

Knižní zdroje

DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 stran. ISBN 80-7182-076-8.

DUŠKOVÁ, Šárka. Úmluva o právech dítěte: komentář. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2021. xxxvi, 705 stran. Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-683-2.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. Rodinné právo. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2017. xl, 355 stran. Academia iuris. ISBN 978-80-7400-644-9.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. České rodinné právo. 3., přeprac. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006. 398 stran. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; č. 376. ISBN 80-7239-192-5.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka a kol. Občanský zákoník: komentář. II, Rodinné právo (§ 655-975). 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020. xlv, 1205 stran. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-795-8. str. 494-495

KŘÍSTEK, Adam. Osvojení dětí: úplná adopce v českém právu. Vydání první. Praha: Wolters Kluwer, 2016. viii, 122 stran. Právní monografie. ISBN 978-80-7552-022-7.

MELZER, Filip a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IV., § 655-975 a související společná a přechodná ustanovení. Vydání první. Praha: Leges, 2016. 2 svazky. xxxiii, 2009 stran. Komentátor. ISBN 978-80-7502-004-8.

RADVANOVÁ, Senta a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1. vydání. V Praze: C. H. Beck, 2015, 215 stran. ISBN 978-80-7400-578-7

Odborné články

BUREŠOVÁ, Kateřina. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. Právní rozhledy, 2016, č. 6, str. 193-201

CÍSAŘOVÁ, Olga a SOVOVÁ, Dagmar. Náhradní mateřství v právní praxi. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2015, č. 2, str. 13-24

DOLEŽAL, Tomáš. Právo na heterologní IVF jako součást ochrany práva na respektování rodinného a soukromého života podle čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech?. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2012, č. 2, str. 32-43

FRINTA, Ondřej. Asistovaná reprodukce - právo a současná praxe. Právní fórum, 2005, č. 4, str. 133 – 147

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. Právní rozhledy, 2005, č. 2, str. 53 – 57

KOTROUŠOVÁ, Denisa. O domněnce otcovství k dítěti narozenému z umělého oplodnění ženy neprovdané. Právní rozhledy, 2021, č. 23-24, str. 814-822

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. Právní rozhledy, 2009, č. 5, str. 158-164

KÜMMEL, Jan a JANKŮ, Petr. Legální anonymní odložení novorozence – současné možnosti v ČR. Praktická gynekologie, 2007, č. 4, str. 174-176

KUTNAROVÁ, Karolína. Právo rodičů určit jméno a příjmení dítěte. In: Acta Iuridica Olomucensia, 2016, č. 3. str. 275-286

NOVÁKOVÁ, Karolína, KONEČNÁ, Hana, SUDOVÁ, Markéta. Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2018, č. 2, str. 32-42

POLÁKOVÁ, Martina. Určení rodičovství z pohledu práva dítěte znát své rodiče deklarovaného Úmluvou o právech dítěte. Právní rozhledy, 2000, č. 2, str. 55 – 58

VALC, Jakub. Asistovaná reprodukce a její vliv na právní status (nad)počatého embrya či dospívajícího dítěte. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2017, č. 3, str. 18-38

VALC, Jakub. Právo znát genetický původ jako součást osobnostních práv dítěte počatého anonymním způsobem. Právník, 2018, č. 9, str. 750-762

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. Právní rozhledy, 2005, č. 7, str. 250 – 253

Příspěvky do sborníků

ELISCHER, David. Porod na zapřenou ve Francii: oblíbený přestože kontroverzní – několik poznámek k anonymním porodům a právu znát svůj původ. Sborník z kolokvia II o náhradní výchově dětí. 2009, str. 12-21

PSUTKA, Jindřich. K některým aspektům náhrady nemajetkové újmy způsobené dítěti – zejména s ohledem na postavení rodičů. Sborník z konference: Aktuální otázky rodinné politiky a praxe VI, Rodičovství – uplatnění práv v praxi. 2015. str. 35-44

Internetové zdroje

Asistovaná reprodukce. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Asistovaná_reprodukce

Babybox. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Babybox>

BERÁNKOVÁ, Kateřina. MPSV vydalo metodiku pro případy dětí odložených do babyboxů. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/826137/160306b.pdf/890f3850-9dd1-72ef-26f0-aeae5145fca1>

CIRBUSOVÁ, Martina. Právo dítěte znát svůj původ vs. anonymita osvojení. Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2012. str. 18-29. ISBN 978-80-210-5913-9. [online]. [cit. 14.12.2022]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/sbornik/rodina.pdf

Darování spermií. Centrum reprodukční medicíny a reprodukční genetiky. Fakultní nemocnice v Motole. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.fnmotol.cz/kliniky-a-ambulance/kliniky-dospela-cast/centrum-reprodukcní-medicíny-a-reprodukcní-genetiky/#submenu-darovani-spermii>

Darování vajíček. Centrum reprodukční medicíny a reprodukční genetiky. Fakultní nemocnice v Motole. [online]. [cit. 21.2.2023]. Dostupné

z: <https://www.fnmotol.cz/kliniky-a-ambulance/kliniky-dospela-cast/centrum-reprodukcni-mediciny-a-reprodukcni-genetiky/#submenu-darovani-vajicek>.

Domněnky otcovství, [online]. [cit. 6.2.2023]. Dostupné z: <https://urceni-otcovstvi.org/pravo/domnenky-otcovstvi>

Důvodová zpráva k OZ [online]. [cit. 9.2.2023]. str. 193. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Genomia: Genealogické DNA testy. [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.genomia.cz/cz/humans/genealogy/>

HESS, Ludvík. Zpráva o babyboxech k 10. únoru 2023. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.babybox.cz/?p=zprava>

History of sperm donation. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://www.donorunknown.com/history>

HOJNÁ, Pavlína. Náhradní mateřství z pohledu občanského práva. MT Legal. [online]. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z: <https://www.mt-legal.com/nahradni-materstvi-z-pohledu-obcanskeho-prava/>

Infertility. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.who.int/health-topics/infertility#tab=tab_1

Jaké jsou podmínky pro umělé oplodnění? [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: <https://europeivf.com/cz/podminky-umeleho-oplodneni/>

KOTROUŠOVÁ, Denisa. Popírání domněnky otcovství vázané na souhlas k provedení umělého oplodnění: otázky české právní úpravy. Právne rozpravy on-screen III. – sekcia súkromého práva, online vedecká konferencia, 2021. str. 126-140. [online]. [cit. 10.2.2023]. Dostupné z: <https://www.prf.umb.sk/veda-a-vyskum/konferencne-on-line-vystupy/pravne-rozpravy-on-screen-iii/sekcia-sukromneho-prava/denisa-kotrousova.html>

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte [online]. [cit. 12.12.2022]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/4948019-Souhlas-k-osvojeni-primy-i-blanketovy-jako-pravni-ukon-smerujici-ke-zmene-statusu-ditete.html>

KUBANT, Vít. Dítě si nemůže vybrat podmínky narození. Anonymita dárců by měla být prolomena, míní právník. iROZHLAS. [online]. [cit. 21.2.2023]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/pravnik-jakub-valc-darovani-spermii-umele-oplodneni-zakony-deti-rodice_2208270600_vtk

MACHÁLEK, Emil. Problematika babyboxů. Z historie. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=problematika>

MIČICOVÁ, Barbora. Implementace Úmluvy o právech dítěte v České republice. Srovnávací studie č. 1.237 [online]. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Parlamentní institut, leden 2017 [cit. 14.2.2023]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=91260>

Následky osvojení. [online]. [cit. 13.12.2022]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/informace/nasledky-osvojeni-INF-63>

Před 40 lety se ve FN Brno narodilo první „dítě ze zkumavky“. Fakultní nemocnice Brno. [online]. [cit. 19.2.2023]. Dostupné z: <https://www.fnbrno.cz/pred-40-lety-se-ve-fn-brno-narodilo-prvni-dite-ze-zkumavky/t7607>

SCHÖN, Monika. Komentář zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 777 [online]. Verlag Dashöfer, 1.6.2019 [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.infoportal.cz/noz/onb/33/komentar-zakona-89-2012-sb-obcansky-zakonik-777-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EtuvCojfP1Dmj0u75Df7EEfRKVcrsfqUXw/?uri_view_type=44&uid=1CwbJtFigKrGtDmRcKFOGTA&e=1aoLpuC3XkGbt4Su41t7IIeBaT_xXUKqSsUOww1IHoo

Sněmovní tisk č. 713/0. Poslanecká sněmovna 2012. VI. volební období. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=87217>

Sněmovní tisk č. 371/0. Poslanecká sněmovna 2014. VII. volební období. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=112189>

SOVOVÁ Olga a MÁZLOVÁ, Marie. Sociálně-právní otázky baby boxů. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <https://www.planovanirodiny.cz/sbornik-2016/8-socialne-pravni-otazky-babyboxu>

The history of egg donation. Egg donors, Inc. [online]. [cit. 21.2.2023]. Dostupné z: <https://eggdonor.com/the-history-of-egg-donation/>

TRACHTOVÁ, Zdeňka. Páry vybírají dárce spermií dle nadání i podoby s otcem, říká lékařka. iDnes.cz. [online]. [cit. 20.2.2023]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/rozhovor-s-janou-brezinovou-o-spermobance.A160902_135942_domaci_zt

VAN BAREN-NAWROCKA, Jan. The bioinformatics of genetic origins: how identities become embedded in the tools and practices of bioinformatics. [online]. [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4513030/>

ZACHARIÁŠ, Jaroslav. Stanovisko Ústavu státu a práva Akademie věd České republiky: č.j. 10/05/ST. [online]. [cit. 27.2.2023]. Dostupné z: <http://www.babybox.cz/?p=aktuality-archiv&r=2005&m=1&d=22>

Judikatura

Nález Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 987/07, ze dne 28.2. 2008

Nález Ústavního soudu sp.zn. II. ÚS 3122/16, ze dne 16.5.2017

Rozsudek ESLP ze dne 7.2.2002, stížnost č. 53176/99, věc Mikulić proti Chorvatsku

Rozsudek ESLP ze dne 13.2.2003, stížnost č. 4236/98, věc Odiévre proti Francii

Rozsudek ESLP ze dne 13.7.2006, stížnost č. 58757/00, věc Jäggi proti Švýcarsku

Rozsudek ESLP ze dne 10.10.2006, stížnost č. 10699/05, věc Paulík proti Slovensku

Rozsudek ESLP ze dne 22.3.2012, stížnost č. 45071/09, věc Ahrens proti Německu

Rozsudek ESLP ze dne 10.1.2017, stížnost č. 32407/13, věc Keegan proti Irsku

Rozsudek ESLP ze dne 7.6.2018, stížnost č. 16314/13, věc Novotný proti České republice

Rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn. 21 Cdo 4795/2010, ze dne 9.11.2011

Právní předpisy

Deklarace práv dítěte přijatá dne 20.11.1959 v New Yorku

Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02) (Úřední věstník Evropské unie C 202/389)

Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 1260/2013 ze dne 20.11.2013 o evropské demografické statistice

Rozhodnutí č. 2003/93/ES o Haagské úmluvě z roku 1996 týkající se mezinárodních právních aspektů rodičovské zodpovědnosti a opatření na ochranu dětí

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte

Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 47/2001 Sb.m.s., o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 91/2005 Sb.m.s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky

Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním Paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Seznam použitých zkratk

ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod
Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství	Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 47/2001 Sb.m.s., o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství
Haagská Úmluva	Rozhodnutí č. 2003/93/ES o Haagské úmluvě z roku 1996 týkající se mezinárodních právních aspektů rodičovské zodpovědnosti a opatření na ochranu dětí
Listina základních práv Evropské unie	Listina základních práv Evropské unie (2016/C 202/02) (Úřední věstník Evropské unie C 202/389)
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním Paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech
Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb., o Mezinárodním Paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech

nařízení o evropské demografické statistice	Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 1260/2013 ze dne 20.11.2013 o evropské demografické statistice
OSN	organizace spojených národů
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OZ/občanský zákoník	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
resp.	respektive
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
tzn.	to znamená
Úmluva o právech dítěte	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., o sjednání Úmluvy o právech dítěte
USA	Spojené státy americké
zákon o matrikách	zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů
zákon o specifických zdravotních službách	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
zákon o specifických zdravotních službách	zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
zákon o státním občanství	zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů
zákon o zdravotních službách	zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování
ZOR	zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
ZŘS/zákon o zvláštních řízeních soudních	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Cizojazyčné resumé

This diploma thesis deals with the issue of the individual's right to know his genetic origin. The text of the thesis is systematically divided into ten chapters. The first chapter deals with the concept of genetic origin, both from a general perspective and from a legal perspective. The second chapter includes a list of the individual and the child personality rights, under which the right to know one's origin falls. The third chapter summarizes the fundamental international documents related to the individual's right to know his genetic origin. The fourth chapter refers to the most significant source in the field of children's rights - Convention on the Rights of the Child. The fifth chapter is devoted to the determination of parentage, where I focus on comparing the legal presumptions of paternity with the individual's right to know his genetic origin. The sixth chapter presents the issue of adoption and its contrast with individual's right to know his genetic origin. The seventh chapter deals with assisted reproduction, with a special focus on the strict anonymity in donation. It also focuses on surrogacy. I compare both institutes with the right of an individual to know his genetic origin. The eighth chapter is focused on anonymous births, births with concealed identity of the mother, and discreet births. In this chapter, I approach the problematic legal regulation of births with a concealed identity of the mother and focus on its collision with the individual's right to know his genetic origin. The ninth chapter is devoted to baby boxes and comparisons with the right of the individual to know their genetic origin. The tenth chapter focuses on the jurisprudence of the European Court of Human Rights and Czech courts, which directly affects the right to know one's origin. The aim of this diploma thesis was to analyze the legal aspects of the individual's right to know their genetic origin and to consider whether this right is sufficiently ensured in the legal system of the Czech Republic.